

Vasubandhu: Abhidharmakośakārikā és bhāṣyam
3. Lokanirdeśa
1-19
fordítása a tibeti szöveg alapján

Szakdolgozat

Végh József

Vezető tanár: Szegedi Mónika

A TAN KAPUJA BUDDHISTA FŐISKOLA
1998-99.

IV.

Vasubandhu:

A Tanítást elemző bölcselet kincsestára
alapverseinek és magyarázatának
a világról szóló (3.) fejezete

Az első 19 vers és kommentárja,
Amely nagy vonalakban bemutatja a világot
és beszél a köztes létről valamint
a köztes lényekről

tibetiül:

dByig-gnyen:

Chos-mngon-pa'i mdzod-kyi
tshig-le'ur byas-pa dang bshad-pa'i
'jig-rten-gyi bstan-pa
zhes bya-ba bzhugs-so

Fordította:
Végh József

A pokollakók, az éhszomjúak, az állatok és az emberek, valamint a hat(féle) isten: a vágybirodalom. Ez a poklok és a földrészek felosztásából húsz.

(7a) dmyal-ba yi-dvags dud-'gro dang||
Mi-rnams dang ni lha drug-dag||
'dod-pa'i khams yin dmyal-ba dang||
gling dbye-ba-las de nyi-shu|| 1||

Tekintettel arra, hogy (az előző fejezetben¹) meghatároztuk a vágy-, a forma- és a forma nélküli birodalmakban megnyilvánuló tudatot és a hozzá hasonlókat, most következzen a vágy-, a forma- és a forma nélküli birodalmak ismertetése. Ezért áll a versben az, hogy „*A pokollakók, az éhszomjúak, az állatok, az emberek és a hat(féle) isten lakja a vágybirodalom.*” – vagyis a négy (vándor)lény ('gro-ba, gati) és a következő hatféle isteni létforma (*lha'i ris*):

1. a négy nagy király (*rgyal-po chen bzhi-po-rnams*, caturmahārājikā)
2. a harminchárom ég istenei (*sum-bcu-rtsa gsum-pa-rnams*, trāyastriṃśā)
3. a „Békések” (*'thab-bral-ba-rnams*, yama)
4. az „Örvendezők” (*dga'-ldan*, tuṣita)
5. „a (saját maguk) megjelenített(e) dolgokat) élvezők” (*'phrul-dga'-ba-rnams*, nirmāṇarati)
6. „a mások megjelenítette (tárgyakat) élvezők” (*gzhan-'phrul dbang-byed-pa-rnams*, paranirmitavaśavartin)

Ilymódon ők alkotják a(z őket befogadó) világ 'edényével'² együtt a vágyvilágot ('*dod-pa'i khams*, kāmadhātu).

Ezen belül vajon hány létállapot (*gnas*, sthāna) van?

„*A poklok és a földrészek felosztásából adódóan ez húsz(féle).*” Vagyis a „létállapot” a következő felsorolás tagjaival együtt értendő.

Nyolc nagy pokol van:³

1. újjáélesztő (*yang-sos*, saṃjīva)
2. fekete vonal (*thig-nag*, kālasūtra)
3. összezúzó (*bsdus-'joms*, saṃghāta)
4. sírás-rívás (*ngu-'bod*, raurava)
5. nagy sírás-rívás (*ngu-'bod chen-po*, mahāraurava)
6. forró (*tsha-ba*, tāpana)
7. nagyon forró (*rab-tu tsha-ba*, pratāpana)
8. szüntelen kínú (*mnar-med*, avīci⁴)

A négy földrész:⁵

1. a déli Dzsambu-sziget (*lho'i 'Dzam-bu-gling*, Jambudvīpa)
2. a keleti Magas termetűek szigete, (*shar-gyi Lus-'phags-po*, Pūrvavideha)
3. a nyugati Legeltetők szigete, (*nub-kyi Ba-lang-spyod*, Avaragodānīya)

¹ Részletesebben lásd a II.66-73. verseit.

² *snod-kyi 'jig-rten*. A világ mint a lakóit, a lényeket befogadó edény, *bcud-kyi 'jig-rten*: a „lé-világ”, az élőlények összessége.

³ Lásd még a III.58. verset. Itt nagy pokol névvel csak az egyik féle, a forró poklokat sorolja fel Vasubandhu, vannak még hideg (*grang-ba*), szomszédos (*nye-'khor-ba*) és ideiglenes (*nyi-tshe-ba*) poklok.

⁴ '*tshams-med* formában szerepel pl. a *Mdzangs-blun* gyűjtemény 50. meséjében.

⁵ Lásd még III.53.

4. az északi Kellemetlen Hangúak szigete (*byang-gi Sgra-mi-snyan*, Uttarakuru)

(A nyolc pokol, a négy sziget, valamint) az imént említett hatféle isten, az éhszomjúak, és az állatok, vagyis a mások megjelenítéseit élvező létálapottól a szüntelen kínúig tartó húsz létállapot alkotja a vágybirodalmat.

Ha pedig az ezeket edényként befogadó (világgal) együtt vesszük, a szél-mandaláig⁶ tart a vágybirodalom.

Az efölötti tizenhét létállapot a formabirodalom. Itt külön-külön az elmélyülés szintjei hármassak, a negyedik szint pedig nyolcas.	<i>gong-ma'i gnas-dag bcu-bdun ni gzugs-khams yin der so-so-yi bsam-gtan sa ni gsum-pa yin bzhi-pa sa ni brgyad-pa yin 2 </i>
--	---

„A vágybirodalom fölötti tizenhét létállapot alkotja / a formabirodalmat.” Vajon hogyan?
„Itt az elmélyülés szintjei külön-külön / hármassak.” Az első, a második és a harmadik szint egyenként hármassal tagozódású.

[6.] „a negyedik szint pedig nyolcas”. Ezen belül:

Az elmélyülés első szintje (*bsam-gtan*, *dhyāna*⁷):

Brahmā-nemzetségbeliek, (*Tshangs-ris-rnams*, *brahmakāyika*),

Brahmā előtt recitálók (*Tshangs-pa 'i mdun-na 'don-rnams*, *brahmapurohita*),

A nagy Brahmā (*Tshangs-chen-rnams*, *Mahābrahmā*).

[7.] Az elmélyülés második szintje:

Kisfényűek (*'od-chung-rnams*, *parīttābhas*),

Mérhetetlen fényűek (*tshad-med 'od-rnams*, *apramānābhas*),

Ragyogó fényűek (*'od-gsal-rnams*, *ābhāsravas*).

[8.] Az elmélyülés harmadik szintje:

Csekély erényűek (*dge-chung-rnams*, *parīttāsubhas*),

Mérhetetlen erényűek (*tshad-med-dge-rnams*, *apramāṇāsubhas*),

Kiváló erényűek (*dge-rgyas*, *śubhakarṭna*),⁸

Az elmélyülés negyedik szintje pedig:

Felhőtlen (*sprin-med*, *anabhraka*)

Érdemből születettek (*bsod-nams-skyes-nas*, *puṇyaprasava*)

Nagyobb gyümölcsű (*'bras-bu che-ba*, *bṛhatphala*)

Alacsony (*mi-che-ba*, *avṛha*)⁹

⁶ Lásd a III. 45. verset, amelyben a fizikai világ leírását kezdik mind térben, mind időben a szél mandalával, amely az előző világkorszak (*bskal-pa*, *kalpa*) élőlényeinek a tetteiből támad újra fel és hozza létre ismét "a lényeket befogadó edény"-t, a világot. A szél a négy főelem közül az egyik; a mozgás, a kiterjedés, az energia mindenben jelenlévő elemi tulajdonsága.

⁷ Az egyes szinteket az ottlakók nevével jelölik, s minden név egyfajta belső „mitológiával” és a magyarázatokkal együtt jelöli pontosan az adott meditáció fokozatait.

⁸ Előfordul még a *bde-chung*, *tshad-med-bde* és *bde-rgyas* alakban is.

Fájdalom nélküliek / Nem szenvedők (*mi gdung-ba-rnams*, atapas)
 Kiváló megjelenésűek (*gya-nom-snang*, sudrśa)
 Jól látók (*shin-tu mthong-ba-rnams*, sudarśana)
 Legfelsők (‘*og-min-rnams*, akaniṣṭha).

Ekképpen alkotja eme tizenhét létállapot (*sthāna*, gnas) a lényekkel együtt a formabirodalmat.

A kaśmīri (vaibhāṣika) iskola szerint tizenhat alkotja, mivel a Nagy Brahmā létállapot csupán a "Brahmā előtt recitálók" létállapot egy kiemelkedő terasza, de mások nem így tartják.

A forma nélküli birodalomban nincs létállapot.	gzugs-med-khams-na gnas med-do
Az a születésből (adódóan) négyféle.	skye-ba-las ni rnam-pa bzhi
Itt az alkatra és az élet(erő)re	der ni ris dang srog-la yang
Támaszkodik a tudatfolyam.	sems-kyi rgyud ni rten-pa yin 3

„*A forma nélküli birodalomban nincs létállapot.*” Az anyagi formával nem rendelkező jelenségeknek (*chos*, dharma) nincs létállapota, azaz a múltbéli és jövőbéli jelenségek; a nem megnyilvánuló anyagi forma és az anyagi formával nem rendelkező jelenségek felől pedig bizonyos, hogy nem egy meghatározott ‘helyen’ (*gul*) tartózkodnak (*gnas*).

Azonban „*Az a születésből (adódóan) négyféle.*” A forma nélküli birodalom születésből eredően négyféle:

1. Az érzékelés forrása a végtelen tér (*nam-mkha’ mtha’-yas skye-mched*, ākāśānantya-āyatana)
2. Az érzékelés forrása a végtelen tudat (*rnam-shes mtha’-yas skye-mched*, vijñāna-antya-āyatana)
3. Az érzékelés forrása a semmi(sség) (*ci-yang med-pa’i skye-mched*, ākiñca-antya-āyatana)
4. Az érzékelés forrása sem nem észlelés sem nem nem-észlelés. (‘*du-shes med ‘du-shes-med min-gyi skye-mched*, na-iva-samjñā-nā-samjñā-āyatana)

Ezek között a tárgy szempontjából (*gul*, viśaya) nem különböztethetők meg mint ‘felső’ vagy ‘alsó’; [15.] ahová, amilyen tárgyra irányul az összpontosítás, annak megfelelő szintre születnek (újja), s amikor azután onnan „életet váltanak”, ugyanott valósul meg a köztes létük.

– [16.] Ahogyan az anyagi formával rendelkező érző lények tudatfolyama az (anyagi) formára támaszkodva működik (*jug-pa*), vajon a forma nélküli (birodalmak)ban mire támaszkodóan működik?

– „*Ott bizony az alkatra és az élet(erő)re*¹⁰ / *támaszkodik a tudatfolyam.*”

– [17.] Az ābhidharmikák (*chos-mngon-pa-pa*) szerint a hasonló alkatra és az életerőre támaszkodik.

[18.] – Akkor vajon a formával bíró érző lények tudatfolyamai miért nem működhetnek pusztán e kettőre támaszkodva?

– Azért, mert náluk (a vágy- és a formabirodalomban) e kettő ereje csekély.

⁹ Innentől számítják az öt „tisztá-” vagy öt „mennyei / égi lakhelyet” (*gnas tshang-ma*)

¹⁰ A versben „*ris dang srog*” áll, a teljes alak *ris mthun-pa* és *srog-gi dbang-po*: „megfelelő alkat” és „életerő”

[19.] – Akkor forma nélküliek esetében miért elég erős ez a kettő?

– Mert az alkat és az életerő (egy) sajátos (*khyad-par*) kiegyenlítő meditáció (*snyoms-par 'jug-pa*, samāpatti) révén keletkezik, ez a kiegyenlítő meditáció pedig formától elvált észlelésu (*'du-shes-can*).

– [20.] Vajon mi ez az alap, amely képes fenntartani a működést, pusztán azáltal, hogy megfelelő erejű? Ahogyan a formával rendelkező élőlények hasonló alkata és (az alkatnak megfelelő) és életeroje (*ris-mthun-pa dang srog-gi dbang-po*) az anyagi formára támaszkodik (*brten-nas 'jug*)¹¹, úgy a finom anyagi formával nem rendelkező élőlényeké vajon mire támaszkodva működik (*brten-nas 'jug*)?

– [21.] Egymásra támaszkodva.

– [22.] Akkor viszont miért nem támaszkodik a formával rendelkezők (megfelelő alkata és életeroje) is pusztán csak egymásra (*phan-tshun*)?

– Mert ott e kettő (az életerő és a megfelelő alkat) ereje csekély.

[23.] – Akkor viszont (e kettő) miért elég erős amott (a forma nélküli birodalmakban)?

– Mert itt egy sajátos kiegyenlítő meditáció (*snyoms-par 'jug-pa*, samāpatti) révén keletkezett (az alkat és az életerő).

– [24.] A sautrāntika iskola (*mDo-sde-pa*) követői szerint „a tudatfolyam (*sems-kyi rgyud*), vagyis a tudat és a tudati állapotok (*sems kyang sems-las byung-ba-dag*) egymással megfelelésben vannak, illetéknéppen a formával nem bíró élőlények számára a tudat(folyam) alapja sem lehet más, mint nem-anyagi.”

– [25.] Másrészt pedig, mivel az a tudatfolyam, amelynek az előrevető oka¹² az anyagi forma iránti sóvárgástól nem mentes (*gzugs-la sred-pa-dang ma bral-ba*), a formával együtt keletkezik, ezért a formára támaszkodva működik.

[26.] Amelyik tudatfolyamnak az oka különvált a forma iránti sóvárgástól, az nem a formára irányulóan működik, mert az oka azzal (ti. az anyagi formával) nincs kapcsolatban (*rgyab-kyis phyogs-pa*).

[27] – Miért nevezzük ezeket vágy-, forma- illetve forma nélküli birodalmaknak?

(a) – Azért, mert sajátos jelleget (*rang-gi mtshan-nyid*, svalakšana) *hordoznak*¹³, hívják őket „birodalomnak”.

[28.] A „vággyal rendelkező” birodalom a „vagybirodalom”.

[29.] A „finom anyagi forma” birodalma pedig a „formabirodalom”.

[30.] A középső szó kimaradt a kifejezésből, mint ahogy a „gyémántgyűrű” (*rdo-rje 'i sor-gdub*) szó is keletkezett, vagy ahogy a „mentaital” (*na-le-sham-gyi gtung-ba*).

[31.] (A harmadikban) nincs anyagi forma, ezért „forma nélküli”.

[32.] Forma nélküli természete miatt "forma nélküli".

[33.] (b) Másfelől, ami képes az anyagi forma szerepét betölteni, az a jelenség az anyagi forma. [34.] Ha pedig (egy jelenség) anyagi forma nélkül való, akkor az anyagi forma nélküli.

[35.] A természete az, hogy anyagi forma nélküli. [36.] Az ilyen birodalom az „anyagi forma nélküli” birodalom.

¹¹ Vagy a tudatfolyam(at)okra értelmezve: „támaszkodva haladnak létállapotról létállapotra”

¹² *'phen-pa 'i rgyu*: az „előre vetítő”, „előre lendítő” a következményére utal az oknak, az okok felosztásában nem szerepel, ellenben a tettek több életre kiható következményeként a karma egy tulajdonsága ez az „előre vet(it)ő” így a negyedik fejezet tárgyalja részletesebben. De legegyszerűbb „első” vagy „fő oknak” fordítani, „amely maga után vonja a következményeit.” (Vö.: TSHIG-CHEN, p 1783),

¹³ A „rang-gi mtshan-nyid *'dzin-pa*” kifejezés voltaképpen a szanszkrit nyelvi magyarázatot próbálja visszaadni, mivel a dhātu (szféra, tartomány, „birodalom”, „világ”) szóban a „tartani” jelentésű *dhā*-gyök van, amit a tibeti a *'dzin* szóval ad vissza.

[37] (c) Úgy is lehet magyarázni, hogy „a vágyaknak a birodalma” a vágybirodalom, tehát olyan valami, ami a vágyakat hordozza.

[38.] A forma- és a forma nélküli birodalmak jelentése is ugyanígy magyarázható.

– Mit neveznek „vágy”-nak (‘*dod-pa*, *kāma*)?

– Röviden az étel és a szerelmi egyesülés iránti vágyakozást (‘*dod-chags*,), mivel a szútra valamelyik versében így áll¹⁴:

„A világ sok színéből semelyik sem lehet a vágy,¹⁵
a vágy: a lények elképzeléseiből fakadó ragaszkodás.
Ekként a ‘sok szín’ is ugyanúgy van a világokban, mint a vágy,
mégis, ez a sóvárgás visszafogható.”¹⁶

Egy „vándor orvos” (*kun-tu-rgyu ‘tsho-byed*, *ājīvika*¹⁷) ezt válaszolta a nemes Sáriputrának:

„A világ ‘sok színéből’ semelyik sem lehet a vágy,
hanem itt, e világon a vágy a elképzelésekből fakadó ragaszkodás.”
– Tehát, amikor erény nélkül képzeletben elgondol valamit,
a szerzetes is csak a vágyainak fog élni.

Nemes Sáriputra erre így válaszolt:

„Ha a világ ‘sok színe’ lenne a vágy,
ám elképzeléseidből fakadó ragaszkodás

¹⁴ Az angol fordítás szerint Sáriputrának mondta ezt egy *ājīvikának*.

¹⁵ A versben a tibeti „világ” szó mindkét jelentése él: „a pusztulásra támaszkodó” vagy „a pusztulás támasza” (1) szó önmagában egyszerűen csak a világot (2) jelenti, a szanszkrit „loka” megfelelője. A „sokszínűség” (*citra*, ami a későbbi buddhista filozófiában „*prapañca*”, *sna-tshogs*) „sokféleség”, „mindenféle, a világot kitöltő dolog” jelentésben olvasható a versben. Mivel később az üresség filozófiai tételével együtt, az *abhidharmikus* gondolkodásban a szenvedés-megszabadulás vonatkozásában a hiábavalósággal együtt értjük, mondhatnánk azt is: „hívság”, vagyis „üres”, „hiábavaló” dolog, „hivalkodik, de nincs mögötte semmi”.

¹⁶ ANGUTTARA III, 411. *Chakka nipāta*, *Mahāvagga*, 3. a vers teljes szövege: *Saṅkhapparāgo purisassa kāmo. / N’ete kāmā yāni cittāni loke. / Saṅkhapparāgo purisassa kāmo. / Tīṭṭhanti cittāni tath’eva loke. / Ath’ettha dhīrā vinayanti chandan ti. UV SZANSZKRIT 52. p 114.*): *na te kāmā yāni citrāni loke / saṅkalparāgaḥ puruṣasya kāmah// tīṭṭhanti citrāni tathaiiva loke / athātra dhīrā vinayanti cchandam//7// Paralell versek: SN I. p. 22., Kv, p 370 (viii.4.3.), Dh. .iii.96. UV TIBETI p 54, UV ANGOL p 9. A tibeti változatban az idézett első vers első sora helyet cserél az idézett második vers első sorával: *ston-pa ‘od-ma’i tshal ka-lan-da-ka’i gnas-na bzhugs-pa-la kun-tu-rgyu zhig-gis ‘dod-pa’i don zhus-pa-la gsungs-pa’i rkang: ‘jig-rten sna-tshogs gang-de ‘dod min-gyi|| skye-bu kun rtag ‘dod-chags ‘dod-pa yin|| ‘jig-rten sna-tshogs de-bzhin gnas-kyang ni|| ‘on-kyang rten-rnams ‘di-la ‘dun-pa ‘dul-pa bzhi’o||* A páli szövegek prózában, kicsit világosabban az *Attasālinī*-ban pp 164-5 (A *Vibhanga* 256 kommentárja): *Kāmehi ti. Iminā pana padena ye ca Niddese katame vatthukāmā vuttā. Ye ca tath’eva vibhaṅge chando kāmo rāgo kāmo chandarāgo kāmo saṅkhapparāgo kāmo ime vuccanti kāmā ti. Evaṃ kilesa kāmā vuttā te sabbe pi saṅgahitā icch’eva datṭhabbā. Evaṃ hi sati vivicc’eva kāmehi ti vatthukāmehi pi vivicc’evā ti attho yujjati. Tena kāyaviveko vutto hoti... A “vágy által” – Mit is mondott ezzel a szóval a vágyak alapjának az elemző magyarázat (niddesa)? A kívánságot, az érzéki vágyat, amikor a kettő egymáshoz társul, és az elképzeltre vágyakozást nevezik vágnak. Ezek a szennyezett vágyak valamennyien kárhozzátandók. A tudatosság / éberség megkülönböztetendő a vágytól, csakúgy mint a vágyak alapjától.**

¹⁷ Az *ājīvikák* *Ghosāla* *Makkhala* követői voltak, akik Buddha kortársaként hirdettek fatalista eszméket. Azt vallották: „*natthi purisakāre*”, „az emberi tett hiábavaló”. Kárhozzátott nézeteikről bővebben beszél a páli *Samaññaphala sutta*, amely tévtanok hirdetőiről mond példázatot.

nem az, akkor, amikor a formákat nézi,
ugyanúgy a te mestered is vágyainak fog élni.”¹⁸

– [41.] Vajon azok a jelenségek, amelyek a vágy-, a forma- illetve a forma nélküli birodalmakban mennek végbe, azok mind "vágyteliek", "finom anyagi formájúak" illetve "forma nélküliek"?

– Nem.

– [42.] Akkor viszont hogyan van ez?

– Azok a jelenségek "vágyteliek", "finom anyagi formájúak" illetve "forma nélküliek" amelyekre a vágy-, a forma- illetve a forma nélküli birodalmak vágy-ragaszkodása kiterjed (*rgyas-par 'gyur-ba*).

– [43.] Mi az, hogy a vágy-, a forma- vagy a forma nélküli (típusú) vágy-ragaszkodás?

– Azok a jelenségek, amelyek a vágy-, a forma- és a forma nélküli birodalmakban bontakoznak ki (*rgyas-par 'gyur-ba*).

[44.] – Ez olyan, mint a ló és a jászol esete, amikor is arra a kérdésre:

„Kié ez a jászol?” – azt felelik:

„Azé, akié ez a ló.”

[45.] „És ez a ló kié?”

„Akié ez a jászol.” – Így egyikről sem tudunk meg semmit.

– Nem, ez nem olyan, mint a ló és a jászol esete, mert az a vágy-ragaszkodást nevezzük vágybirodalomra jellemző vágy-ragaszkodásnak, amely a vágybirodalom függő jelenségeire irányuló vágy-ragaszkodástól elválaszthatatlan. Amely jelenségekre pedig a vágy-ragaszkodás kiterjedhet (*rgyas-par 'gyur*), az vágyteli (*'dod-pa-dang ldan-pa*).

[47.] Ennek mintájára értelmezzük a forma- és a forma nélküli birodalmak vágy-ragaszkodását, valamint (általában) az alsóbb birodalmak vágy-ragaszkodásától elkülönült jelenségeket is.

– [48.] Másfelől viszont a kiegyensúlyozottság állapotához (*mnyam-par gzhag-pa 'i sa, samāhita*) tartozó vágy-ragaszkodás is vágybirodalombéli vágyakozás.

[49.] A formabirodalom elmélyülési szintjein (*bsam-gtan, dhyāna*) illetve a forma nélküli birodalom elmélyülési szintjein tartózkodók számára a vágy-ragaszkodás a forma- és a forma nélküli birodalomra jellemző vágy-ragaszkodást jelenti.

[50.] – Miként irányulhat vágybirodalmi (típusú) vágy-ragaszkodás "csodát mutató" tudatra (*sprul-pa 'i sems, nirmāṇarati*)¹⁹?

– Úgy, hogy (1) (a vágybirodalomban élő lény először) hallott róla, majd aláhanyatlott (*yongs-su nyams, parihāṇi*) (az alsóbb létformába), és ezért ragaszkodik hozzá. [51.] Másfelől viszont (2) a megjelenítő erő révén („csodát”) jelenít meg, az is vágy-ragaszkodásos.

[52.] Másrészt (3) mivel szagot és ízt jelenít meg, ezért vágybirodalmi cselekedet, mert aki a formabirodalomban tevékenykedik, az e kettőt nem képes megjeleníteni (maga előtt).

– [53.] Egyetlen-e a három birodalom?

– A vége-nincs három birodalom éppen olyan határtalan, mint a tér.

[54.] Ugyanemiatt nem keletkezhet egyetlen olyan lény (*sem*), amely korábban nem létezett. Hasonlóan, ahogyan a tér egyes pontjait sem érinthetjük meg külön-külön, úgy minden

¹⁸ Ez a két versszak nem található meg a páli szövegben, a vyākhyā szanszkrit szövege két sorral még meg is toldja az idézetet. „amikor a formákat nézi” szinonimája a „világ sokszínűségének”, így jobban érezni a kijelentés élet, jobban látni a következtetést és visszavágást az „ellenfél” érvére.

¹⁹ "Személyesebb" fogalmazásban: miként vágyhat a vágybirodalom lakója „csodás” tudatra? (A tibeti egyaránt olvasható „tárgyilagosan” és „megszemélyesítve”)

egyes keletkező Buddha sem érinti meg egyenként a megszámlálhatlan (sok) élőlényt, noha a nyomorúságot felülmúlja (*mya-ngan-las 'das-pa*, parinirvāṇa).

– [55.] Kérdezheted: „Hogyan helyezkednek el a pusztuló alapú birodalmak?” (*'jig-rten-gyi khams*, lokadhātu):

– Egyirányban. Ez áll a szútrában²⁰: "Például, amikor úgy zuhog, mint amikor a Járom(-esők ömlöttek a világkorszak elején – *gNya-shing*, Īśādhāra)²¹, akkor az alázúduló víz folyásának se vége, se hossza.

[56.] Ekként a kelet felé elhelyezkedő keletkező és pusztuló birodalmaknak sincs se vége, se hossza.

[57.] Hasonlóképpen, mint kelet felé, úgy dél, nyugat, és észak felé is ugyanígy." - Ellenben azt, hogy „fönt és lent” (is ugyanígy), az nem áll a szútrában.²²

Visszont mások szerint (Dharmaguptakák), „vannak olyan szútrák²³, amelyekből arra lehet következtetni, hogy 'fent' és 'lent' is van. A 'Legfelső' világ felett egy újabb vágybirodalom van, és a vágybirodalom alatt egy (másik) 'Legfelső' világ'."

[59.]Aki az egyik vágybirodalomból a vágy-ragaszkodástól megvált, az az összes vágybirodalomból a vágy-ragaszkodástól megvált.²⁴

[60.]Hasonlóképpen van ez a forma- és a forma nélküli birodalmakban is.

Bárki, aki az elmélyülés első szintjére támaszkodó csodás átváltozást tud előidézni, az, miután ebbe a világba született és képes ilyen csodás átváltozást előidézni, csakis az ennek a világnak megfelelő brahmavilágokba vándorolhat (a létforgatagban), máshová nem.

A fent említett három birodalom(ban):

²⁰ Saṃyukta 34,7 A részben megfelelő páli szövegben csak a kalpák időtávlátáról és a Gangeszről van szó: Samyutta Nikāya, 4. Anamataggasamyutta, 8. Gaṅgāsutta. A szanszkrit Samyuktát a Lokaprajñaptiban idézik, franciául olvasható Louis de la Vallée Poussin fordításában: Cosmologie bouddhique p 196.

²¹ *gnya 'shing-tsam* – „járom-szerű”. Az angol kiadás Īśādhāra (Saṃyukta 34,7, ahonnan az egész fenti idézet való) néven adja meg azt az istenséget, amely egyike a négy, egy-egy világkorszak eleji (AK, III,90c) nagy esőzésnek, amelyek öt kalpán át tartó felhőszakadást jelentenek. Társai: Gajapameha, Acchinadhāra, Sthūlabindaka. A név visszatér a iii,46a-b és a III.50b-51c sorokban, ahol a Méru hegyet övező gyűrűhegységeket sorolja fel Vasubandhu. A tibeti *gnya 'shing* a szanszkrit „yuga” (járom) megfelelője. A szélső, legtágabb hegy-gyuru a *gNya 'shing* (Īśādhāra) és ot követi a *gNya-shing-'dzin* (Yugandhāra), a „járom hordozó” avagy "a szekér". Vö.: Sikṣāsamuccaya: p 247; Pīṭāputrasamāgama; Ratnakūta XVI, Mahāvyyutpatti: p 194; Dharmasamgraha: p125, Mahāvastu II.: p 300; Atthasālinī: p 297-8; Jātaka V.: p 125, 145. Az „Īśā” „póznát” is jelent, vagy „kocsitengelyt”, így Paramārtha „nagy kocsirud”-at, Hsüan-tsang „szekértengely”-t fordít ezen a helyen. Az eső jelzője, szó szerint hogy " széle, se köze nincs" (*bar-snaṅ-las chu'i rgyun 'bab-pa-rnams-kyi mtshams-sam bar med-do*), egy visszaköszönő tibetizmusra utal, pl. a *thug-pa* "elérés" a végpontig vezető útra utal, amelyben nincs benne maga az út vége, a felhőszakadásból a tibeti nyelv azt hangsúlyozza ki, hogy a folyamatosan alázúduló víztömegben nincs a vízsugarak közt üres tér, míg a magyar nyelv a térbeliség képzetével egyidőben utal az időre is "se vége..."

²² Saṃyukta 34,7, A Lokaprajñapti idézi. Franciául: Cosmologie bouddhique 196.

²³ Saṃyukta TD 2, p 1206b26, Madhyama TD 1, p 493b68.

²⁴ *gang 'dod-pai khams geig-las 'dod-chags-dang bral-ba de ni thams-cad-las 'dod-chags-dang bral-ba yin-no*. A -las határozó rag azt mutatja, "valahonnan el"-kerül, "valahonnan ki"-jut. A tibeti szó szerkezet szemléletmódja az egész gyakorlatok egy fő vonására mutat rá: aki a vágy-ragaszkodást megszünteti, már nincs is a vágybirodalomban, annak számára megszűnik a vágybirodalom. Itt használható a *khams* (dhātu) „szféra” fordítása, olyan értelemben, hogy a vágybirodalom a „vágyak” érdekszférája vagy hatásterülete és amint megszűnik a hatás, a szféra átminősül, illetve a másik érvényesülő hatás lesz a „szféra”. De mivel a vágy-ragaszkodás a létkörforgást fenntartó szenvedés (*sdug-bsngal*, duḥkha) megnyilvánulása, ezért amíg az élőlény a létforgatagban vándorol, addig ennek a valamilyen formájával mindig találkozik, mind a formabirodalom meditációs szintjein, mind a forma nélküli birodalmakban.

(Ott) pedig a pokolfélék és a többi öt létforma a saját nevén nevezetett, nem szenves, semleges és ‘élőlény’-nek mondják, köztes létnek nem.

der ni dmyal-sogs ‘gro-ba lnga||
rang-gi ming-gis bstan de-dag||
nyon-mongs-can min lung-bstan min||
sems-can shes-bya bar-srid min|| 4||

[63.] „*Ott a pokolfélék és többi öt létforma, / a saját nevén nevezetett*”. Azokban „a pokollakók, az állatok, az éhszomjúak, az istenek és az emberek”, mind az öt létforma éppen ezen a csak rá jellemző néven nevezetett meg (*rang-gi ming-dag kho-nas bstan*), azaz a vágybirodalomban a négy létállapot és az ötödik (az isteni létforma) egy része.

[64.] A forma- és a forma nélküli birodalomban csak az isteni létformák többi része van.

[65.] Ha valaki megkérdezi, hogy van-e az ún. birodalmaknak olyan része, amely nem azonos a létformákkal, arra azt válaszolom: „van.”

A birodalmak erényes, szentvoti, (a világot) hordozó (edény)-, és köztes lét természetűek, de ami mind az öt létformát illeti, „*nem szenvesek, semlegesek / ‘élőlény’-nek mondják, nem köztes létnek.*” A létformák nem szennyezettek (*ma sgribs-la*), hanem csak semlegesek.

[66.] Ha nem így lenne, akkor az öt létforma összekeveredne.

[67.] „Élőlények” és nem pedig köztes lét természetűek.

[68.] a) A Prajñapti(śāstra) (*Btags-pa*) szerint²⁵:

„– ...A négy születés magában foglalja az öt létformát, de az öt létforma nem foglalja magában a négy születést.

– Vajon melyiket nem foglalja magába?

– *A köztes létet.*”

b) A Dharmaskandhából (*Chos-kyi phung-po*) idézve²⁶:

„Mi az a szem-elem? – A szem-elem az a négy főelem okozta áttetsző anyagi forma, amely a pokollakók, az állatok születési helyén és, vagy az éhszomjúak birodalmának lakói, valamint az istenek és az emberek, és a meditációból keletkezettek, vagy a köztes létbeliek szeme, szem-ereje (*mig-gi dbang-po*, cakṣur-indriya), és szem-forrásterülete (*mig-gi skye-mched*, cakṣur-āyatana) alkotja a szem-elemet (*mig-gi khams*, cakṣur-dhātu).”

[70.] c) Egy másik szútra szerint²⁷: „a köztes lét a létformáktól elkülönül.”

– [71.] Hogyan is szól az idézet?

– „A lét hét” (*srid ni bdun*, saptabhava): „Pokolbeli, állati, éhszomjú, emberi, isteni, a tettek és a köztes lét.” – Itt mind az öt létforma az okaival és a (köztük való) vándorlással (‘*gro-ba lnga-po rgyu-dang bcas-pa*) együtt szerepel. Ezért lesz az öt létforma nem szennyezett (*ma bsgribs-pa*, āsra), hanem semleges, hiszen az okától, a tettől elkülönül.

[72.] Mint ahogyan Śāriputra mondja a szútrában²⁸:

„Tiszteletreméltó, (a pokolban születendők) olyan tetteket visznek véghez, és halmoznak fel, amelyek a ‘pokoli’ szennyeződések (*phra-rgyas*) megjelenése nyomán a poklok tényleges

²⁵ Vö. III.8c.

²⁶ TD 26, p 498b23-c11.

²⁷ Az angol kiadás jegyzete alapján ez a későbbiekben idézett Saptabhava-sūtra. A Vibhāṣā ezt a TD 27, p 309b15 helyen vitatja meg.

²⁸ Nehezen megállapítható, hogy melyik szútra. A Vibhāṣā szerint (TD 27, p 309b15) ez muktaka, azaz egy olyan szútra, amelyet csak a Kāśmīri vaibhāṣikák fogadnak el Buddha szavaként. Téma szerint valószínűleg a Saṃgītiparyāya sūtra részéről lehet szó, amelyet a Kāśmīriak szútraként olvashattak.

megtapasztalását eredményezik.

[73.] Ugyanis, tiszteletreméltó, az összes testi, nyelvi és gondolati dolog, vagyis a testi, nyelvi és gondolati (dolgok) hibái és ezen „romlottságok” (*snyigs-ma*) beérése, a forma, az érzés, a viszonyulás, a megkülönböztető észlelés és a tudatosság a poklokban érik majd be. S ezek beérése után fogják pokllakóknak hívni őket.

[74.] Ezeken kívül, tiszteletreméltó, más jelenségeket nem gondolhatunk pokolnak.” – Éppen ezért a létformák nem szennyezettek, hanem kizárólag semlegesek.

– Ha ezt mondd, akkor mit kezdesz ezzel az állítással a Prakaraṇagranthából (*Rab-tu byed-pa'i gzhung*)²⁹: „A (vándor)létformákra (‘*gro-ba-dag-la*) valamennyi szennyeződés (*phragyas*) kiterjed.”?

– A (vándor)létformákban a (két vándor) „lét közti szünetet összekötő tudat”, vagyis a tudat a fogantatás pillanatában (*nying-mtshams sbyor-ba 'i sems*) ötféle lehet. Mivel ez az állítás a vándorlétformára az oda való belépéssel együtt vonatkozik, ezért ez nem hibás. Olyan ez, mint amikor a városról beszélünk, akkor annak a környékét is beleértjük (vagyis ha „belépés”-ről beszélünk, beleértjük azt is, hogy honnan hová lépünk.)³⁰

[76.] Mások szerint: „Erényes és szentes létformák is vannak.

– [77.] Azért említetük külön (a tettlét) mert azoktól (a létformáktól) elkülönült.

– Ami ezt a magyarázatot illeti, attól, hogy külön említett, még nem jelenti azt, hogy tényleg külön is van. Bár az öt tisztátalanságon (*snyigs-ma*, *kaṣāya*) belül a szenvedők (*nyon-mongs*, *kleśa*) és a nézetek tisztátalanságát (*lta-ba 'i snyigs-ma*, *ḍṛṣṭikaṣāya*) is külön említik, a nézetek nem szenvedők. Hasonlóképpen a tett-lét (*las-kyi srid-pa*, *karmabhāva*) is: vándorlét is, ugyanakkor külön is megmutattattott., hogy a vándorlás (hét) okát felismerhessük.”

– [78.] (Sarvāstivāda kérdés:) Vajon ez vonatkozik a köztes létre is?

– Nem, nem vonatkozik. A vándorlétforma attól ‘vándorló’, hogy vándorolnak benne a lények, akkor viszont a köztes lény nem vándorló, mert rögtön a halál birodalmába (‘*chi 'pho-ba 'i yul*) kerül.

– [79.] Akkor a forma nélküliek sem vándorlók, mert rögtön a halál birodalmába vándorolnak.

– [80.] Ha ez így van, akkor pusztán köztes lét mivolta miatt nem vándorlét, vagyis mert két vándorlét között van (‘*gro-ba'i bar-ma-do yin-pa*).

[81.] Ha vándorlét lenne, akkor nem nevezhetnénk „köztes” létnek.

– Akkor hogyan lehet igaz az, amit a nagyabecsült Sāriputra mondott: „Miután teljesen beérték a romlottságok és a halmazok, nevezzük ezeket ‘pokol’-nak”³¹.

– „Miután teljesen beérett, nevezzük pokloknak”, ám azt, hogy „csak a teljes beérés miatt”, azt nem mondta.

– Dehát akkor hogyan lehet igaz az az állítás, hogy: „Ó, tiszteletreméltó, ezeken a jelenségeken kívül pedig nem képzelhető el pokol”?

– Az, hogy: „Nem képzelhetünk el a halmazoktól különböző poklot, nem képzelhetjük el a poklot a halmazoktól különbözőnek.” nem azt jelenti, hogy tagadná más halmazok létezését, hanem a létforgatagban vándorló (‘*gro-bar 'gro-ba*) személyiség (önálló) létét tagadja.

A vaibhāṣika iskola úgy tartja, hogy a vándorlétek (‘*gro-ba-rnams*, *gati*) nem

²⁹ TD 26, p 702a8-711b5

³⁰ Vö.: III.38; II.14. A kérdés értelme szerint a válasz a szennyeződésekre vonatkozik, tehát ha a köztes lét nem is lenne létforma, a létformához szorosan hozzátartozik, mint a város és környéke példa mutatja, ezért vonatkozatható rá minden olyan állítás, amelyet a létformákra (“város”) tettek.

³¹ Saptabhava-sūtra

szennyezettek, hanem kizárólag semlegesek; kizárólag beérés természetűek.³²

Mások szerint pedig a vándorlétek kizárólag „beérés” természetűek.

Mások pedig azt mondják, hogy kiterjedésből és növekedésből eredő természetűek is.

Ugyanebben a három birodalomban az ötféle vándorlét a következőképpen lehet a tudatosság hét lakhelye:

**Különböző test, különböző észlelés,
Különböző test és egyforma észlelés,
Ennek fordítottja, egyforma test és észlelés,
a három a forma nélkülivel együtt || 5||
Ez a tudatosság hét lakhelye.³³ A maradék...**

lus-dang 'du-shes tha-dad dang||
lus tha-dad-cing 'du-shes gcig||
bzlog dang lus dang 'du-shes gcig||
gzugs-can ma yin gsum-po-dag|| 5||
rnam-shes gnas-pa bdun lhag-ma||

(1.) Különböző test, különböző észlelés,

(2.) különböző test és egyforma észlelés,

(3.) ennek fordítottja (különböző észlelés és egyforma test)

(4.) egyforma test és egyforma észlelés,

A három formanélküli (birodalommal) együtt a tudatosság hét lakhelye.”

(1) A szútrában ez áll³⁴: „Vannak olyan formával rendelkező lények is, melyek különböző testűek, és különböző észlelésűek, mint például az emberek és némely istenek.

[88.]Ez a tudatosság első (lak)helye” (*rnam-par shes-pa'i gnas*)

– Vajon mely’ istenek tartoznak ide?

– A vágybirodalomban tevékenykedők és az elmélyülés első szintjén lévők az elsőként keletkezettek kivételével³⁵. [89.] a) Azért, mert különböző testűek, vagy azért, mert különböző testűek lévén sokféle színűek, neműek és alakúak, vagyis testük különbözik³⁶. [90.] b) Mert sokféle észlelésűek: [91.] az észlelés sokfélesége miatt az észlelés különböző. [92.] Mivel ez bennük megvan, ezért különböző észlelésűek: boldogságot, szenvedést és sem nem szenvedést, sem nem boldogságot észlelők³⁷.

[93.] (2) Vannak olyan formával rendelkező élőlények is, akik „különböző testűek és egyforma tudatosságúak”³⁸ is. Ilyenek például az elsőnek született Brahmā-típusú istenek. [94.]

³² Vö.: I.37; II.57.

³³ A szanszkrit szöveg a MVYUTPATTI 1523-1530: (1520-1527): 1. rūpinaḥ santi sattvā nānātvakāya nānātvasañjñinas tadyathā maṇṣyā ekatyās ca devāḥ, 2. ... nānātvakāya ekatvasañjñinas tadyathā devā brahmakāyikāḥ prathamābhirvṛttāḥ, 3. ... ekatvakāyā nānātvasañjñinas tadyathā devā ābhāsvarāḥ, 4. ... ekatvakāyā ekatvasañjñinas tadyathā devā śubhaktṣnāḥ, 5. ākāśānantyāyatanam (v. -āyatanopagāḥ), 6. vijñānānantyāyatanam, 7. ākiñcanyāyatanam. A páli kánonban is megtalálható ez a felosztás, (DĪGHA, xv.33, DĪGHA. xxxiii, 2.3.x., = DĪGHA xxxiv, 1.8.iii, ANGUTTARA, Sattaka-nipāta xli, 1-8., a két āyatano-val kilenc sattāvāsot említi az ANGUTTARA, Dasaka-nipāta, xvii, 14. is. Az idevonatkozó páli szöveg: „...santi Ānanda sattā nānattakāyā nānattasaññino seyyathā pi maṇṣṣā ekacce ca devā ekacce ca vinipātikā... 2. sattā nānattakāyā ekattasaññino ... pe ... subhakiñṇā, 5. santi Ānanda sattā sabbaso rūpasaññānam samattikamā paṭighasaññānam atthagamā nānattasaññānam amanasikārā ananto ākāso ti ākāśānañcāyatanūpagā, 6. ... viññāṇānañcāyatanūpagā, 7. ... ākiñcannāyatanūpagā.

³⁴ Madyama 24,11

³⁵ Vibhāṣā 707a. A szanszkrit prathamābhiniṣṭta arra vonatkozik, hogy a világkorszak elején keletkezett lényekről van szó. Dīgha i.18 (i.2.5)

³⁶ Nānātvakāya (páli: nānattakāya) Dīgha i.34.

³⁷ Nānātvasañjñā (páli: nānattasaññā) uo.

³⁸ Dīgha i.18 (i.2.6.) és iii.29: “mayā ime sattā nimittā” és “iminā mayam bhotā brahmunā nimittā”. Ezekkel a

Ez a tudatosság második helye (*rnam-shes-kyi gnas-pa*, vijñānaṣṭhiti) – mondja (a szútra).

a) Valamennyi elsőnek született ezt gondolja magában: „Minket bizony ez a Brahmā teremtett!” Róluk viszont a Brahmā a következőt gondolja: „Ezeket bizony én teremtettem!” Ilymódon az észlelésük folyamata nem különbözik, ezért az észlelésük egyforma. [95.] b) Mivel a nagy Brahmā testének kiterjedése és alakja, azok a kifejezések, amiket használ, valamint a ruházata is más, mint kíséretének a ruházata, alakja stb is, ezért különböző testűek.

[96.] A szútrában ez áll: „Brahmā kísérei attól kezdve, hogy ‘Mi ezt a lényt hosszú-hosszú ideig élőnek-fennmaradónak láthattuk’ – egészen addig, hogy, ‘ennek a lénynek pedig ez a kívánság fordult meg a fejében: »Bárcsak más élőlények is, hasonló körülmények közé születnének!« (*bdag dang skal-ba mnyam-par skye-bar gyur-cig*), ezért születettünk ide” – így gondolják.³⁹

Ad 1 – [97.] Vajon ők, az elsőnek születettek miként láthatták hosszú ideig (a nagy Brahmāt)?⁴⁰

Pro – Egyesek szerint „A ‘ragyogó fényű’ (isteni lények) szintjén tartózkodva láthatták hosszú ideig, mivel ők onnan váltanak életet.” (*shi-'phos-pa yin*)

Kontra – Ha ők az elmélyedés második szintjének a kiegyenlítő meditációját (*bsam-gtan gnyis-pa'i snyoms-par 'jug-pa*) nem érték el, akkor hogyan emlékezhetnek jól vissza az előző szinten tartózkodásukra (*de'i sa-pa'i sdod-kyi gnas-pa*)? Ha viszont elérték, akkor hogyan ragaszkodhatnak a nagy Brahmával kapcsolatban a ‘(helytelen) erkölcsi és életvezetési szabályok felsőbb(rendű)nek tartó’ téves nézetekhez (*tshul-khrims dang brtul zhugs mchog-tu 'dzin-pa'i lta-ba*).⁴¹

(Ad 2 pro) Mások úgy vélik, a köztes létben lévőek láthatják így.

Ad 2, kontra – [98.] Hogyan is gondolhatják azt, hogy „Mi ezt a lényt hosszú-hosszú ideig élőnek-fennmaradónak láttuk” ha egyszer, mivel az ő köztes létük akadályoztatás nélküli (*bgags-byed-pa med-pa*)⁴², ott nem lehet hosszú ideig tartózkodni?

gondolatokkal lehetnek különböző testűek és egyforma tudatosságúak, ám ezt Saṃghabhadra vitatja: különböző tudatúak, mert Brahmā azt mondja “én teremtettem” az istenek pedig azt mondja “minket teremtett”. A páli szöveg környezete a világ pusztulását vallók (ucchedavādin) nézeteivel szembesítve ismerteti ezeket az isteni lényeket, a Brahmajālasuttában.

³⁹ A Dīgha Nikāya eltér egy kicsit. Brahmā ezekkel a szavakkal indokol: ... aho vata aññe pi sattā itthattam āgaccheyyūn ti”, – Milyen jó lenne ha ezek a lények eljőnnének ide! Az istenek ezekkel a szavakkal: “imaṃ hi mayam adassāma idha paṭhamam upapannam / mayam pan'amhā pacchā upapannā.” – Mi láttuk őt elsőnek felbukkanni / mi pedig később bukkantunk fel. (Dīgha i.18; iii.29) VALLÉE POUSSIN-PRUDEN: p 502, fn 45., Vö.: AK iii.90cd.

⁴⁰ P'u-kuang (TD 41, p 153a20, három más válasz lehetőségéről beszél, Saṃghabhadra 6 lehetőséget vet fel (TD 29, p 462c20), a Vibhāṣā pedig öt választ ad (TD 27, p 508c3) Vasubandhu ebből adja vissza az első háromat. LA VALLÉE POUSSIN-PRUDEN: p 502 fn 46.

⁴¹ A nemes nyolcérű ösvény első tagjaként felsorolt „helyes nézetem” kívül, minden más nézet téves, ezért ha a buddhista szövegek jelző nélkül egyszerűen „nézetről” vagy „látásmódról” beszélnek, akkor az „helytelen” vagy „téves”.

Buddha tanításai szempontjából öt kiemelt téves nézetről beszélnek: 1. mindenféle világi vélekedés arról, hogy van egy változat(tathat)atlan „én” - *'jigs-(pa'i) lta(-ba)*, satkāryadṛṣṭi, 2. Végletes, túlzó vagyis szélsőséges nézetek - *mthar-('dzin-gyi) lta(-ba)*, antagrāhadṛṣṭi, 3. Alacsonyabb rendű, hitványabb nézeteket fennebb valónak tartani - *lta-ba mchog-'dzin(-kyi) lta(-ba)*, prāmarśadṛṣṭi, 4. Nem helyénvaló erkölcsi normák és helytelen tanítások fennebb tartása - *tshul-khrims dang brtul-zhugs mchog-'dzin(-kyi) lta(-ba)*, śīlavṛata prāmarśadṛṣṭi, 5. Fonák nézetek - *log(par) lta(-ba)*, mithyādṛṣṭi (KABA PALTSEG p 19). A kérdés legbővebb kifejtését a Brahmajāla suttában találhatjuk meg, amely „A nézetek mindent felölelő hálója” címet kapta magyarul (tib.: *Tshangs-pa'i dra-ba'i mdo*, Orient Press, 1990.) Tibeti szöveg: Tohoku No 352, Ye shes sde fordításában: mdo, ‘a 70b-86a (Kínai T 21)

⁴² Vö.: Derge folio 47b stb.: sz. apratibandha I.1; I.6; I.48. vers kommentárjaiban, akadálytalan, vagy nem

Ad 3 – Ha ez így van, akkor csak az ott tartózkodók emlékezhetnek az ő korábbi létmódjaira és csak ők láthatják hosszú ideig ott tartózkodónak. [99.] Miután akkor így látták, gondolhatják később: „(Hosszú ideig itt tartózkodónak) látjuk”.

[100.] (3) „Vannak olyan anyagi formával rendelkező élőlények is, akik egyforma testűek és különböző észlelésűek. Ilyenek a ‘ragyogó fényű’ (*‘od-gsal-ba*) isteni lények. [101.] Ők lakják – a szútra szerint – a tudatosság harmadik helyét. (A Saptabhava szútra) ebben az esetben csak az utolsót nevezi meg a sorban, de az elmélyülés teljes második szintje értendő a (‘ragyogó fényű’ elnevezés) alatt.

[102] Ha ez nem így volna, akkor ugyan melyik tudatosság helyre sorolhatnánk be a ‘kisfényű’ és a ‘mérhetetlen fényű’ létállapotokat, hiszen azokon belül a lények színre, nemre és alakra nézve nem különböznek egymástól, ezért egyforma testűek.

Az észlelésük különböző, egyrészt mert boldogságot (*bde-ba*) észlelők, másrészt, mert sem boldogságot, sem nem szenvedést észlelők.

Ez abból adódik, hogy ők az adott elmélyülési szinten keletkező (*dnogs-gzhi’i sa-la*) tudati boldogságba (*vid-dbe*) befásulnak, majd az átvezető gyakorlatból (*nyer-bsdogs*) származó kiegyensúlyozott egykedvűség (*btang-snyoms*, *upeksā*) ereje nyilvánul meg, és amikor az átvezető gyakorlat egykedvűségébe fásulnak bele, ismét az adott elmélyülési szint tudati boldogságának az ereje nyilvánul meg. Ez olyan, mint például amikor a hatalmasok vágyaik (kiélésének) az örömeibe befásulnak, majd a törvénykezés örömeit tapasztalják meg (*chos-kyi dga’-ba nyams-su myong-bar byed*), viszont amikor a törvénykezés örömeibe fásulnak bele, bizony, ismét a „világi örömeibe kóstolnak bele.”

– [104.] Vajon nem vonatkozhat-e ez a „kiváló erényűek”-re (*dge-rgyas-pa*) is (az elmélyülés harmadik szintjén)?

– Nem, ők abba a boldogságba (*bde-ba*) nem fásulnak bele.

– [105.] Vajon miért?

– Mert az (elmélyülés harmadik szintjén) a boldogság lecsillapodott, itt viszont (egy finomabb) „gondolati” boldogság (*vid-dbe-ba*) háborgatja a tudatot (*sems*), ezért az nem csillapodik le.

[106.] A saurāntika iskola követői idézik egy szútrából⁴³:

„Ott a ragyogó fényű istenek között, azok az élőlények, amelyek nem túl hosszú ideje születtek oda, miután nem ismerik a világ pusztulását és elenyészését, amikor látják a lángnyelveket: Az nem lehet, hogy miután Brahmā üres palotáját felégetik, ezek a lángnyelvek ide is elérjenek! – így rettegnek, így bánkódnak, szomorkodnak kétségbeesve (*skra-gnas yi-chad-cing skyo-bar ‘gyur*).

[107.] Azok a lények pedig, akik már hosszú ideje a ragyogó fényű istenek létállapotába születtek és ismerik e világ pusztulását és enyészését, tudván (mi következik, ezeknek a) rettegő lényeknek ezt mondják:⁴⁴

– Barátaim, ne féljete! Barátaim, ne féljete! Ezek a lángnyelvek Brahmā üres palotáit már korábban is felégették, de ugyanott ki is aludtak – így csitítják (*dbugs-’byin-par byed*) őket.”

Így magyarázzák azt, hogy különböző észlelésűek.

Ennélfogva ők az őket elérő vagy az őket el nem érő lángnyelveket észlelők, valamint azért különböznek, mert rettegnek vagy nem rettegnek, és nem azért, mert boldog, nem boldog vagy sem nem boldog sem nem nem boldog észlelésűek lennének – így magyarázza (a szútrákat

akadályozó, mint a tér.

⁴³ Saptasūryavyākaraṇa, Dīrgha TD 1, p 138b25; Madhyama TD1, p 429a22. VALLÉE POUSSIN-PRUDEN: p 376.

⁴⁴ Vö.: III.90ab; 100cd.

követő iskola).

(4) Vannak olyan formával rendelkező élőlények is, akik egyforma testű és egyforma észlelésűek, mint például a "kiváló erényű"(dge-rgyas) isteni lények (az elmélyedés harmadik szintjén) [109.] Ez a tudatosság negyedik lakhelye. [110.] Az „egyforma észlelés”, itt azt jelenti, hogy (mindannyian) „boldogságot észlelnek.”

Az elmélyedés első szintjén bizony a szenvedéses (nyon-mongs-pa-can) észlelésben egyforma észlelésűek.

[111.] Az elmélyedés második szintjén pedig az erényes (dge-ba) észlelésben különböző észlelésűek.

[112.] Az elmélyedés harmadik szintjén pedig a teljes beérésből fakadó (rnam-par smin-pa) észlelés tekintetében egyforma észlelésűek.

[113.] A három forma nélküli elmélyedéssel együtt, ahogyan a (Saptabhava) szútra is mondja: „Ez a tudatosság hét lakóhelye.”⁴⁵

– Ezen kívül vajon hány és milyen lakóhelye van a tudatosságnak?

– Amint az nyilvánvaló, a nekik megfelelő öt vagy négy halmaz.

– Vajon a „maradék” (vagyis a többi létállapot) miért nem tartozik ide?⁴⁶

**...ez a tudatosság hét lakhelye.|| A maradék
pusztító. A lét csúcsá(val) és
az észlelés nélküli lények(kel együtt) –
a lények kilenc helyének mondják. || 6||**

rnam-shes gnas-pa bdun lhag-ma||
de 'joms byed-ldan srid-rtse dang||
'du-shes med-pa'i sems-can-rnams||
sems-can-gyi ni gnas dgur bshad|| 6||

– Azért mert: "A maradék pusztító"⁴⁷.

– Vajon a „maradék” szó mire vonatkozik?

– A rossz létformákra, az elmélyülés negyedik szintjére és a „létforgatag csúcsá”-ra.

[116.] Mivel ezekben a tudatosságot elpusztító jelenségek vannak, ezért ezek a tudatosságnak nem lakóhelyei.

[117.] – Vajon mi az, hogy „pusztító”?⁴⁸

– Az, ami elpusztítja (megsemmisíti) a tudatosságot:

a) ami a rossz létformákban a tudatosságot pusztítja, az a szenvedés érzete, mert kárt okoz, [118.] b) az elmélyülés negyedik szintjén az észlelés nélküliség, valamint az észlelés nélküli kiegyenlítő meditáció a pusztító, [119.] c) a létforgatag csúcsán pedig a kioldás kiegyenlítő meditációja a pusztító (jelenség), mert ott a tudatfolyam megszakad.⁴⁹

[120.] Mások úgy vélik⁵⁰, hogy ha azt nevezik a tudatosság lakhelyének, ahová azok, akik

⁴⁵ Vö.: VIII.4.

⁴⁶ Vö.: III.7c.

⁴⁷ VALLÉE POUSSIN-PRUDEN: p 502: Vyākhyā: paribhidyate'neneti paribhedah.

⁴⁸ A Vibhāṣā (TD 27p 708a15) nyolc magyarázata közül a hetedik (VALLÉE POUSSIN-PRUDEN: p502).

⁴⁹ Ezek a megállapítások a finomabb elemzéshez képest, leegyszerűsítések. Pan-chen bSod-nams Grags-pa: *Phar-phyin spyi-don / Shes-rab-kyi pha-rol-tu phyin-pa 'i man-ngag-gi bstan-bcos mngon-par rtogs-pa 'i rgyan 'grel-pa-dang bcas-pa 'i rnam-bshad snying-po rgyan-gyi don legs-par bshad-pa yum don gsal-ba 'i sgron-me* című munkája (angol fordítása ZÄHLER: pp 135-205) szerint a "létforgatag csúcsa" állapotban egy olyan finom megkülönböztetett észlelés van, amelyre sem azt nem lehet mondani, hogy észlelés, sem azt, hogy nem észlelés, innen a neve: 'du-shes med 'du-shes-med min-gyi skye-mched, na-iva-samjñā-nā-samjñā-āyatana

⁵⁰ Vibhāṣā TD 27 p 708a14.

nem ott vannak, odamenni vágnak; azok, pedig akik ott laknak (*gnas-pa-rnams*), onnan elmenni (*bksyod-pa*) nem kívánnak, – akkor egyik rossz (vándor)létforma sem lakóhelye a tudatosságnak.

[121.] Azok a lények, akik az elmélyülés negyedik szintjén tartózkodnak, háborgó tudatúak, mivelhogy rendszeren az emberek (akik a látás ösvényét még el nem érték el: *prthagjana*, *so-so 'i skye-bo*) észlelés nélküli állapot elérésére vágnak, a kiválóak (a látás ösvényén vagy magasabb ösvényeken gyakorlók – *'phags-pa*, *ārya*) pedig az isteni világok tiszta lakhelyeinek (*gnas tshang-ma*) elérésére törekednek.

Mivel a létforgatag "csúcsáról" tudati mozgás nem látható⁵¹, ezért az nem tudatosság hely.⁵²

Azok a létállapotok, amelyeket „tudatosság hét lakóhelyeként” megmagyaráztunk, valamint „a lét csúcsát, / és az észlelés nélküli lények (lakhelyeit) mondják az élőlények kilenc lakóhelyének.” Ezek mindegyikét a hozzájuk tartozó élőlények lakják.

Mivel a többi létállapotban nem jószántukból laknak, ezért azok az élőlényeknek nem lakóhelyei.

(A tudatosság) lakóhelye négy is:

Magának a négy szennyezett halmaznak

a saját szintjei. A tudatosság||7||

Egyedül, ami nem lakóhely.

mi 'dod-bzhin gnas-phyir gzhan min||

gnas-pa-dag ni yang bzhi-ste||

zag-dang bcas-pa'i phung-po bzhi||

rang-gi sa-pa-nyid rnam-shes||7||

'ba'-zhig gnas-par ma bshad-do||

[124.] „Mivel a többi létállapotban az élőlények nem jószántukból laknak, ezért azok az élőlényeknek nem lakóhelyei”

– Milyen többi létállapotban?

– A rossz létformák, mert azokban az élőlények nem vágnak lakni, hanem a tett démonai (*srin-po*, *rākṣas*) kényszerítik őket oda, s nem örömmel tartózkodnak ott.

[125.] Emiatt az élőlényeknek nem lakóhelyei („lakásai”), hiszen olyanok, mint a börtön.

Más szútra szerint is „Hét lakhelye van a tudatosságnak”

Egy másikban pedig ez áll:

„(Más szempont szerint a tudatosságnak) négy lakóhelye van”⁵³

– Melyik ez a négy?

– (1) az anyagi forma tudatosság-lakhelyéhez közelítő (*gzugs-su nye-bar 'gro-ba*), (2) az érzethez közelítő, (3) az észleléshez közelítő, (4) és a viszonyuláshoz közelítő.⁵⁴

⁵¹ Ha létállapotként fogjuk fel, akkor fordítható még úgy is, hogy „vándorlás nem világlik” (*srid-pa 'i rtse-mo ni rgyu-ba mi gsal-ba*), vagyis a létforgatag maga nem szemlélhető, mert ebben az állapotban mint egy hegy csúcsáról, mintha már kívül állna, 'tekinthet' le az ember, maga a hegy azonban mégiscsak a létforgatag része, ahogyan a sem nem észlelő, sem nem észlelő tudat ilyenkor csak van, mint a "lét csúcsa", a szemlélődésében a teljes létforgatagra rálátó, ám annak részeként tehetetlen tudatfolyam létállapota. Vö.: NĀGĀRJUNA 2a: pp 1-39: Rāja-parikathā-Ratnāvalī (rgyal-po-la gdam bya-ba rin-po-che'i phreng-ba: I. fejezet: mngon-par mtho-ba dang nges-par legs-pa bstan-pa ste le'u dang-po||)

⁵² A Vyākhyā a III.7a kapesán: cittacaittānām mandapracāratvād abalavad vijñānaṁ na tiṣṭhati. (LA VALLÉ POUSSIN – Pruden p 502, fn 54.)

⁵³ Dīrgha 9,7; Saṁyukta 3,6; Dīrgha iii.228.,

⁵⁴ A tudatosság lakhelyeinek a felsorolásával fokozatosan bontakozik ki a képes kifejezés értelme. A "közelítő", "közel menő" (*nye-bar 'gro-ba*) kifejezések a meditációs gyakorlat kezdeti lépései közül valók, amelyben a medítáló tisztázza, milyen viszonyban áll az aktuális meditációs tárggyal, és csak ebben a viszonyban határozza meg magát első lépésben mint medítáló, aki a választott tárgyra fog összpontosítani. Az összpontosítás első lépése a a tudat közelítése a tárggyhoz, – ahhoz, hogy azonosulni tudjon vele, előbb közelednie kell hozzá. LA VALLÉ POUSSIN-PRUDEN p 503 (fn 57) különböző magyarázatokat ad: rūpoga vijñānasthiti, vedanopagā vijñānasthiti... Bhagavadviśeṣa szerint a sautrāntika filozófia két magyarázatot ad. 1. A tudat lakhelye azt jelenti, hogy a tudat

- Ezek vajon milyenek?
- Ezek bizony, rendre „*a négy szennyezett halmaz*,” amelyek pedig csak a saját (meditációs) tárgyterületükkel és nem egy másikkal azonosak.⁵⁵ Vajon miért?
- Ha a ‘lakás’ az támaszkodás, irányulás, a tudatra alkalmazva, az amire akkor, éppen irányul (*bsten-pa / brten-pa*) a tudat, így az észlelés a ‘sóvárgás’ miatt (*sred-pa*) nem irányul olyan halmazra, amely nem azonos ‘szintű’ (*sa*) vele (*skal-ba mi mnyam-pa’i sa-pa*).
- A tudatosságot (magát) miért nem nevezik a „tudatosság lakóhelyének” (stheti, *gnas-pa*)?
- Egyes vaibhāṣika iskolák szerint azért, mert a miután a „lakó” a lakóhelyét otthagyta, az már nem „lakóhely,” ugyanis magára a lakóra (sthātar, *gnas-pa-po*) sem mondjuk, hogy lakóhely. Mint ahogyan a király sem azonos a királyi trónnal.⁵⁶
- Más (vaibhāṣika) iskolák szerint, ha azokat a jelenségeket nevezzük a tudatosság lakóhelyeinek, amelyekben a tudatosság, mint a csónakos a csónakban benne tartózkodik és ugyanakkor a csónakkal együtt halad, akkor a tudatosság lakhelye maga nem „tudatosság hely,” mert nem tartózkodik a tudatosság állapotában, és nem halad (a tárggyal együtt).
- Akkor viszont hogyan állhat az a szútrában⁵⁷, hogy: „ahogyan a tudatosság táplálékában⁵⁸ öröm is meg vágy is van, [132.] és amiben öröm és vágy is van, arra a tudatosság mint tárgyra irányul és azon időzik. És „a tudatosság hét lakóhelye öt halmaz természetű?”
- Összegezve: ha nem különböztetjük meg egymástól az öt halmazt, akkor a tudatosság keletkező forrását alkotó halmazokra, amelyekben az örömtől kísért tudatosság (is) működik, mondjuk azt, hogy az a „tudatosság lakhelye”.
- Ám ha a forma és a többi (halmazon belül), amelyet mindenhol beszennyeznek a szenved, megkülönböztetjük a tudatosságot, akkor az (öt közül) egyedül a megkülönböztető tudatosság nem ilyen szennyezett.
- Ha ez így van, akkor a négy tudatosság lakhely esetében „*A tudatosság egyedül, ami nem lakóhely.*” (7d-8a)
- [133.] Másfelől megfontolandó az a gondolat, hogy a Győzedelmesen Elmúlt a tudatosság négy lakóhelyét „termőterület-természetűnek” is tanította⁵⁹, mégpedig csak magát a magot tanította mint a (halmazokhoz) kötődő szennyezett tudatosságot, ám a magot nem azonosította a termőtalajával (*rnam-par gzhaḡ-par gyur-pa ni ma yin*).
- [134.] Mivel helyénvaló az a megfeleltetés, amely szerint a tudatossággal együtt felmerülő jelenségek képezik a tudatosság termőterületét, ezért azokat a tudatosság lakóhelyeként magyarázhatjuk

fennállásában a tudatpillanatok megszakítás nélküli folytonosságot alkotnak (vijñānasamītanupaccheda). A látható anyagi forma “megközelített” (upagamyate), és létrehozza a saját lakhelyét (tadātmiḡyate), ée ezzel a lakóhelyéhez közeledő (rūpopagāvijñānasthiti). 2. A sthiti “vágy” (tṣṣṇā, ‘*dod-chags*), emiatt tartózkodik a tudat valahol, így a tudat tartózkodási helyét hívjuk ‘vijñānasthiti’-nek, jelentése ugyanazt jelenti, hogy “fennáll a vágyakozás”. Ez esetben tehát a *rūpopagāvijñānasthiti* szó a vágyra utal, amely érzékszervi tárgyhöz vonzódik, és előidézi azt, hogy a tudatosság a tárgyan időzzön.

⁵⁵ Vibhāṣā TD 27 p 706b20;

⁵⁶ A kínai és a vyākhyā még más példákat is hoz: a ló és Devadatta, mint lovas példája, miszerint a tudat lakóhelye a lovas, és a jelenségek azok, amelyeken a tudat “lovagol”.

⁵⁷ Saṃyukta, TD 2 p 103a5; Saṃyutta ii.101 (–Nettipakaraṇa 57): viññāne ca bhikkhave āhāre atthi nandī atthi rāgo atthi taṇhā patīṭṭhitam tattha viññāṇam virūḷham. Ez megfelel a szanszkrit abhyārūḍha meghatározásának.

⁵⁸ Lásd a táplálékról a III.40–45. verset, hogy milyen módon tekinthetjük tápláléknak a szándékot és a hasonló tudati tényezőket. Itt egyszerűen arra vonatkozik, amire a tudat irányul.

⁵⁹ Saṃyukta TD 2, p 9a7; Saḍyutta iii.54.

Vajon a tudat(osság) hét lakóhelye foglalja magában a tudat(osság) négy lakóhelyét, vagy pedig a négy foglalja magába a hetet? A hét a négyet nem, a négy sem a hetet, de:

**Összefoglalva: négy lehetőség van.
Ott biz a tojásból születettek és a többi
Élőlény szülő-helye⁶⁰ négyféle. ||8||**

bsdu-na mu ni bzhi yin-no||
der ni sgo-nga-las skyes-sogs||
sems-can skye-gnas bzhi-dag-tu||8||

[136.] „Összefoglalva: négy lehetőség van”:

Ha a bennefoglalást⁶¹ (*bsdu-pa*) megvizsgáljuk (*dpyad-pa*), „akkor olyan is van, hogy a tudatosság hét helye magában foglalja (a négyet), viszont a négy a hetet nem.” Így gondolható tovább a négy lehetőség.

Az első: a tudatosság hét lakhelyén belül a négy (tudatosság, mint halmaz) is bennefoglaltatik.

[137.] A második: a tudatosságnak az a négy helye, (amely nincs benne a hétben, vagyis) a rossz születésekben, az elmélyülés negyedik szintjén és a létforगतag csúcsán a halmazok, (kivéve a tudatosságot).

[138.] A harmadik: a tudatosság hét helyén belül a négy halmaz.

[139.] A negyedik pedig a többi lehetőség, amelyek az említettek alól kivételek, (a rosszlelétek tudatossága és a tiszta halmazok: az elmélyedés negyedik szintjén a tudat, a lét csúcsán a tudat).

[140.] Ami pedig a harmadik létbirodalmat illeti, amelyeket a létformák szerint (a fenti módokon) osztályozunk. „Ott pedig a tojásból születettek és a többiek (vagyis) az élőlények születési helye négyféle” (csoportban) ismerhető fel:

1. Tojásból születettek szülő-helye
2. Anyaméhől születettek szülő-helye
3. Hőből és nedvességből születettek szülő-helye
4. Csodás módon, hirtelen születettek szülő-helye⁶²

⁶⁰ A *skye-gnas* szó a szanszkrit "yoni" megfelelője, amely "anyaméhet", "keletkezési, felbukkanási helyet", ilyen értelemben "forrás"-t jelent, fosztóképzővel ("ayoniso") azt jelenti: "nem keletkezett", "nem teremtett". Furcsa lenne ebben az esetben magyarul anyaméhet mondani, ezért a tibeti körülíró kifejezés mintájára választottam a magyarul tágabb területre utaló "szülő-hely"-et. A tibeti *skye-ba* jelentése is sokrétű, nagyjából párhuzamos a szanszkrittal: 1. szülés, 2. születés (jāti), 3. létrejövés, keletkezés, (upapadya), 4. anyaméh (yoni), keletkezés gyarapodás, növekedés (DAS:106, CHANDRA:153, LA VALLÉE POUSSIN:380, MVYUTPATTI: 2286 (2278), 2319 (2309), 2290 (2282), 4753 (4752), 4769 (4768).

⁶¹ A buddhista logikában a négy lehetőség egy olyan logikai felsorolást jelent, amely a meghatározás elsajátítását ellenőrzi, illetve az oktatásban a megértés mércéje. Tehát a négy lehetőség: 1. az, ami mindkét (*a* és *b* reprezentálta) halmazba sorolható, 2. amely a kérdésben említettek közül csak az *a* halmazába tartozik, 3. ami csak *b* halmazába sorolható és 4. az a jelenség, amelyik egyik halmazba sem sorolható. A három lehetőség esetében a mindkettő (1) és az egyik-sem (2) példája mellett, a hagyományos felsorolásban a két előző példa közé sorolva, arról van szó, hogy az egyik halmaz nyilvánvalóan magában foglalja a másikat (3), és a példából fény kell derülnön arra, hogy melyik fogja át (*dpyad-pa*) melyiket. (Loszang Szönam – ít.: Blo-bzang bSod-nams: *dMan-pa-la nye-bar mkho-ba bsdu-grwa'i rnam-bzhag rigs lam mag 'byed* című logika-tankönyvének első fejezete alapján.)

⁶² A négy *yoni* és öt *gati* párhuzamba állítása a *Kāraṇaprajñapti*-ből (xv.) származik (Louis de la Vallée Poussin: *Cosmologie bouddhique* p 345.), de megtalálható a Visuddhimaggában (p 552); a Dīgha iii.230 azt mondja: cattasso yoniso, aṇḍayoni, jalābujayoni, saṃsedajayoni, opapātikayoni. Vö.: Majjhima i,73: az aṇḍajayoni meghatározása, Visuddhimagga 552, 557. A Mahāvuyutpatti felsorolása: p 157: jarājuyāḥ, aṇḍajāḥ, saṃsvedayāḥ, upapādukāḥ.

A „szülő-hely” az bizony az a (egyedi újjá)születés, amely azért szülőhely, mert benne az élőlények a születésen osztoznak, összevegyülnek és ezért hasonlökká válnak (egymáshoz).

- Vajon melyik élőlények születnek tojásból?
- Az olyan élőlények, mint például a réce, a daru, a páva, a papagáj és a különböző hegyi énekesmadarak (*ri-skregs-la sogs-pa*).
- Anyaméhből vajon melyek születtek?
- Az olyan élőlények, mint például az elefánt, a ló, a tehén, a bivaly, a szamár, a disznó és a többiek.⁶³
- Hőből és nedvességből vajon milyen élőlények születtek?
- Az olyan élőlények, amelyek a létrejövő (*'byung-ba*) nyirkosságból születtek, mint például a bogarak, a lepkék, a méhek és a többiek.⁶⁴
- Kik a csodás módon születők?
- Azok az élőlények, amelyek (érzék)szervi képességei kifejlettek (*ahīnenriyāḥ, dbang-po ma tshang-ba ma yin*) és nem ‘torzak’, amikor megszületnek, tagjaik és végtagjaik egyaránt megvannak (*avikalendriyāḥ, yan-lag dang nyid-lag thams-cad-dang ldan*). [146.] Ezért születésükben, mivel épek (és egészségek), csodás módon keltek életre, az istenek vagy a köztes létben lévők és a többiek.⁶⁵

- Hogyan helyezkednek el a szülő-helyek a vándorlétekben?

Az emberek és az állatok négyfélék.	mi dang dud-'gro rnam-pa bzhi
A pokollakók, az istenek	dmyal-ba-rnams dang lha-rnams dang
és a köztes létűek csodás módon születnek.	srid-pa bar-ma rdzus-te-skye
Az éhszomjúak anyaméhből is születnek. 9 	yi-dvags mngal-nas skye-ba'ang yin 9

Azt mondja (a vers): „Az emberek és az állatok négyfélék.”

Az emberek négyfélék:

Bizonyos emberek szülehetnek tojásból, mint például *Brag és Nye-brag* (Śaila, Upaśaila⁶⁶), vagy *Ri-dvags-'dzin* (Mṛgāra) anyjától (Viśākhā)⁶⁷ született harminckét fiú vagy

⁶³ LA VALLÉE POUSSIN-PRUDEN p 503: Az anyaméhből születők meghatározása: kuṣṣau garbho veṣṭitas tiṣṭhati tasmāt jāta jarāyurāḥ. Majjhima: ye sattā vatthikosam abhinibbhijja jāyanti ayaṃ vuccati jalābujā yoni. Vö.: Milinda 123; Samantapāsādikā 1,213.

⁶⁴ Uo (fn. 64): a hőből és nedvességből születés: bhūtanām pṛthivyādinām saṃsvedād dravatvalakṣanāj jātāḥ; Majjhima: ye sattā pūtimacche vā... jāyanti

⁶⁵ Uo (fn 65) A csodás módon születők neve több alakban előfordul: upapāduka sattva, tib.: *sems-can skye-ba*; az upapāduka szót használja a Mahāvvyutpatti, Akośavyākhyā, Mahāvastu. Az anupapādukát: Divya, Avadānaśataka; apapāduka: Caraka. Páliban előfordul: opapātika, upapattika, opapātika. Meghatározás (Majjhima): katamāca opapātikā yoni / devā nerayikā ekacce ca manussā ekacce ca vinipātikā.

⁶⁶ LA VALLÉE POUSSIN-PRUDEN: p 504: A Vyākhyāt idézi, miszerint Śaila és Upaśaila darutojásból születtek. Két kereskedő hajótörést szenvedett, és két tojást találtak a parton, amelyekből Sthavira- (id.) és Upa- (vagyis következő, értsd: ifjabb) Śaila született. Yaśomitra egy másik változatot is idéz, amelyben két egymás mellett álló hegyről van szó, amelyek tetején darvak költöttek, és a két hegyen két embert találtak a fészekben. A páli hagyomány Sela néven hegyet ismer a Himavān (Himalája) hegységben (MALALASEKERA: p II,1288.

⁶⁷ LA VALLÉE POUSSIN-PRUDEN p 504 fn 69: Ralston-Schiefner p125 hivatkozást ad, amelyet pontosan nem azonosít, nem magyaráz. MALALASEKERA p II,900-904 szerint a páli kánonban közismert történet, legfőbb forrása a Dhammapada-aṭṭhakathā, az Udāna és az Anguttara Nikāya. Viśākhā az ideális világi követő, együtt él Kosalāban Migārāval, aki őt anyjaként tiszteli és szereti, ezért Viśākhā “Migāramātā”-nak is hívják (DhA i,406; AA

Lnga-len (Pañcāla)⁶⁸ királyának ötszáz fia.

[148.] – Mifélek az anyaméhből született emberek?

– Az anyaméhből született emberek például azok, akiket manapság is láthatunk (mindenfelé).

[149.] A hóból és nedvességből született emberek pedig olyanok, mint *Da-las Nu-ba* (Māndhātar), vagy *Mdzes-pa és Nye-mdzes* (Cāru, Upācaru)⁶⁹, *Thi-ba`i phreng-ba-can* (Kapotamalinī)⁷⁰ vagy *A-mra skyong-ma* (Āmrapālī)⁷¹ és a többiek.

[150.] Csodás módon, hirtelen született emberek pedig csak azok, akik az első kalpában születtek.⁷²

[151.] Az állatok is négyfélék:

Az (első) három, nyilvánvaló. [152.] Csodás módon, hirtelen pedig az olyan állatok születnek, mint a nágák (*klu*, *nāga*) a garudák (*‘dab-bzangs*, *garuda*)⁷³ és hasonlók.

i,313; DhA i,384ff; AA i,219 ff; Ud vii.8; DhA i,409). Tiszta együttlétükből mégis egyes források szerint 10-10, mások szerint 20-20, vagy 16-16 fiú és lánygyermek született (J. iv,144; DhA i,128; AA 219), amely ugyanannyi hasonlóan temékeny gyermeknek adott életet, és a 120 éves korában, tizenhat évesnek tűnő Visākha megszámlálhatatlan sok szépukának örvendhetett. A Brahmāvilágokban született újjá, hasonlóan mint Sakka vagy Anāthapiṇḍikā.

⁶⁸ Pañcāla egyike India 16 mahājanapadājának (tartományának). Északra a Himalája, keletre a Kuruk földje határolta, akikkel gyakran háborúban álltak az északi területek birtoklásáért. A királyt néhány jātaka az ország nevén nevezi (J iv,430; 98). Ez a Jayadissa jātaka, amelyben egy yakṣā (pāli yakkhā) pusztítja el Pañcāla király fiait majd az egyiket elrabolja és egy fa tetején, egy fészekben yakṣának neveli. A királyt halála után Jayadissa követi a trónján, és az ő fia, egy vadászaton megtéríti és felismeri a yakṣának nevelt fiút, apja testvérét. (MALALASEKERA, pp I,943-944.) LA VALLÉE POUSSIN-PRUDEN p 504 szerint Pañcāla ország királyának felesége szült ötszáz tojást, amelyet szégyenében egy dobozba rakott (mañjūṣā) és a Gangeszba dobott. A dobozban ötszáz fiút talált a Licchavīk királya. (fn 70 így idézi a vyākhyāt). Vö.: BLUE ANNALS: pp 13.

⁶⁹ Vagy Mandhātar, (pāli: Mandhātā). A Śākyák (Gautāma Buddha nemzetségének) egyik őse, aki a viláuralkodó király minden ismérvével bírt, úgy tartották, ha csettint egyet, az égből drágakövek záporoznak, élettartama egy asankheyya (*grangs-med*) kalpát öleli fel, azaz az elképzelhető legnagyobb számmal leírható évet élhet meg. Híres arról, hogy miniszterei tanácsára végigjárta, és kormányozta a “Négy nagy király”, majd a “Harmincháromak” és végül “Sakka” királyságát. Ott harminchét nemzedék uralkodás után le akarta taszítani trónjáról a nagy Sakkát (Indra egyik neve) és emiatt a hatalomvágy miatt visszazuhant Rājagrāhāba, földi királyságába (sok-sok ezer földi év után). Ott egy kertész talált rá, és hamarosan meghalt. Az ő unokája Cara és az ő dédunokája Upacara (Sz.: Cāra, Upacāra. MALALASEKERA: p II,445). LA VALLÉE POUSSIN-PRUDEN p 504, fn 71: Māndhātar Upoṣadha fején lévő duzzanatból született, és az ő térdén lévő “kelésekből” jöttek elő: Cāru és Upacāru. Vö.: AK iii,97d; Divya, 210; Buddhacarita i,29; Viṣṇupurāṇa iv,2; Mahābhārata iii,10450.

⁷⁰ Kapotamālinī Brahmadata király mellkasáról kelt ki, egy duzzanatból. (LA VALLÉE POUSSIN-PRUDEN, p 504). Brahmadata nagyon sok Benāreszi király neve. A 323-as jātakában éppen egy Pañcāla király neve. MALALASEKERA p II.332-334.

⁷¹ Amrapālī (p.: Ambapālī) Vesālīban a legszebb hölgy volt, akinek a szépségét közkinccsé nyilvánították. Így nagyon sok ajándékot is kapott, többek között egy parkot, amelyet Buddha Beluva falubeli tanítása után a szerzeteseknek ajándékozott. A pāli források szerint csodamód született. A Therīgāthāban neki tulajdonítanak 19 verset (206-207). A mangófák sorai közt találták, innen a neve (MALALASEKERA p i.155-156). LA VALLÉE POUSSIN-PRUDEN szerint (p 504, fn 73) egy banánfa tövében találták. Vö.: Vin i,231-233; D.ii, 95-98; Vin i,268.

⁷² Vagy értelmezhető úgy is, hogy a “kalpában elsőként született emberk” (prāthamakalpika, vö.: ii,14; iii,97c), akiknek nem voltak szüleik (ebben a kalpában).

⁷³ LA VALLÉE POUSSIN-PRUDEN p 505 (fn 83) A négy féle garudáról és nágáról ajánlja figyelmünkbe W. de Visser könyvét: *The Dragon in China and Japan*, 1913. TOKAREV p II,72: A Buddha előtti mitológia lényei kígyótörzssel, egy vagy több emberi fejjel rendelkeznek, Kāṣyapa (a hét ősbölcs egyikének) első felesége Kadrūn szülte őket, a garudákat pedig Kāṣyapa második felesége, Vinata. A nágák ivadékai a föld alatt laknak, ott van a fővárosuk, Bhogavati. Kincseket őriznek, bölcsek, képesek az alakváltoztatásra, főleg ember képében megjeleneni. Állandó harcban állnak a madarakkal, és királyokkal a Garudával. Nāgadvīpa India kilenc körzete (Bhāratavarṣa) közül az egyiknek tartották. (A pāli hagyomány pedig Śrī Laṅkā részének tekinti.) A nāga szót használják az itt élő, már az árják előtt idetelepült népekre (Mind Indiában, mind Ceylonon).

„A pokollakók, az istenek / és a köztes létűek csodás módon születnek.” Az összes pokollakó, valamennyi isten és minden köztes létben élő lény csak csodás módon, hirtelen születhet.⁷⁴

„Az éhszomjúak anyaméhből is születnek.” Ez a mondat az(t egészíti ki, hogy) csodás módon, hirtelen születnek. A tiszteletreméltó, nagy Maudgalyāyanának (*Mod-gal-gyi bu*) is azt mondta egy éhszomjú démon-nő (*yi-dvags-mo*, *pretī*):

|bdag-gis mtshan-mo bu lnga dang|
|de-bzhin nyin-mo gzhan lnga-dag|
|bskyed-nas de-dag za mod-kyi|
|'on-kyang bdag ni tshim-pa-med|

Éjjel szültem öt kölyköt,
nappal még öt kölyköt,
megettem ugyan őket,
de biz én, jól nem laktam.⁷⁵

– Vajon az összes szülő-hely közül melyik a legjobb?
– A csodás módon, hirtelen születés.

– Akkor vajon miért támaszkodott mégis utolsó születésében a születés(i helyét) is megválasztani képes bódhiszattva⁷⁶ (upapattivaítva) az anyaméhből való születés szülő-helyére?

– Mert ha így tesz, a) azzal nagy hasznot hajt, hiszen a nagy Sákja (Śākya) nemzetségbe kerülve ("keveredve") őket a törvényre vezérli, és mert b) „világkerék-forgató” nemzetségként tisztelteti meg őket, valamint mert c) eléri, hogy a majdan megtérők között elterjedjen, hogy: „Ez az emberré lett lények számára is elérhető!”

⁷⁴ Vö.: Majjhima i,73; Vibhanga 416.

⁷⁵ Petāvattu I,6. Kālena pañca puttāni, sāyaṃ pañca p’etvā / vijayitvāna khādāmi te pi na honti me alaṃ. A Vyākhyā-ban a szanszkrit szöveg: (ahaṃ) rātrau pañca sutān divā pañca tathāparān / janayitvā (pi khādāmi) nāsti tṛptis tathāpi me. A teljes történet angol fordítása olvasható a Pāli Text Society kiadásában: *The Minor Anthologies of the Pāli Canon, Part IV.: Vimānavattu: Stories of the Mansions – Petāvattu: Stories of the Departed*. Translated by H. S. Gehman.. Oxford, 1993, pp 11-13. Az idézett bekezdés megfelel a Vibhāṣānak, TD 27, p 626c17; valamint a Kāraṇaprajñāpti xv.-nek. Vasubandhu szövegét tehát így kell értelmezni, összhangban a vyākhyāval: “Egyesek ugyan azt mondják, hogy a préták anyaméhből is születnek, de valójában ezek a lények csodás módon jönnek a világra, hiszen Maudgalyāyanának is azt mondta az egyik, hogy....” A párbeszéd lényege, hogy ha anyaméhből szülnének, az anya megelégedne a “fiókák” felfalásával, de mivel nem elégedhet meg, mint a garudák és a nágák esetében, ezért biztos, hogy csak csodás módon születhetett. Vö.: LA VALLÉE POUSSIN-PRUDEN, pp 504-505, (fn 75).

⁷⁶ A théraváda buddizmusban csak Sákjamuni Buddhát nevezik megvilágosodásáig bódhiszattvának. Később pedig a világkerék forgató király mintája a tan kerekének a tovább forgatásáról is gondoskodó királyokat nevezik így, valamint a legkiválóbb fordítókat, tanmagyarazókat. Abban az időben pedig a nyilvános, köznépnak szóló tanításokban a jatakák és avadānák szereplője, Śākyamuni Buddha előző életeiben a páramitákat kifejlesztve megelőlegezi a mahāyāna bódhiszattva eszményét. Vö.: Krishan, Y.: *The Origin and Development of the Bodhisattva Doctrine*. EW 34:1-3 (Sept 1984) pp 199-232; Samuel, Jeffrey: *The Bodhisattva Ideal in Theravada*. *Buddhist Theory and Practice: A Re-evaluation of the Bodhisattva–Śrāvaka Opposition*. PhEW, Vol. 47, no. 3. (July 1997, pp 399-415.)

Ha nem így lenne, vagyis nem lenne se nemzetsége, se ősei, akkor minthogy egyes nem buddhisták azt fecsegik, hogy „Száz kalpa múltán egy ilyen varázsló bukkan fel a világon és a világot egy varázslattal elemésztí.” – így gondolkodnának róla. – Ugyan ki lehet az? Egy csodalény, vagy netán egy szörny (*sha-za*, piśāca)?⁷⁷

Mások szerint:

– Azért, mert azoknak az emberek és más lényeknek, akik áldozatokat mutatnak be, majd így kívánva ezrével elérni az égi területeket és a megszabadulást, mutatta fel földi maradványait (*ring-bsrel sku-gdung-rnams*)⁷⁸ hiszen a csodás módon, hirtelen született élőlényeknek bizony külső magjuk sincs, ezért a halottaknak nincsenek földi maradványaik, hasonlóképpen hunynak el, mint ahogy hajnalban az áldozati mécses (*til-mar-gyi mar-me*) lángja (alszik ki)⁷⁹.

Azok számára, akik abban hisznek, hogy a Győzedelmesen Elmúlt áldásos ragyogásától (*byin-gyis rlabs-las*, rddhi ādhiṣṭhānikā)⁸⁰ csodás átalakulások származnak, bizony ez a válasz

⁷⁷ LA VALLÉE POUSSIN-PRUDEN p 505, fn 78 szerint ezek a nem buddhisták (*mu-stegs-pa*, tīrthika), Maskarin és követői hiszik ezt, szavaik úgy érthetők, ha tudjuk, hogy a piśācā nevű szörnyek Indra varázsserejéből a rákçasāk legyőzésére teremtettek. A nevük tibeti fordítása arra utal, hogy az indiaik úgy gondolták, az élőlények húsát emésztik, fogyasztják el ezek a lények. (Vö.: Atharvaveda, 4,20; 4,36; 5,29) Egyesek ezért a dögvézt megtestesítő démonoknak tartják őket, akik megsemmisítik az embereket. Erejük óriási, hisz sok ember halálát okozzák, megjelenésükben pedig láthatatlanok. (MACDONELL: p 164.) A tīrthikák Buddha idejében a jainákra utaltak elsősorban, később, Vasubandhu idejére már mindenkire használták (elsősorban azért indiai filozófusokra, vallásgyakorlókra), aki nem fogadta el Buddha tanításait. Ehhez a részhez a vyākhyā hozzáteszi: *kalpaśatasyātyayād evamviddho loke māyāvī prādurbhūya lokam bhakṣayati*. Vö.: Majjhima, i, 375 (*samaṇo hi bhante gotamo māyāvī...*); Saṃyutta iv, 341, Theragāthā-atthakathā 1209; Vibhāṣā TD 27, p 38b11; 139a23: Itt arról van szó, hogy Pāṭali-tīrthika azzal próbálja sarokba szorítani Buddhát, hogy azt mondja neki: “Gautāma, tudsz varázsolni? Ha nem tudsz, nem vagy mindentudó, ha tudsz, akkor csak egy varázsló vagy!”

⁷⁸ Sz.: Śāriira szó értelmezése Buddha halálával kapcsolatban már a Mahāparinibbāna-suttāban felmerül. A kérdés az, hogy a földi maradványok tisztelete segít-e a szerzeteseken, vagy csak a világiak számára ajánlott gyakorlat és a szerzetesek számára nem kimondottan a megszabaduláshoz segítő gyakorlat. Forrásszöveg: Mahāparinibbāna (Dīgha xvi.) V, 7ff; Mahāparinirvāṇa: 36.2-3; 46.4; 47.2,22; 48.8; 49.19; 50.1,10,12; Tanulmány: Gregory Schopen: Monks and the Relic Cult in the Mahāparinibbāna-sutta: An Old Misunderstanding in regard to Monastic Buddhism SCHOPEN pp 99-113; Uő.: Burial Ad Sanctos and the Physical Presence of the Buddha in Early Indian Buddhism: A Study in the Archeology of Religion, SCHOPEN: pp 114-147. Uő.: On the Buddha and His Bones: The Conception of a Relic in the Inscriptions from Nāgārjunikoṇḍa, SCHOPEN: pp 148-164.

⁷⁹ A mécses képe kedvelt hasonlat a meditációs könyvekben, párhuzamba állítják már a korai abhidhamma / abhidharma irodalomban a világot alkotó tudatok és tettek végső kialvását a kioldásra (nirodha) megszabadulásra, végső elnyugvásra (nirvāṇa) törekvésekkel. Megfigyelhető ez az AKBh-ban is. Kezdve a sötétséget eloszlató abhidharma értekezéstől, a cím magyarázatában, itt a iii.18 (dīpakṛt). A IV 110 (praḍīpavat) vers után a meditációs fejezetek kedvenc hasonlata lesz. A csodás születés kapcsán előkerül a sokat vitatott kérdés: Buddhának voltak-e földi maradványai, milyen földi maradványai maradhattak? Ki volt az, akinek maradhattak? Ezek fölél emelték halála után a sztúpákat. Az aranyfény szútra (Suvarṇaprabhāsa, gSer.gyi ‘od-gzer-gyi mdo) szerint Buddha földi maradványai csak látszat, káprázat voltak. (LA VALLÉE POUSSIN-PRUDEN p 505, fn 80). A “maradék” (*lhag geas myang ‘das*, sopadhiśeṣanirvāṇa) és “maradék nélküli” nirvāṇa (*lhag med myang ‘das*, nirupadhiśeṣanirvāṇa) kérdése külön is érdemes a vizsgálatra. Vö.: Mahāparinibbāna sutta / Mahāparinirvāṇa-sūtra Dīgha ii, 108-109=d xvi,20: Ānanda yadā Tathāgato anupādisesāya nibbāna-dhātuyā parinibbāyati... / na cirasyedā nīm tathāgatasyanupadhiśeṣe nirvāṇadhātau parinirvāṇam bhaviṣyati... (közli WALDSCHMIDT p 218 = ... *Kun-dga’-bo ring-po mi thogs-par de-bzhin-gshegs-pa zla-ba gsum ‘das-pa dang| phung-po ma lus-pa’i mya-ngan-las ‘da’-ba’i dbyings-su yongs-su mya-ngan-las ‘da’-bar ‘gyur-ba...* (Közli WALDSCHMIDT p 219, Narthang folio 191a). Az értelmezésbeli különbségek kiderülnek a szövegekből, a tibeti eleve magyarázóbb jellegű, míg az eredeti szöveg költői. A mahájána valószínűleg éppen azért nyúl vissza ezekhez a sorokhoz a nirvāṇa és a létesülés értelmezésével kapcsolatban, mert itt profán szinten a probléma ugyanaz, mint a „prétás példa” esetében, és a következő nāgaruda esetben: a csodás módon hirtelen született lény amilyen módon hirtelen megjelenik, olyan módon, hirtelen, mintegy csoda folytán tűnik is el. Viszont ennek a vitának csak annyiban van létjogosultsága, amennyiben az itt nyert tapasztalatokat alkalmazzuk Buddhára is: vajon ő milyen módon jött és távozott?

⁸⁰ A vyākhyā a vii,52 kapcsán magyarázza a kifejezést: “Amikor egy varázsló ezekkel a szavakkal szenteli fel

nem helyénvaló (*lan de rigs-pa ma yin*).

[159.] Egyik kérdésből születik a másik:

– Ha a csodás módon, hirtelen született lények teste nem pusztulhat el (*zhig-pa med*), akkor hogyan állhat az a szútrában⁸¹, hogy „A csodás módon, hirtelen született Garuda (*Nam-mkha'-lding*)⁸² azért húzta ki a vízből a szintén csodás módon, hirtelen született kígyódémont (*klu, nāga*), hogy megegye.”?

– Mivel nem azt mondta, hogy „meg is ette.” Mivel erről mit se tudván, azért húzta ki, hogy megegye, ezért nincs ebben semmi hiba.

[160.] Másfelől amíg nem hal meg, addig eszi őt a garuda, viszont a halálával mégsem lakik jól a garuda.

– Vajon az összes szülő-hely közül melyikből van a legtöbb?

– A csodás módon, hirtelen születés szülő-helyéből, mert az a két vándorlétforma és a harmadik egy részének, valamint valamennyi köztes létben élő lénynek a szülő-helye.

Vajon mi az a „köztes lét”?

**Aki itt (van), az a halál és a születés
lépíllanata között keletkező.
Mert a vándorlás helyére nem megérkezett,
a köztes lét nem „keletkezett”.**

'dir gang 'chi dang skye-ba-yi||
srid-pa'i bar-du 'byung-ba'o||
bgrod-pa'i yul-du ma phyin-phyir||
srid-pa bar-ma byung-ba min|| 10||

„*Aki itt van, az a születés és a halál / lépíllanata között keletkező.*”

Amiatt, mert a test maga máshol fog megszületni, és amiatt, ami a halálban-lét pillanata és a születésben-lét pillanata között valósul meg hívják köztes létnek, vagyis „vándorlétek közöttinek”.⁸³

(adhitiṣṭhāti) (a hamvakat tartalmazó edényt vagy építményt): ‘legyen ez így és így’. Ezt felszentelésnek (adhīṣṭhāna) nevezzük. Ez a tárgya annak a csodás képességnek (ṛddhi), amely következtében egy hamvakat tartalmazó emlékhalom (stūpa, *chos-brten*) még azt is képes lesz előidézni, a rajta keresztül áradó buddhai (és varázslói) erő révén, hogy az emberek jobb születéshez jussanak. (VALLÉE POUSSIN-PRUDEN: p 505 fn 82).

⁸¹ Dīrgha, TD 1 p 127b29, Saṃyutta, iii 240, 246.

⁸² A Garuda (TOKAREV: p II,52-53) Viṣṇu hátsálla, akinek a neve is “felfaló”-t jelent. Védák nem említik, de a késővédikus irodalomban a napisten hátsa lesz (MBh I.29,12-16.) Az első hindu ábrázolásai kb. Vasubandhu idejére tehető. A napmítoszokhoz kapcsolt ősgaruda a fő (nagy kezdőbetűvel kiemelt) és utódai (a kisbetűvel jelzett) madár és ember keveréklények. Alakja a páli és indo-tibeti hagyományban legalább olyan elterjedt mint a hindu mitológiában: mérete (szárnytól szárnyig) több száz mérföld is lehet, szárnya suhintásával vihart idéz elő. Ők is képesek emberi alakot ölteni, például Benáresz királyáról az a legenda járta, hogy a garudák királya emberi alakban kockajáték során elnyerte a feleségét és az égbe is ragadta. (J.iii.91; 187). Legtöbbet a Jātakákban emlegetik őket. (MALALASEKERA: p I.755)

⁸³ A köztes lét, (antarbhāva, *srid-pa bar-do*) kérdése a Vibhāṣā mesterek és Nāgārjuna (Madhyamakavṛtti, 544) idejében válik beszédtémává. Az AK jelen (iii,10-15) versei mellett a iii,40c; iv,53a-b; vi,34a, 39 versek foglalkoznak a témával. A théravāda gyakorlat tagadja a köztes létet (Visuddhimagga, 604), ezért csak a Kathāvatthu című vitatott kérdéseket felsoroló műben merül fel (viii.2) a Sammitīya és a Pubbaseliya iskolák nézeteiként. A kínai kánonba is hasonló mód, a Sammitīyanikāyaśāstra című mű fordításával kerül (TD 32, Taishō No. 1646, iii. fejezet). Vasubandhu forrása a Kāraṇaprajñaptiśāstra lehet (xi.5=Cosmologie bouddhique, 341ff) Ahol azokat is felsorolják, akik tagadják a köztes lét létezését: Mahāsaṃgīkas, Mahīśāsakas (Vasumitra), Ekavyavahārikas, Lokottaravādins, Kukkuṭikas, Vibhajyavādins (Vibhāṣā TD 27 p 356c14).Az ismertetett nézetek után a végkövetkeztetés: a

– Hogy lehet az, hogy a köztes lét születő (upapanna), ugyanakkor nem keletkezett (upapatti)?⁸⁴

„Mivel a vándorlás helyére még nem érkezett meg, / a köztes lét nem keletkezett”. Ha a ‘megérkezett’ azt jelenti: keletkezett, akkor mivel a köztes lény arra a helyre, ahová vándorol, még nem érkezett meg, ezért nem „keletkezett”⁸⁵.

– Mi a "vándorlás helye"?

– Az a terület, ahol megmutatkozik és megvalósul az, ami a teljes beérés révén előrevetült.

Mások (Mahāsaṃghikák, Mahīśāsakák) azt mondják a lét(pillanat)ról, hogy „a halál pillanatából (‘*chi-ba’i srid-pa*) közvetlen keletkezik a születés létpillanata (*skye-ba’i srid-pa*).”⁸⁶

– Ez nem fogadható el.

– Vajon miért?

– Az érvelés (*rigs-pa*) és a(z) írásos és a szóbeli hagyomány (*lung*, āgama) miatt nem.

a) Az érvelés alapján röviden a következők miatt:

**Mivel a rizs folyásához hasonló tulajdonságú,
ezért nem a lét megszakadásából jön létre.**

A tükörképre ez nem teljesül,

nem is hasonlít, ezért nem (jó) példa.

|'bru-yi rgyun-dang chos mthun-phyir|
|srid-pa chad-las byung-ba min|
|gzugs-brnyan ma grub phyir-ba dang|
| mi 'dra'i phyir-na dpe ma yin|| 11||

[167.], *Mivel a rizs folyásához hasonló tulajdonságú / ezért nem a lét megszakadásából keletkezik.*” vagyis belátható, hogy a folyamatszerűen működő jelenségek anélkül, hogy a folyamat megszakadna, jöhetnek létre egy másik helyen, hasonlóan például a rizs folyásához, (ami tulajdonképpen a rizs ‘szállítása’) [168.] Így tehát az élőlények tudatfolyama is egy másik helyen megszakítás nélkül létrejövő jelenség.⁸⁷

Vágybirodalomba és a formabirodalomba való születés előtt van köztes lét. Vö.: Madhyamakavṛtti 286, 54; JAECHSKE; DAS; Sāmkhyapravacanabhāṣya, iii, 7.

⁸⁴ A valódi kérdés az: mi az oka a születésnek, keletkezésnek, és milyen okok eredményeképpen jön létre a köztes lét. A köztes lét problémáját és a kérdést az veti fel az AK-ban, hogy ha azt mondjuk, hogy a létállapot (*gnas-pa*, *gati*) maga nem szennyezett és semleges, akkor az keletkezés (‘*byung-ba*, utpanna / utpatti,) hogyan válik szennyezetté (AK iii,38)? A válasz az lehet (AK ii,35 alapján, GERMANO: p 32-33), hogy a köztes lét során létezik: *nikāya-sabhāga* (*sDe-pa’i skal-ba snyam-pa*, vagyis az ok, amely biztosítja az újjászületés eredményének és a kiváltó oknak a megfelelését), *jīvitendriya* (*srog-gi dbang-po*, az élet és atudat fennmaradásáért, folytonosságáért felelős képesség), *jāti* (*skyes-pa*, maga a létrejövés), (etc) és a *kāyendriya* (*lus-kyi dbang-po*, a testi alak és testben érzékelés képessége), valamennyien semlegesek, vagy nem szennyezettek. (LA VALLÉE POUSSIN-PRUDEN: p 506, fn 86)

⁸⁵ Vö.: AK iii40c. A szanszkritban nyelvtani magyarázat olvasható az upapanna (“születő”), upapatti (“keletkezett”) és az upapadyamāna (“keletkező”, “keletkezendő”) szavak kapcsán. (LA VALLÉE POUSSIN-PRUDEN, p 383)

⁸⁶ Hagyományosan az abhidharma alapján a pilanatnyi létből (*srid-pa*, *bhāva*) négyfélélt különböztetnek meg: (1) *mngal-du zhugs-nas ma-skyes-bar de skye-srid* (2) *shi-nas bar-do ma-skyes-bar de ‘chi-srid*, (3) *bar-do-nas mngal-du ma-zhugs bar de bar-srid*, (4) *skyes-nas ma-shi-bar de sngon byung-srid-pa’o* (CHOS KYI RNAM GRANGS: p 119.) (1) az anyaméhbe belépő, még meg nem születő keletkezés-pillanatot, (2) a meghaló, a köztes létbe még nem átkerülő halál-pillanatot, (3) a köztes létállapotban lévő, anyaméhbe be még nem lépő köztes-létpillanatot, (4) és a megszülető, korábban köztes létben lévő még meg nem halt (ember) születés-pillanatot.

⁸⁷ 165-168 mondatok a iv.95 vers kapcsán kifejtettek utalnak, miszerint az emberi tettek, ha emberi újjászületést vetítenek előre okként, akkor a “teljes beérés” (*rnam-parmin-pa*, *vipāka* / *vipakti*) a folyamatot jelöli, ami előrevetül az a lehetséges eredmény, és ami kibontakozik és megvalósul, az a következő létesülés. Más szempontból, a függő keletkezésben (is) értelmezve: ami előrevetül az a név és forma (*nāmarūpa*, *ming-gzugs*), ami megvalósul, az a hat érzékszerv (által feltáruuló tapasztalati világ) (*ṣaḍāyatana*, *skye-mched drug*). (LA VALLÉE POUSSIN-PRUDEN: p 506 fn 85-87, p 383.). A folytonosság kérdése szorosan összetartozik az okság és a köztes lét kérdésével, a korai buddhizmus egyik legfontosabb problémája. Filozófiai szinten itt válik el egymástól az ún. *hīnayāna* és *mahāyāna*

[169.] – Pedig olyanra is láthatunk példát, hogy megszakítás után egy másik helyen jön újra létre egy jelenség, mint ahogyan a tükörben és a hozzá hasonló tárgyak belsejében a látványból létrejön a tükörkép. [170.] Hasonlóképpen lehetséges az is, hogy a halál pillanatából a születés-fogantatás pillanata jöjjön létre.

– „Mivel a tükörképre ez az állítás nem teljesül, ráadásul nem is hasonlít, ezért nem jó példa.” A „tükörkép” csak egy másik szín⁸⁸ létrejötté.” (*kha-dog-gi khyad-par gzhan kho-na-zhig 'byung-ngo*), így ez az állítás bizony nem teljesül.

[171.] De ha bizonyítottnak vesszük is, akkor sem hasonlít (egymásra a tükör és a köztes lét esete), ezért példának nem jó.

(Foglaljuk össze) röviden, hogy miként nem teljesül ez az állítás?

ad 1.

Mert ugyanott, egyidőben két dolog nincs.

Mert nem folyamat. Mert kettőből jött létre.

Mert közvetlen (Buddha) mondta; 'illat-evő';

'Ötnek' mondatott és a „Vándorlás-szútra” szerint is.

gcig-na lhan-cig gnyis med-phyir||

rgyun min-phyir gnyis-las byung phyir||

mgur-nas gsungs-phyir yod dri-za||

lŋgar-gsungs 'gro-mdo-las kyang grub||12||

[171.] „Mert ugyanott egyidőben két dolog nincs” vagyis ugyanazon a helyen látható a tükör látványa és a tükörkép is, ám mivel létrejöttük alapja különböző, egyugyanazon a helyen egyszerre két látvány nem jöhet létre.

[172.] Ugyanúgy, mint ahogyan egy tavacska vizében ugyanazon a helyen, a különböző irányokban tartózkodók a velük szemben lévő parton tartózkodók látványának (színének és alakjának) a tükörképet látják. Márpedig az nem lehet, hogy két ember, aki ugyanazt a látványt szemléli, ne ugyanazt lássa. Ezért nem bizonyítható, hogy ugyanazon a helyen egy másik látvány jöjjön létre.

[173.] Az árnyék-, és a napfény sem látható egyszerre, mint tudjuk, ezért az, hogy az árnyékban lévő tükör belsejében is láthatjuk a napfényt tükröződni, nem bizonyítja, hogy az ott jöjjön létre.

[174.] Másfelől, ebben az állításban, hogy „Mert ugyanott egyidőben két dolog nincs” vajon miféle két dologról van szó?

– A tükör lapjáról és a hold tükörképéről: a tükör lapja is máshol van, és a 'belemenő', belévetülő hold tükörképe is máshol látszik, mintha egy kút mélyén lenne. [175.] Márpedig ha a

egymástól. Hīṅyāna válaszok: a meg nem nyilvánuló forma (avijñaptirūpa, *rnam-par rig-byed ma yin-pa'i gzugs*), személyiség (pudgala, *gang-zag*). Mahāyāna válaszok: tudat (ālayavijñāna, *kun-gzhi rnam-shes*), üresség (śūnyatā, *stong-pa-nyid*)

⁸⁸ A színek közé sorolja az Abhidharmakośa az olyan tulajdonságokat is, mint a 'füstös', 'világos', 'ködös', 'felhős' stb. (Lásd az I.10a és a hozzá tartozó magyarázatokat.) A különböző abhidharma iskolák vitatkoznak arról, hogy a látható anyagi forma, röviden a látvány, miként osztályozható. A vaibhāṣika és a sautrāntika iskola nagy vitája volt, hogy a szín (*varṇa, kha-dog*) és az alak (*saṁsthāna, dbyibs*) hogyan különböztethető meg egymástól. A vaibhāṣikák olyan színeket kerestek, amelyek előfordulhatnak úgy, hogy nem észlelhető velük egyidőben 'alak': ilyenek találták a 'sötétséget', a 'fényt', az 'árnyéket'. A sautrāntikák pedig azt mondták, hogy ha a szín és az alak önmagukban megálló dolgok, 'létezők' (*dravya, dngos-po*), akkor az nem lehet, hogy két valóságos dolog, egyidőben, ugyanott legyen. Mivel a vaibhāṣika vitapartnerek mégis azt állították, hogy egyszerre és ugyanott észlelnék színt és alakot, így nem volt tovább miről vitatkozni. Ebbe a sorba már jól illik az is, hogy a 'tükör'-nek, mint megtapasztalt fényjelenségnek, jó esélye volt arra, hogy helyet kapjon a látvány (szín és alak) ugyanazon a helyen egyszerre létrejövő összetevői között. GUENTHER-PHILOSOPHY: pp 156-157,

hold tükörképe a tükör belsejében jönne létre, akkor azt nem láthatnánk máshol lévőnek.

[176.] Ennélfogva az a legkevésbé sem jöhet létre ott, ám hogy mégis ottlévőnek látszik, annak oka az, hogy (az elemek) összeállításában az egyik ereje a másikéhoz hasonló. – A jelenségek erejének, képességének a sokfélesége ésszel fel nem érhető.

[177.] Röviden: így foglalható össze, hogy miként nem teljesül ez az állítás (miszerint a következő születés a halál pillanatából merül fel mint a tárgy képéből, a 'látványból' a tükörkép.)

ad 2.

– Hogyan értsük azt, hogy „nem hasonlít, ezért nem jó példa”?

– „Mert nem folyamat.” Ahogy a halál pillanata és a születés-fogantatás pillanata nem az, ugyanúgy bizony a tükörkép és a látvány sem alkot folyamatot, mert a tükörkép a tükör folytonosságán alapul, és mert a tükörkép egyidőben jön létre a látvánnyal.

A 'folyamat'-ra azt mondják, hogy megszakadás nélkül jön létre valahol máshol, de ami nem 'folyamat' arra ezt nem mondják, így a (tükör és a látvány) nem hasonlít, tehát nem példa.

[180.] A tükörkép „kettőből jött létre.” A tükörkép két okból jöhet létre: a látványból és a tükörből. Amelyik az első (vagy fő) ok (*gtso-bo'i rgyu*), létrejöttében arra támaszkodik. A születés-fogantatás létpillanata viszont nem ilyen két okból létrejövő jelenség: nem a halál pillanatából és valamiféle bármilyen másik fő okból jön létre.

[181.] Ez tehát azért sem jó példa erre, mert (az egyik eset) nem is hasonlít (a másakra).

[182.] Az sem lehet, hogy a (női)vér és a férfimag, amelyek tudat nélküliek, fő okok lehetnének, hiszen ott, ahol a csodás módon, hirtelen születettek létrejönnek a puszta térben, hogyan bizonyíthatnánk ezek létét?

Így röviden ezen érvelés alapján a halál létpillanata (mint a születés pillanatának az eredete) nem fogadható el.

b)

[183.] Ezért éppenséggel a köztes létnek kell léteznie,. [184.] “mert közvetlen Buddha mondta”, a szútrát idézve: “A lét hét: a pokolbeli lét, az állati lét, az éhszomjúak léte, az istenek léte, az emberi lét, a karma léte és a köztes lét.”⁸⁹

[185.] Talán ők nem recitálják ezt a szútrát? Akkor talán elfogadják azt, ami a *Gandharvákról* a ebben (a szútrában) áll:

“Mivel három hely(zet) kell, hogy megnyilvánuljon ahhoz, hogy egy gyerek az anyaméhben (a születéshez) megkapaszkodhasson: az anya megfelelő korú és fogamzóképes legyen, a szülőknél szerelemmel kell szeretkezniük (*chags-par gyur-cing phrad-pa*) egy gandharvának ('illat-evő') kell a közelbe tartózkodnia.”

Mi más lenne az 'illat-evő' (a gandharva) mint köztes lény? Ha ezt sem így olvassák, (ha ezt sem így értik,) [186.] akkor hogyan?⁹⁰

– A következőképpen (a harmadik feltétel az, hogy) “pusztuló halmazok legyenek jelen”.

– Ha ez így van, akkor miként állhat az *Āśvalāyana* sūtrában (*INga-len-gyi bu'i mdo*)⁹¹ ez:

⁸⁹ Lásd a már korábban idézett Saptabhavasūtrát, (TD 27, p 309b15)

⁹⁰ A gandharva nevű lény már a védikus mitológiában is ismert. (WIJESEKERA: pp 175-212.) Idézett sūtra páli forrásokban: Majjhima Nikāya, Mahātaṇhāsankhaya Sutta (M.i.265), Szanszkrit: Divyāvadāna I.4.4.2. Kommentár: Buddhaghosa: Papañcasūdanī ii.310.

⁹¹ M. ii,147; MA ii,785. (MALALASEKERA: pp 228-229.) Megfelel a páli Assalāyatana suttának, amelyben egy Assalāyana nevű tizenhat éves brāhmint győz meg arról Buddha, hogy a varnák (“kasztk”) tanítása mennyire viszonylagos, nem lehet abszolút, vagy születési értelemben használni, és hogy valójában csak rátermettség

"Vajon a te gandharvád, amely a közeledben tartózkodik királyi, harcos, kereskedő vagy alacsony származású? Keletről jött, vagy netán délről, nyugatról, vagy északról?" A pusztuló halmazok nem 'jöhetnek'.

[188.] Ha netán ezt a szútrát sem olvassák, akkor:

Az "Ötnek mondott" című munkában az áll, hogy " a Győzedelmesen Elmúlt szerint öt vissza nem térő (*phyir-mi-'ong-ba*, anāgāmin) van: (1) akik a köztes állapotban haladják meg a szenvedést (*bar-ma-dor yongs-su mya-ngan-las 'da'-ba*, antarāparinirvāyin), (2) akik mindjárt megszületésük után haladják meg szenvedést (*skyes-nas yong-su mya-ngan-las 'da'-ba*, upapadyaparinirvāyin), (3) akik (még mielőtt az észlelés) megnyilvánul haladják meg a szenvedést (*mngon-par 'du-byed-pa med-par yong-su mya-ngan-las 'da'-ba*, anabhisaṃskāraparinirvāyin), (4) akik már észleléses (állapotban) haladják meg a szenvedést (*mngon-par 'du-byed-pa-dang bca yongs-su mya-ngan-las 'da'-ba*, abhisaṃskāraparinirvāyin) és (5) akik fel(sőbb létforma)felé tovább vándorolva haladják meg a szenvedést (*gong-du 'pho-ba*, ūrdvaśrotas)." Ha nem lenne köztes lét, akkor hogyan mondhatná azt Buddha, hogy "a köztes létben haladják meg a szenvedést"?

Egyesek szerint⁹² bizonyos isteneket neveznek 'köztes létűnek'. [189.] Ha ez így lenne, akkor ebből az következne, hogy az ún. "születésük után szenvedéstől megszabadulók" is istenek lennének. [190.] Ezért ez az elképzelés (*rtog-pa*) helytelen.⁹³

[191.] Az ún. „Vándorlás-szútra” is”, vagyis a "Magasztos lények hét vándorlása" (*sKyes-bu dam-pa'i 'gro-ba bdun*, Satpuruṣagati)⁹⁴ című szútra szerint: „hely és időbeli különbségeik alapján a köztes állapotban a szenvedéstől megszabadulók (*bar-ma-dor yongs-su mya-ngan-las 'da'-ba*, antarparinirvāyin) három csoportjáról beszélhetünk: az elsőben, mint ahogyan például az apró forgács lángja fellobban, úgy váltanak életet; [192.] a másodikban mint ahogyan az izzó vasról lepattanó szikra, úgy váltanak életet; [193.] a harmadikban pedig mint amikor az izzó vasról felfelé pattan a szikra és nem esik vissza a földre, úgy váltanak életet." Márpedig ezek a feltételezett 'köztes létű' istenek, hely- és időbeli sajátosságok alapján nem oszthatók három csoportra, így ez pusztán egy elképzelés. (*rtog-pa 'ba'-zhig-tu zad*).

[194.] Mások szerint⁹⁵ pedig az ún. még életében megszabaduló azt jelenti, hogy még élete határai közt megszabadul, vagyis azok a lények ilyenek, akik még életük elfogytaig, azaz isteni körben tartózkodásuk ideje alatt elhagyják a szenvedést. Ezek pedig háromfélék: akik az adott létbirodalom körülményei közepette, az észlelés körülményei közepette, és a fogalmi gondolkodás körülményei közepette szabadulnak meg. [195.] Vagyis az első esetben rögtön azután szabadulnak meg a szenvedéstől, hogy az anyagi forma birodalmában felöltik a megfelelő (isteni) alkatot, [196.] a második esetben az istenek 'javaiban dúskálva' (*'byor-ba nyams-su myong-nas*) szabadulnak meg teljesen a szenvedéstől, [197.] a harmadik esetben az istenek megfelelő törvényeiserint élve szabadulnak meg teljesen a szenvedéstől.

jelentésben használhatjuk ezeket a fogalmakat. (Majjhima nikāya, 5. Brāhmaṇa vaggo, 3. Assalāyana sutta; a szóban forgó rész: M ii 156.)

⁹² Vibhāṣā, TD 27, p 357b21. (PRUDEN p 384)

⁹³ A hīnayāna iskolák többsége nem fogadja el a közte létet, a vitában csak a fenti listát felemlerve lehet úgy szóba hozni, hogy érdemben szót válthassanak a témáról, ugyanis az ellenfelek szerint a 188 (1) lehetőség magában foglalja a köztes lét lehetőségét. Az emlegetett istenek pedig az emberi létformából kilépő arhatok, illetve a felsőbb létformába kilépők az általános értelemben is istenei létformában születnek újjá. Vö.: Saṃyukta 37,20; Dīrgha, TD 1, p 51c12; AK vi,37; iii,40c-41a; Théraváda viták: Kathāvatthu, viii.2; Puggalapaññati 16; Aṅguttara ii,134. LA VALLÉE POUSSIN-PRUDEN p 505, fn 95, fn 97

⁹⁴ Vö.: Madhyama TD1, p 427a11; Aṅguttara iv,70; AK vi40; Yaśomitra vyākhyā

⁹⁵ Vibhāṣā, TD27, p 357a4-358a25

Ami pedig a szenvedéstől születtük után teljesen megszabadulókat illeti, ők a legkiválóbb tökéletes megvalósítás(sal bíró állapotban lépven), szabadulnak meg teljesen a szenvedéstől vagyis nem pont akkor, amikor megszületnek, hanem életük nagyobb részét leélve”.

Ám mivel ezen állapotok között nincs különbség térbeli mozgás tekintetében, ezért az apró forgácsláng és a többi példája nem alkalmazható rájuk.

Mivel a forma nélküli lények is még életük ideje alatt a szenvedéstől teljesen megszabadulók, ezért rájuk is azt kellene mondani, hogy a köztes állapotban szabadulnak meg teljesen a szenvedéstől. Ebből az emlékeztető versből (*sdom-gyi tshigs*, mätirikā):

bsam-gtan-dag-gi bcu-tshan bzhi||
gzugs-med-dag-gi bdun-tshan gsum||
'du-shes-kyi ni drug-tshan-du||
mdzad-nas tshoms-su yang-dag bsde-ba||

" a helyes felosztásban
a meditáció négy tízes,
a forma nélküli három hetes,
az észlelés egyszer hatos
csoportokban áll."⁹⁶

sem származik az a következmény, hogy a forma nélküli lények között lenne ún. „köztes állapotban megszabaduló” csoport. [199.] Tehát ez pusztán csak egy elképzelés.

Ha az ellenvetők ezeket a szútrákat sem olvassák, akkor nekik csak a következőt mondhatjuk: Miután a Tanító (*ston-pa*, Sāthar) teljesen megszabadult a szenvedéstől, és a Tanítást vezető nélkül maradt. Ezért mára nagyban megsokasodtak a véleménybeli különbségek, a szavakat egyesek kényük-kedvük szerint magyarázzák.⁹⁷

[201.] Akkor most mit tehetünk? Röviden: akik számára ez a hagyomány mérvadó, azok számára a hagyomány alapján is bizonyított a köztes lét.

⁹⁶ Vö.: Anguttara IV.422 (Navakanipato, 4. Mahāvaggo, 5. Jhānasuttaṃ) mintha ennek a mätirkānak a kibontása lenne, de maga a szöveg nem olvasható a szuttában; Franciául: Cosmologie bouddhique 141; 235.

⁹⁷ A probléma valóban Buddha haláláig vezethető vissza. Már akkor voltak olyan szerzetesek, akik hangot adtak véleményüknek (Mahāparinibbāna sutta VI.20): ...atha kho Subhaddo buđđhapabbajito te bhikkhū etad avoca| Alaṃ āvuso mā socittha māparidevittha, sumuttā mayāṃ tena mahāsamaṇena| upadutā ca homa idaṃ vo kappati idaṃ vo na kappatīti| idāni pana mayāṃ yaṃ icchissāma taṃ karissāma| yaṃ na icchissāma taṃ na karissāmāti| (Dīgha ii.162 = D.xvi.6,20.) Mahāparinirvāṇa sūtra nem egy szerzetes, hanem egy istenség szájába adja ezeket a szavakat, lehalasztva az egyenlőknek járó megszólítást (ayaṃ āvuso) 48,9-10.: athānyataro mahallakas tasyāṃ velāyāṃ idaṃ evamrūpam akālabhāṣyaṃ utsṣṭavāṇ| muktāḥ smas tatḥ kaukṛtikān ma hallāt| ya evam āha| idaṃ vo bhikṣavaḥ karaṇīyaṃ idaṃ akaraṇīyaṃ| idānīm vayaṃ yad eṣiṣyāmas tat kariṣyāmaḥ| yan naiṣyāmas tan na kariṣyāmaḥ|(közli Waldschmidt, p 422, a szöveghely töredékes, a szövegközlő rekonstruálta a tibeti és a kínai alapján), tibeti: de'i tshes rgan-zhugs gzhan-zhig tshul-ma-yin-pa'i tshig 'di-skad-ces smras-pa-ste| 'di-ltar bdag ni 'gyod-pa dang| rgan-zhugs-kyis 'di-ltar| kye dge-slong-dag 'di ni bya-ba'o| 'di ni bya-ba ma yin-pa'o zhes smra-ba-las thar-bar gyur-to| da ni bdag-cag-gis gang nus-pa de ni bya| gang mi nus-pa de ni mi bya'o|| (Narthaṅ folio 644b, közli WALDSCHMIDT p 423). "egy öreg szerzetes ezeket a helytelen szavakat mondta (páli: Subhadda, koros szerzetes így szól: "Ugyan már, barátaim, ne siránkozzatok, ne szomorkodjatok,) jó hogy megszabadultunk a vén remetédtől, és attól, hogy mindig megmondta, mit tegyünk, mit ne tegyünk, ezt lehet, azt nem lehet". A Kathāvatthu már az AK-ban tükröződő nézetkülönbségek théraváda (páli nyelvű) forrása. A sarkított théraváda álláspont olvasható DĪPA: pp 36-37 (páli), 140-141 (angol).

– Akkor, a szútra szerint hogyan lehet igaz az, hogy: "...akkor pedig Mára-nak, a Gonosz-nak (Dūṣī) a teste maga (is) a szüntelen kínú nagy pokolba zuhant”?

– Ebben az esetben úgy lehet ezt érteni, hogy őt már életében a pokol lángjai övezték és a köztes létpillanatokon keresztül a szüntelen kínú pokolra jutott.⁹⁸

Azoknak, akik nagyon súlyos tetteket vittek véghez, anélkül, hogy testük elvetnék (maguktól, vagyis még haláluk előtt – azonnal, minden további várakozás nélkül), ezeket a látható jelenségeket eredményező tetteik elsőként, mindennél előbb érnek be. A megszületésük után megtapasztalható jelenségeket eredményező tetteik csak később érnek be.

Akkor hogyan lehet igaz az, hogy „azon nyomban, ahogy az öt szüntelen kínú újjászületést eredményező tettet elkövette, a pokolba születik (samanantara narakeṣupapadyate).”?

Ezt úgy gondolhatjuk el, hogy "más (mint a pokol) létállapotba nem vándorol", vagyis ez olyan tett, amelynek következményét azután tapasztalja meg, hogy ott, a pokolban megszületett – mondja (a szútra).⁹⁹

Ha szó szerint vesszük: „nyomban az *után*, hogy ezt az öt tettet elkövette, azonnal a pokolba születik”, de ez nem jelenti azt, hogy ugyanabban a pillanatban”. Másfelől „azon nyomban, hogy elkövette”, de nem: „még egy ideig életben marad”.

Az, aki a köztes létben van, az nem megszületett, hanem megszületendő (upapadyamāna): mert az a köztes lény, aki a halál pillanatának a végéig eljutott, az a megszületés felé fordul, éppen a köztes lét révén születik a pokolba.

Amiként azt a vers is mondja:

bram-ze-na tshod khyer zin rga-ba dang|
|na-ba yin-te gshin-rje'i drung-du phyen|
|bar-na khyod-kyi gnas kyang yod min-zhing|
|khyod-kyi lam-brgyags kyang ni yod ma yin|¹⁰⁰

Brāhmaṇa, idős vagy, öreg és
Beteg, vagyis közel a halálod,
Nincs már köztünk szállásod,
Útszéli menedéked sincs.

Azt gondolhatjuk, hogy az emberek közt nincs maradása (vagyis nem emberként fog megszületni halála után).

Másfelől, mivel a születési helyére még nem érkezett meg, és a vándorlásban nem

⁹⁸ A théraváda hagyomány nem fogadja el a köztes létet, abban az időben még a többi hīnajāna iskola is részben osztotta ezt a nézetet. Jelen esetben a kánoni hivatkozás próbálja meggyőzni a köztes létet ellenzőket (Madhyama, TD 1, 620c11; Majjhima i,332, Māratajjaniya Sutta; Thag. 1187-1191; ThagA, ii 183.) A szútrában Krakuchanda (p.: Kakusandha) Buddha idején Māra neve Dūṣī (p.: Dūsī) volt, és egy Virudha nevű szerzetes vezette bhikṣukat és a brāhmaṇákat uszította egymásnak, majd Krakuchandha Buddha közbelépésére a szüntelen kínú nagy pokolba zuhant. Ennek okait (théraváda oldalról) a Visuddhimagga is boncolgatja (229.) MALALASEKERA: pp I,1102-1103. LA VALLÉE POUSSIN-PRUDEN: p 507 (fn 101).

⁹⁹ 203. Mondatot Vö.: AK iv.12, a tettek beéréséről, az öt szüntelen kínú pokolba juttató tettekről: iv.97; az idézet még a fentebbi, Māra pokolbazuhanásáról szóló sūtrából való.

¹⁰⁰ upanītavayo va'dani si / sampayāto si yamassa santike / vāso pi ca te n'atthi antarā / pātheyyam pi ca na vijjati. Dhammapada, 237. Fórizs László fordításában: „Ó mily hamar véget ér az élet / a közelgő Halál árnyékában élsz; / de nincs otthonod, hogy benne megpihenj, / arra az útra semmit sem viszel!” Samyukta TD2 403c6; Vibhāṣā, TD 27 356c21. Az UV nem tartalmaz ilyen verset.

akadályozzák, ezért a köztes lény nem ‘időzik’ (valahol)?

Ezen belül pedig, hogy ez ugyan csak egy elgondolás, de abból, hogy ezt nem (csak) egy elgondolásnak értette, még a számodra helyénvaló is lehet, vagyis mivel a szútraidézetek egyik oldalról sincsenek ellentmondásban, ezért azok azt, hogy nincs köztes lét érdemben nem bizonyítják.

„Bizonyító értékű” – hiteles forrás pedig az, ami csak egyféleképpen értelmezhető

A másik létformába vándorló köztes lények, vajon milyen formában mutatkoznak?

Az, mert ugyanaz vet(it)i előre,	de ni 'phen-pa gcig-pa'i phyir
A korábbi életből keletkezett formájú,	sngon dus srid 'byung sha-tshugs-can
A halál előtt vetül előre, és	de ni 'chi ba'i sngon rol te
A születés pillanatáig létezik.	skye ba'i skad cig (7b) phan chad do 13

„Az, mert ugyanaz vet(it)i előre, a korábbi életből keletkezett formájú.” A létformát előrevetítő tett, mivel ugyanaz a tett, mint amely előrevetíti a következő vándorlétformát, ezért a köztes létet is ez vetíti előre. Ezért ő, ahová megy majd, az a létforma a korábbi életből fog létrejönni, amelyhez a kinézete hasonlítani fog.¹⁰¹

– Ha ez így van, akkor egy kutya és a hasonló állatok méhében vajon az öt megtapasztalható létforma révén a pokol(ba születendő) köztes lényként perzselné fel az anyaméhét?

– Röviden összefoglalva: ha ‘a korábbi létükben’ a szomszédos-, ideiglenes-, hideg-poklok lakói, amikor (a pokolban) tévelyegnek sem, lángolnak folyton, akkor a köztes lényekről hogyan mondhatnánk azt. Vagy ha „lángoló”-nak fognánk fel őket, akkor sem így láthatnánk, nem érinthetnénk meg őket, mert nagyon finom, áttetsző (accha, viii,3c) anyagi formájúak, ezért ez a kitaláció nem állhatja meg a helyét.

A köztes létűek az anyaméhben nem perzselnek, mert egymást sem érintik és mert az (elkövetett) tettől függenek.

[212.] Képességeik és méretük meg olyan, mint például egy öt-hat éves gyermeké, az érzékszervi képességeik épek, egészségesek. [213.] Például a bódhiszattva (köztes létében) ifjú herceghez hasonlatos, és ajelek és a jegyek rajta vannak. [214.] Amikor a köztes létében a bódhiszattva az anyaméhbe lép, akkor a százezer négy kontinensű világot beragyogja.¹⁰²

– Akkor pedig hogyan van az, hogy a bódhiszattva anyja álmában fehér elefántként látja méhébe belépni?¹⁰³

– Mert ezelőtt a bódhiszattva hosszú idő óta az állati létformák szülő-helyétől elfordult (iv,108), a fehér elefántkölök csak egy jel, mint például az a tíz álom, amelyet Kri-kri (Kṛkrin) király látott elefántról, lisztről, kútról, szantálfáról, ligetről, kiselefántról, két majomról, gyapjú ruháról és egy csatáról.¹⁰⁴

¹⁰¹ Vö. Kathāvatthu ellenérvével, (viii,2 = p 106) mely szerint nincs egy olyan konkrét cselekvés, amely egyértelműen okozná a köztes létet.

¹⁰² Ez az abhidharmikus buddhamező leírása, amit Vasubandhu részletesen a iii,74 vers kapcsán magyaráz el. Hétköznapi értelemben (már a leendő) Buddha tevékenységi területe (is), végső értelemben pedig a “buddhaság” példájának a csodás erejére utal.

¹⁰³ A fehér elefánt motívum egyfelől igazolást nyer a Jātaka és Avadāna irodalomban, másrészt a Lalitavistarában (TŌHOKU 95, folio 6b, 15b, 17b, 28b. (ROCKHILL p 15)

¹⁰⁴ LA VALLÉE POUSSIN-PRUDEN:p 509 (fn 109) A vyākhyā magyarázatait és a mahāsāsakák eltérő véleményét

[217.] Egy köztes lény nem a hason keresztülvágva, hanem a szülő-hely kapuján keresztül lép be az anyaméhbe, éppenezért például az ikrek közül aki később bukkant elő (a köztes létből), azt (a másik) bátyj(ának) mondjuk. [218.] Aki pedig korábban, azt öccsnek. Akkor miként lehet igaz Dharmatrāta Subhūti¹⁰⁵ verse:

glang-chen dkar-po mche-ba drug ldan-pa||
rkang bzhi mdzes-dang ldan-par zhal bzhes-nas||
drang srong gnas shes-pa ni ji-bzhin-du||
yum-gyi lhums-kyi gnas-su zhugs-par gyur||

„Hatagyarú és négy szép lábú
fehér elefánt képében,
mint egy bölcs remete
lépett be az anyaméhbe.”

Ez semmiképpen sem igaz. Ez nem Buddha beszéde (*mdo-sde*, sūtra), ez nem fegyelmi szabály (‘*dul-ba*, vinaya, ez nem a Tanítás bölcselete (*cshos-mngon-pa*, abhidharma), hanem (csak egy) saját elképzelés, amely elképzeléseket kigondolók és összekapcsolók egyes gondolatai kétségesek is lehetnek.

Ha igazolni akarjuk (ezt az állítást), akkor úgy tekinthetjük igaznak, hogyha azt mondjuk a versről, hogy (anya) látta így behatolni álmában a bódhiszattvát.

[222.] A formabirodalomban tevékenykedő köztes lények testmérete teljesen kifejlett és egy részük az erős szégyenérzet miatt ruhástul keletkezik. A bódhiszattva is ruhával együtt születik.¹⁰⁶

A Fehér-szerzetesnő(nek születendő köztes létű – *dGe-slong-ma dkar-mo*) is fel van öltözve, mivel imájának az ereje miatt ugyanazt a ruhát viselte (köztes létében is), amíg el nem égették.¹⁰⁷

A több vágybirodalomban tevékenykedő köztes létűnek pedig nincs (elégg) szégyenérzete, ezért meztelenek.

– Mi az, hogy „korábbi lét”?

– „A korábbi lét a halált megelőző állapot, a születés pillanatáig.”

A „lét-pillanatok” általánosságban (*bye-brag med-par*) az öt egymásra támaszkodó halmaz.

[227.] Ha pedig ezt négyfelé osztjuk, (1) az a köztes létet (antarābhava) már, amit elmagyaráztunk, [228.] (2) a születés pillanata az, amelyik a létállapotokba kapcsolódás pillanata maga, [229.] (3) a korábbi lét ideje a halál pillanatáig tart, amibe nem vesszük bele a többi létet,

(TD 22, No 1421) idézi.. Majd megadja a La Vallée Poussin korabeli irodalmat. Kṛkin (p.: Kiki) Benáresz legendás királya Kāśyapa Buddha idejében. (Mv i,131.3,5,7; 323.14, 17; 325.13 etc; Mv i 324.3; Padmāvatī, miután szerzetesnő lesz, próbálja visszahívni a világi életbe. (Vö.: Mvy 3651; Divy 22.10 ff; Av i,338.1ff; ii,39.5ff; 76.14; 80.6; 124.14; MSV i,20.16; ii,72.12, In EDGERTON II: p 190.) Páli forrásokból (D ii.7; M. ii.49 ff; J. iv. 481; ThigA. 17,103 f; ThagA i,151; SnA i,281,283; AA i,420;) egyértelműnek tűnik a hasonlóság Bimbiszára királlyal (MALALASEKERA: p I,596.)

¹⁰⁵ LA VALLÉE POUSSIN-PRUDEN: p 509 bizonytalan a szerző kiléte felől, Vallée Poussin jegyzetektől idéz, a fordítás korabeli cikkekkel, és Tāranātha véleményét, hogy ez Aśvaghōśa másik neve. Vasubandhu még a ii.59 vers kapcsán ismét idézi.

¹⁰⁶ Vibhāṣā TD 27, p 362b14; A szégyenérzet kapcsán vö.: iii.70c kommentárjával.

¹⁰⁷ Vö. Avadānaśatakā ii.15 (73). Vö. páli forrásokkal: Milinda 80; Thig, 54; Saṃyutta iv,512; amelyekben közvetlen megfelelő nem található.

[230.] (4) az az utolsó pillanat, amelyik a halál pillanata (maraṇabhava), ha az élőlény a formával rendelkező lények közé születik, vagyis amelyik után a köztes lét / lény létre jön.

Másrészt a köztes létűek:

A hasonló alkatúak isteni szemmel láthatóak,	rigs-mthun lha-mig-dag-pas mthong
A tettek kivetítő erejével bír,	las-kyi rdzu-'phrul-shugs-dang ldan
Minden érzékszerve ép, akadálytalan,	dbang-po kun tshang thogs-med-ldan
Visszafordíthatatlan, illatot eszik.	mi zlog de ni dri-za'o 14

„A hasonló alkatúak isteni szemmel láthatóak.” A köztes létűeket a hasonló alkatúak szeme látja. [232.] Azokat, akiket az istenek nagyon tiszta, a magasabb tudásból keletkezett szeme lát, mert nagyon áttetszőek, a születés révén szerzett isteni szem nem látja.

[233.] Mások szerint¹⁰⁸, az istenek köztes létéből valamennyi köztes létet látni lehet.

[234.] Az emberek, az éhszomjúak, az állatok és a pokollakók köztes létéből a fölöttük lakók kivételével lehet látni valamennyit.

[235.] „A tettek kivetítő erejével bír” (karmaḍdhivegavan) – a „kivet(it)ő” azt jelenti, a „térben halad” [236.] A „karma kivet(it)ő révén” pedig a kivet(it)ő karmát jelenti. (vii.53c) [237.] A „karma kivet(it)ő ereje” pedig a karma kivet(it)ő erejének a „gyorsaságá”-t jelenti. [238.] Mivel ez a gyorsaság (a karma kivet(it)ő ereje) a köztes létűben ott van, „a tettek kivet(it)ő erejével bír.” [239.] Ennélfogva /ezért a köztes létűeket még a buddhák sem képesek megállítani, hiszen a tettek (ilyen) erősek.

[240.] „Minden érzékszerve ép”, azt jelenti, hogy mindahány érzékszerve van, az ép.

[241.] „Akadályozatlan”, vagyis az akadály, az ellenállás / megfékezés. (viii.3c) [242.] Mivel a megfékezés benne van, megfékezős.

Ha akadályozatlansága van, akkor akadályozatlan, mert még a gyémánt és a többi „sem fordíthatja vissza”.¹⁰⁹

Mint ahogyan, miután egy izzó vasdarabot felhasítunk, annak a belsejében férgé(ket) látunk, úgy tartják.

Ahová egy köztes lény újjá fog születni, onnan sehová sem térülhet el, az emberi köztes létű lény egyáltalán nem lehet isteni köztes létbe vagy máshová születő, hanem csak abba a létformába születhet, amely szerint elnevezték, csak ugyanoda megvalósulni születhet csak és máshova nem – így szemlélendő.

– Vajon a vágybirodalomban „tevékenykedő” köztes lények is ugyanolyan darabos ételt (iii.39) esznek (mint a vágybirodalom többi lakója)?

– Igen, ám nem olyan durvát.

[247.] – Vajon milyen?

– Illatot. [248.] Éppen ezért hívják őket „illat-evő”-nek (dri-za, gandharva).¹¹⁰

¹⁰⁸ Vibhāṣā TD 27, 364b8; Az égi szemről (232) lásd a vii.55 vers kommentárját.

¹⁰⁹ Vibhāṣā TD 27, 360a9;

¹¹⁰ A gandharva etimológiája a védikus időkre nyúlik vissza (VIJESEKERA: pp 179-180) Atharvaveda 12.1.23; Ṛgveda 8.10.27; LA VALLÉE POUSSIN-PRUDEN:p 509, (fn 120): Gandharva, mert illat (gandha) evő (arvati). Az “illatevők” (MALALASEKERA p I. 746.) a legelső isteni birodalom, a “Négy nagy király” lakói (D.ii.212) az asurákkal és a nāgákkal együtt. Ez az újjászületés az elemi szinten megnyilvánuló jó erkölcs gyakorlásának az eredménye. (A iv.200, 204, 207; D.ii.202, 271;) Ami egy világi számára jobb életformát, létállapotot jelent, ám egy szerzetes számára visszalépés. A Buddha előtti mitológiában a vízzel és a termékenységgel kapcsolják össze őket, a felhőkön a gandharva asszonyok táncolnak, ők apsarasként kerülnek a buddhista mitológiába. (Śatapata brāhmaṇa

[249.] A csekélyebb erejűeknek számító kellemetlen illatokat esznek, [250.] a nagyobb erejűek pedig kellemeseket.

[251.] – Vajon mennyi ideig élnek?

[252.] Bhadanta szerint¹¹¹ „bizonytalan, addig, amíg együtt nem lesznek a megszületés feltételei. [253.] Az életük előrevetülése ugyanazon hasonló alkat (nikāyasabhāga, ii.41) miatt nem más irányú. Ha nem így lenne, akkor az életük fogytával a halál létpillanata következne el.”

– Ha lenne egy Méru-hegynyi húshalom, amelyet teljesen megtöltenének a férgek, akkor (a férgek) köztes lényei ott időznének? Vagy valahonnan máshonnan kerülhettek azok a lények oda?

– Ez ugyan sem a szútrák, sem az értekezések között nem szerepel, de mivel az szagra és ízre vágyakozó nagyon apró élőlényeknek se szeri se száma, azok amikor a szagot érzékelik, majd amikor szagra és ízre sóvárgóként meghalnak, akkor féreg természetű tetteik ébrednek, mégsem a férgek között születnek meg.¹¹²

Másfelől kétségtelen, hogy éppen ennek a sok (féregléthez szükséges) feltétel megléte esetén az odaszületést eredményező tettek (karma) nyilvánvaló, hogy teljesen beértek (*jug-pa*) és (a lény) ezt (az állapotot) éri el és nem másikat, ahogyan nem lesz más ha a nyolcvanezer éves, vagy ilyen sok éves kilenc lény (idején) kerékforgató-királyként cselekedtetett tetteinek a következményeit fejezi is be.

Éppen ezért mondta azt a Győzedelmesen elmúlt, hogy „a lények karmájának teljes beérése pedig gondolattal fel nem érhető.”¹¹³

[257.] Vasumitra szerint „A köztes lét hét napig tart. [258.] Ha ekkor nem jut a létesüléshez (szükséges feltételekhez), akkor meghalván, ahonnan ‘életet váltott’, ugyanoda fog születni”¹¹⁴

Mások szerint „Hét hétig tart”¹¹⁵

„A vabhāṣikák szerint azért, mert a létesülést keresik, gyorsan igyekeznek testet öltetni, ezért a köztes létben rövid ideig tartózkodnak.”¹¹⁶

Amikor még nincsenek meg a szükséges feltételek, akkor ha meghatározott a hely, akkor

9.4.1.4; Atharva 12.1.23; D. ii.264.) Sakka (Indra) kocsihajtói (D. 257-258); Az Ātānāṭiya Sutta (D.iii.203-204) szerint zavarják a magányosan elmélkedő remeteket. A magasabb rangúak, erősebbek virágillatot esznek, a szolga természetű, kevésbé tehetősek fakéreg és korhadék szagát fogyasztják (S iii.250ff). A védákban elsősorban a férfi termékenységet jelenítik meg, így kerülnek a születő gyermek mellé és a fogantatás pillanatába az anya és az apa közelébe (VIJESKERA pp 179-180, 185-187); Az égi táncosok mellett a zene istenségei, és a szépséges megjelenésük természetes, hogy megzavarja a szerzeteseket (táncosok pl.: Rgveda 4.37.7; 4.38.3; 7.109.3,5;). Vannak negatív tevékenységű gandharvák, akiket már a védák is a piśāca nevű szörnyekkel tesznek egyenértékűvé (Atharva 11.9.16). A születéssel kapcsolatos jelenlétüket (M i.157; 265 ff: mātāpitaro ca sannipatitvā honti, mātā ca utunī hoti, gandhabbo ca paccupaṭṭhito hoti) Buddhaghosa kommentárja megkérdőjelezi (a köztes lét, és bármiféle köztes létű lény tagadása miatt is), azt mondja (MA i 481ff) a gandhabba helyett azt kell írni: tatrūpakasatta ... tasmim okāse nibbattanako satto, vagyis egy “ugyanolyan alakú kis lény, amely ebben az esetben létrehozza az élőlényt”. Vö. még: Gandhabbarājā = Sakka (Indra) in Vidhurapaṇḍita Jātaka (J. vi.260.)

¹¹¹ Vibhāṣā TD 27, p361b14.

¹¹² Az okfejtés arra épül, hogy akár van köztes lét, akár nincs, abban mindenki egyetért, hogy az újralétesülésben az élőlény utolsó tudatpillanatai lesznek az irányadóak. Annak megfelelő mértékben, amilyen mértékben képes összpontosítani, és amilyen mértékig képes volt erkölcsi szempontból tisztán tartani a tudatát.

¹¹³ Saṃyukta, 21.

¹¹⁴ A Vibhāṣāban ez a harmadik vélemény ebben a kérdésben (TD 27, p 361b)

¹¹⁵ A második vélemény a Vibhāṣāban, (TD 27, p 361b8), azt a Kathāvatthu eretnek nézetként vitatja, ám a tibetiek körében (szótári szinten is – Jaeschke, Das) máig ez az elterjedt nézet.

¹¹⁶ Vibhāṣā első véleménye (TD 27, p 120a29), LA VALLÉE POUSSIN-PRUDEN: p 509 (fn 127, 128), p 512 (fn153)

oda fog születni mégpedig éppen a korábbi tettei vonják maguk után a szükséges feltételek összegyűlését.

Ha pedig nincs egy meghatározott hely, akkor egy másik helyen fog megszületni.

[263.] Mások szerint¹¹⁷ (helyette) egy hasonlónak születnek majd, ahogyan a bivalyok is többnyire az esős évszakban párosodnak, a kutyák viszont ősszel. [264.] A feketemedvék¹¹⁸ télen, [265.] a lovak pedig tavasszal.

[266.] A vadbivalyok, a sakálok, a szamarak, és a medvék párzása független az évszaktól, ezért azok a lények, akik egyébként a bivalyok közé születnének, azok a vadbivalyok közé fognak születni. [267.] Azok pedig, akik a kutyák közé születnének, azok a sakálok közé fognak születni. [268.] Akik a lovak közé születnének, azok a szamarak közé fognak születni. [269.]

Akik a feketemedvék közé születnének, azok pedig az sárga medvék¹¹⁹ közé fognak születni – legalábbis a vaibhāsika iskola követői szerint.

Mivel „ugyanaz az ok vetíti előre”, és mivel egy hasonló alkatú eltérő alkatúak köztes létébe nem születhet, ezért ez az állítás nem tartható.

**Mivel az elméje zavarodott
ezért öröme vágyik, így tart létesülése helyére.
Illatra és lakhelyre vágyik a többi
a pokolba születendők pedig fejükkel lefelé.**

blo ni phyin-ci-log gyur-pas||
rtse-dgas 'gro-ba'i yul-du 'gro||
dri dang gnas-la mngon 'dod gzhan||
dmyal-ba-yi ni spyi'u-tshugs yin||15||

Ezután pedig, mivel a vándorlétbe (fogantatásának) a helyére tart ezért a keletkező köztes létű, „Mivel az elméje zavarodott, ezért öröme vágyik, emiatt tart létesülése helyére.”

Ekkor a tettek erejéből keletkezett szemmel a saját születési-fogantatási helyüket már messziről látják.

[273.] Ezzel látják az apát és az anyát, amint ott ‘szeretkeznek’ és ha férfi(vé születik majd a köztes létű), akkor férfiként érez vágyat a nő, (leendő anyja) iránt. [274.] Ha nő(vé születik majd), akkor nőként érez vágyat a férfi, (leendő apja) iránt.

[275.] Az azonos nemű iránt pedig ellenkezőleg, gyűlöletet ébred bennük. A Prajñaptiban ez olvasható: „akkor a gandharvában (az ‘illat-evőben’) gyűlölő vagy vágyakozó indulat támad fel.” [276.] Az pedig, e két (indulattól) zavarodottan, amint megérkezik fogantatása helyére, abba a (szerelmi) öröme vágyakozó helyzetbe képzeletben magát. [277.] Az anyaméh tisztátalan helyére megérkezvén, (ezt az) öröm (érzést) táplálva (magában) tartózkodik (ott). [278.] Amint a halmazok megszilárdulnak, a köztes lét(ű) megszűnik létezni, ez a születés-fogantatás.

[279.] Ha (a születendő) férfi, akkor anyja hasának jobb oldalának vetve hátát, hátrafelé néz és így gubbaszt (és fejlődik, amíg meg nem születik). [280.] Ha (a születendő) nő, akkor pedig a has bal oldalának vetve hátát, előre néz.¹²⁰

Ha pedig nem lenne neme, akkor pedig miféle vonzódásnak megfelelően helyezkedik el (leendő férfiként vagy leendő nőként)?

[282.] Mint említettük, a köztes lénynek valamennyi szerve és képessége¹²¹ ép és

¹¹⁷ Vibhāṣā TD 27, p 360c25;

¹¹⁸ Ursus pruniosus

¹¹⁹ Ursus lyagomarius

¹²⁰ Avadānaśataka i,14.

¹²¹ A képességek (indriya, *dbang-po*) közé sorolják a nemi ‘képességeket’ is. A képességekről szól a második fejezet, amelyben meghatározzák ezeket a megkülönböztető jegyeket: olyan finom anyagi forma, amely a férfi és nő közti

egészséges, ezért leendő férfiként vagy nőként lépnek be (a szülő-helyükre) és ennek megfelelően (leendő férfiként vagy leendő nőként) tartózkodnak ott. [283.] Később a test fejlődésével válhat a lény nemtelenné.

Most pedig vizsgáljuk meg a következőt: vajon pusztán azon tettek következtében, amelyek miatt a férfimag és a (női) vér fő elemei alkotják (z újjászülető lény) érzékszerveinek és képességeinek az alapját? Vagy (a női vére és a férfimagra) támaszkodva inkább a főelemek keletkeznek?

Egyesek szerint csupán ezek, mármint a férfimag és (női) vér alkotják a képességek alapját, amelyek (önmagukban) nem rendelkeznek szervekkel és képességekkel, ezért amikor a köztes lény megszűnik létezni, (mivel ő rendelkezik bizonyos képességekkel), mint ahogyan a megszűnő magból létre jön a hajtás és a többi, úgy jön létre a képességekkel rendelkező ún. 'tojásdad embrió'.¹²²

[285.] Ha így magyarázzuk, akkor mondhatjuk azt is, hogy 'a tisztátalan apai és anyai embrióból fejlődik ki' és ugyanígy (mondhatjuk azt is, amit a szútra): „Szerzetesek, ti is hosszú idő óta gyarapítjátok a temetőt, [286.] veszik a véretek.”

Mások úgy tartják „kizárólag ezektől (a magtól és a vértől) a különböző elemek (azok, amelyekre mint (elkövetett) tettek következményeire támaszkodva a születő ép és hiánytalan szervei létrejönnek). Mert, mint például a (levelet rágó) hernyó szerveit és képességeit, ezeket is tisztátalan alapon születőnek gondoljuk és tanítjuk. Ez szerintünk a szútrával sincs ellentmondásban.”¹²³

Röviden tehát ily módon megy végbe a tojásból és az anyaméhéből születők szülőhelyére való belépés.

A többiről pedig: „a megfelelő módon megállapítható” – mondják (az ābhidharmikák). Itt a megfelelés, úgy tűnik, a következő:

[290.] „*Illatra és lakhelyre vágyik a többi.*” Ami pedig a hóból és nedvességből születők szülő-helyén 'megfoganókat és születőket' illeti: ők tetteiknek megfelelően tiszta vagy tisztátalan szülő-helyekre tartanak, mivel *illatra vágyakoznak*. [291.] A csodás módon, hirtelen születők szülő-helyén megfoganók és megszületők esetében pedig a (lak)helyre vágyakozás miatt.

– Hogyan vágyakozhat egy (köztes) lény arra, hogy pokollakók közt tartózkodjon?

– Egyrészt mert a tudata zavarodott. Szörnyű hideg leli, eső veri, és amikor látja a poklokban lángoló tüzeket, a melegre vágyva odasiet.

Máskor meg (a köztes létű, pokolra születő) a forró széltől, a nap (hevétől) és tűztől szenvedve, látja (hideg poklokban) hideg van, és a hűvösre vágyva siet oda.

[294.] Régebbi mesterek szerint¹²⁴ (aszerint születnek a pokolra) hogy: „, olyan körülményeket tapasztal és lát, amilyenek körülményeket a (majdani pokolba való) születését eredményező tettek megteremtettek. (Így a hozzá hasonló körülményeket 'teremtett') lényeket meglátva siet oda. [295.] Ezen belül az isteni köztes létűek mintha ülőhelyükről kelnének fel, úgy emelkednek fel (égi lakhelyükre). [296.] Az emberek, az állatok és az éhszomjúak közé születendő köztes lények pedig úgy, ahogyan az emberek, (az állatok illetve az éhszomjúak haladni szoktak).

különbségek kialakításáért felelősek.

¹²² Vyākhyā: valmīka iti bhikṣo asya kāyasya itad adhivacanāṃ rūpina andārikasya cāturmahābhūtikasya odanakulmāṣopacitasya mātāpitra śucikalasambhūtasya. Vö.: Majjihima i,144: vammiko ti kho...LA VALLÉE POUSSIN-PRUDEN: p 510 (fn 135)

¹²³ Saṅgyutta, ii,178; Culavagga xii.1.3; Aṅguttara, ii,54; Theragāthā, 456, 575; Udāna vi,8; Nettipakaraṇa, 174.

¹²⁴ Vyākhyā (idézi LA VALLÉE POUSSIN-PRUDEN: p 510 (fn 137) “Purvācāryā yogācārā āryāsaṅga prabhṛtayaḥ”.

[297.] „A pokolba születendők pedig fejjel lefelé (tartanak létesülésük helyére)”, mert a vers is mondja:

yang-dag sdom dang dka'-thub-can||
drang-srong-rnams-la skur-'debs-pa||
de-dag spyi'u tshugs-dag-tu ni||
dmyal-ba kho-nar ltung-bar 'gyur||

„A megfelelő fogadalmúakat, a vezeklőket,
vagy a szent remetéket gyalázók
a pokolba zuhanhatnak majd le.”
fejjel lefelé.¹²⁵

„Mivel az elméje zavarodott, / ezért örömmre vágyik, emiatt tart létesülése helyére” - mint azt megmagyaráztuk.

– Vajon (előre) meghatározott, hogy minden köztes lény így lép be az anyaméhbe?

– Nem.

– Hanem a szútrák szerint¹²⁶ négyféle módon léphetnek az anyaméhbe (garbhāvasamkrānti).

– Melyik ez a négy mód?

Egyesek éberen lépnek be.

Mások úgy is időznek ott, ismét mások

**Születéskor is, a többi pedig mindegyikben elsötétült,
(mint) a tojásból születők mindig.**

gcig ni shes-bzhin-du 'jug-go||
gzhan ni gnas-pa yang gzhan ni||
'byung-ba 'ang gzhan ni thams-cad rmongs||
|sgo-nga-las skyes rtag-tu'o||16||

„Egyesek éberen lépnek be (az anyaméhbe).” De ott időzésük és újra-keletkezésük nem éber.

„Mások úgy is időznek (az anyaméhben).” – vagyis éberen, (tudatosan). Az ‘is’ szó pedig arra vonatkozik, hogy (az anyaméhbe való) belépéskor is éberek.

„Megint mások születéskor is” – éberek, az ‘is’ azt jelenti, hogy belépéskor és ott tartózkodásuk idején is éberek

„A többi pedig mindegyikben elsötétült” – vagyis némelyek egyik esetben sem éberek (tudatosak): sem a szülő-helyre való belépéskor, sem ott tartózkodásuk alatt, sem újra-létesülésükben nem éberek¹²⁷.

Mert az anyaméhbe lépés négy módjáról szóló vers a sorrend felcserélhetősége miatt. és a hasonlóság megmutatása végett fordítva tanítottatott, (mint a szútrában).¹²⁸

¹²⁵ Vers: Saṃyukta TD 2, p 341b9; Jātaka v.266: “etapatanti niraye uddhapādā avamsirā / isīnaṃ ativattāro saṃyatānaṃ tapassināṃ”. Suttanipāta 248; Saṃyutta i,48; Mahāvastu iii,455.3; A lokaprajñapti eltér ezektől (Cosmologie bouddhique, p 239. Ativaktar=adhikṣeptar=apavadītar, LA VALLÉE POUSSIN-PRUDEN nyomán, p 510).

¹²⁶ Dīgha iii,103; 231; Cūlaniddesa, 304.

¹²⁷ *Shes-bzhin*, sz.: manasikāra annak a figyelemnek felel meg, amely mintegy regisztrálja a cselekvések megtörténtét. De nem mint egy tudati reflexió, hanem egy állandóan jelenlévő megfigyelő, akinek / amelynek a “jelenléte” miatt ezt a tudati tényezőt “jelenlétnek” is hívhatjuk, a cselekvésről (byed-pa) elnevezve a cselekvőt (byed-pa-po).

¹²⁸ Azért íródott a śloka, mert a szútrák említik, de nem magyarázzák. A fordítók és magyarázók pedig újfent másként magyarázzák (LA VALLÉE POUSSIN-PRUDEN: p 510-511, fn 141): Paramārtha (TD 29 p 204a1) a

„(mint) a tojásból születők mindig.” Az tojásból születő lények (tudata) mindig, valamennyi születési-fogantatási szakaszban elsötétült.

[305.] – Hogyan léphetnek a tojásból született lények ‘szülő-helyre’ (*skye-gnas*, *yoni*)?

– Úgy, hogy aki majd megfogon és megszületik, az ‘tojásból született’ lesz, [306.] vagyis úgy, hogy a létrejövő nevével jelöljük (azt is, ami majd létre fog jönni). Olyan ez, mint például a szútrában az a kifejezés, hogy „az összetett összetevődik”¹²⁹, vagy a hétköznapi életben a „főtt rizst főzni”, [307.] „lisztet őrölni” kifejezések. Ezért nem tévedés (azt mondani, hogy szülő-helyre – ‘anyaméhbe’ – lép be a tojásból születő).

[308.] – Hogyan lehet éber tudatosság nélkül lépni az anyaméhbe és az újragszületésig úgy tartózkodni ott? És hogyan lehet éber tudatossággal belépni (az anyaméhbe és az újragszületésig úgy tartózkodni ott)?

– Röviden: amikor egy csekélyebb képességű élőlény az anyaméhbe lép, ezt gondolja magában: „Szél kerekedik, eső esik, hideg van, vihar dúl, csapatokba verődött ember csapnak nagy zajt, s ezzel a gondolattal rejtőzik rögtön a sűrű fű bozótjába, erdő sűrűjébe, illetve menekül szénakunyhóba, vagy lombosátorba, húzódik fa vagy fal tövébe. [309.] Amíg az anyaméhben időzik, azalatt is ezt gondolja: „Itt és itt tartózkodom.” [310.] Amikor pedig megszületik, akkor is „Innen és innen bújok most ki.” – ezzel a tévhitel létesülnek (a csekélyebb képességű lények).

[311.] Egy nagyobb képességű élőlény pedig (ilyenkor) azt gondolja, hogy „Gyönyörű parkba, kies ligetbe”¹³⁰, vagy királyi palotába, magas házba lépek be, vagy trónra emelkedem. [312.] Eképpen élek. [313.] Hasonlóképpen gondolkodik az anyaméhben tartózkodása és megszületése idején is.” [314.] Röviden: így lép lény az anyaméhbe éber tudatosság nélkül és így időzik újra -születéséig éber tudatosság nélkül az anyaméhben.¹³¹

[315.] Ami pedig az éber, tudatos lényt illeti, ő azt gondolja: „Az anyaméhbe lépek.”

[316.] Ugyanott tartózkodom. [317.] Ugyaninnen születek meg.” – A valóságnak megfelelően ismeri fel a helyzetét. Benne nem merülnek fel téveszmék.¹³²

Vibhāṣā TD 27, p 863a11-re hivatkozva (Vö.: Dīgha iii.103, 231) két magyarázatot ad, de a Vibhāṣā (TD 27 865 b8) öt véleményt sorol fel. Buddhaghosa pedig a Dīgha Nikāya vonatkozó részét úgy kommentálja, hogy akik nem tudatosak a születés egyik fázisában sem, azok mi vagyunk hétköznapi emberek, akik belépéskor tudatosak az a huszonnégy nagy therā, akik belépésükben és anyaméhben tartózkodásuk alatt tudatosak, az a két nagy śrāvaka, az önébredettek (*pratyeka buddha*, *rang-sangs-rgyas*). Aki pedig ilyenkor és minden pillanatban tudatos, ő a mindentudó bodhisattva. A vibhāṣa öt vélekedése szerint, akik csak kilépéskor nem tudatosak, azok a pratyekabuddhák, és a pāramitákat gyakorló tanítványok. A csak belépéskor tudatosak a folyanbalépettek (*sakṛdāgāmin*, *rgyun-du zhugs-pa*) és az egyszer visszatérők.

¹²⁹ Saṃskṛtam abhisamkaroti, Pāṇinīti idézi 3.2.75

¹³⁰ *kun-dga'-ra-ba*, ārama, skyed-mos-tshal, udyana

¹³¹ Paramārtha szerint a kis képességű téved a kijutást illetően és a helyről való elgondolásban (*saṃjñā*, *adhimokṣa*, vö.: AKBh (VJ) 317), a nagyobb erejű “palotába lép és mennyei esőt tapasztal” újrálétesülése során (idézi LA VALLÉE POUSSIN-PRUDEN: p 510-511)

¹³² A fentebb tárgyalt probléma azért fontos, mert felveti azt a kérdést, hogyan létesülhet újra, hogyan születhet újra s szennyezett tudat (AK iii; 38), a teljesen tudatos lények esetében mikor szennyeződik be a tiszta tudat. Ezt a 17-es verset Candrakīrti (VII. század eleje) is idézi Madhyamakāvatārabhāṣyam (dBu-ma-la ‘jug-pa’i rang-’grel) a MABh VI.57 versét magyarázva. Az 57-es vers (*skyes-la nus-pa srid-pa yod ma-yin|| ma-skyes ngo-bo-la’ang nus yod min ni|| khyad-par med-par khyad-par-can yod min...*) azt taglalja, hogy ha van (mástól független önmagából való) keletkezés, akkor nincsenek (egyéb) lehetőségek, ha nincs (ilyen keletkezés) a (dolog) természetére nézve nem bír ilyen lehetőségekkel és erre épülne a tulajdonságok megkülönböztetése. Ebből is látszik, hogy madhyamaka nézőpontból az abhidharma szöveget egészen másként olvassák. Mégis, valószínűleg azért, mert ābhidharmikákkal vitatkozhatott, Candrakīrti egyszerűen a ‘śāstrából’ kifejezéssel idézi Vasubandhut, ami a mű ismertségére is utal. A MABh már jelzi, hogy a vers AK iii.17 ugyanarról beszél, mint MA VI.57: a tudat jelenléte a keletkezés, újrálétesülés folyamatában.

Ugyanerről még azt is tanítják, hogy:

A anyaméhbe lépés háromféle:

**a „kerékforgató”, a két „maga-lett”,
mivel tetteik vagy bölcsességük, vagy mindkettő
hatalmas, aszerint következnek sorra.**

mngal-du 'jug-pa gsum-dag-ste||
'khor-los-sgyur dang rang-byung gnyis||
las-sam ye-shes-sam gnyis-ka||
rgya-che'i phyir-na go-rims bzhin||17||

„Az anyaméhbe lépés háromféle: / a 'kerékforgató', a két 'maga-lett'” (cakravartin, svayambhūs)– Róluk: a kerékforgató királyról, valamint a 'maga-lett'-ekről, vagyis az 'önébredett'-ről (*rang-sangs-rgyas*, pratyekabuddha) és a teljesen felébredett buddháról (*rdzogs-pa'i sangs-rgyas*, samyag sambuddha), következik most ebben a rendben, alulról kezdve következnek a részletesebb magyarázat.

[319.] Közülük az első, a kerékforgató király¹³³ esete, aki csak akkor éber, amikor belép az anyaméhbe, ellenben amikor ott tartózkodik, és amikor megszületik, akkor nem az. [320.] Az önébredett akkor is tudatos, amikor az anyaméhben tartózkodik. [321.] Egy buddha pedig akkor is tudatos, amikor megszületik. [322.] Itt is azon a néven nevezik meg őket, amilyen lényé születnek majd.

[323.] „Mivel tetteik, vagy bölcsességük vagy mindkettő / 'hatalmas', aszerint következnek sorra.” Az első, (a kerékforgató király) az, aki kiemelkedő (*rgya-chen-po*) tetteket vittek végbe, kiemelkedő és sok (*rgya-chen-po*) erényt gyűjtött.

[324.] A másodikak a sorban azok – az 'önébredett',) nagy bölcsességűek, akik tanultak és jártasak a (részletekbe menő) elemzésben (*rab-tu byed-pa-byas-pa*, prakaraṇa). [325.] A harmadikak azok (a buddhák), akiknek mind erényes tetteik, mind bölcsességük hatalmas. Azokat, akik ilyené válnak, úgy ismerd sorban, hogy a kerékforgató király, (az 'önébredett' és a teljesen felébredett buddha). [326.] Azt állítják, hogy a fennmaradók alkotják a negyedik (lehetőség)et: (sem tetteikben, sem bölcsességükben nem hatalmasak, sem az anyaméhbe lépéskor, sem az ott tartózkodásuk alatt, sem újra-születésükkor nem éber tudatosságúak.)

A nem buddhisták szerint: „amikor azt állítjuk, hogy egy élőlény (a létforgatagban) egy másik világba vándorol, akkor ezzel azt állítjuk, hogy létezik az 'én'”. – így vitáznak

Nincs én, csak maguk a halmazok.

**Szenve(délye)kből és tettekből tevődnek össze,
mert köztes lét(pillanatok) folyamán át,
mint a méceses lángja jutnak az anyméhbe.**

bdag-med phung-po tsam-nyid-do||
nyon-mongs las-kyis mngon-'dus-byas||
srid-pa bar-ma'i rgyun-gyis-na||
mar-me bzhin-du mngal-du 'gro||18||

(Tehát erre) mondom azt, hogy „Nincs én”.¹³⁴

[328.] Milyen 'én'-ről van itt szó? „Nem létezik egy olyan belső cselekvő személy, akiről

¹³³ A “kerékforgató” király (cakravartin) egy nagyon ősi elképzelés továbbélése, amelyet legegyszerűbben úgy lehetne értelmezni, mint a világgal őszhangban kormányzó uralkodót, aki szinte maga fordítja el az ég középpontja körül a napot, a csillagokat, a földi világot. Vö.: Dīgha ii, 173 ff; MALALASEKERA p I, 832-833; A tibeti értelmező szótár szerint (TSIG-CHEN: p 320) „a kerékforgató király, az emberek legkiválóbbja, aki amióta a világ világ, pontosan nyolcvanezer évig él és egy aranyból, ezüstből, bronzból és vasból készült kerék forgatásával kormányozza a világ négy nagy kontinens lakóit”. (mi-mams-kyi tsho lo dpag-med-nas bryad-khri'i bar kho-nar 'byung-ba ste| gser-dngul-zangs-lcags-kyi 'khor-los gling bzhi'i sbye-bo-la dbang-bsgyur-ba'i ngang tshul-can|).

¹³⁴ A nem buddhisták ez esetben a sāmkhya és a vaiśeṣika követőket jelenti. Ezt a verset idézi a Bodhicaryāvatāraṇjikā (ix, 15, 173). Lásd LA VALLÉE POUSSIN-PRUDEN: p 511 (fn 147).

azt állíthatnánk, hogy „ezeket a halmazokat hagyom el és amazokban öltök újra testet.” A Győzedelmesen Elmúlt azt mondta, hogy: „Létezik a tett (*las*, karma), [329.] és létezik a tett következménye”. [330.] A jelenségek kapcsolódásán (*chos-su brdar btags*, dharmasamketa) túl, nem szemlélhetünk semmiféle ‘cselekvőt’ aki ezeket a halmazokat elhagyja, majd amazokban újra testet öltene.

A jelenségek kapcsolódása ebben az esetben azt jelenti, „Ez van, s ezzel ez keletkezik.” – ahogyan a Győzedelmesen Elmúlt a függő keletkezés (tanításában) kifejtette.¹³⁵

[332.] – Akkor miféle ‘én’ az, amit nem tagad(nak Buddha követői)?

– „*Csak maguk a halmazok.*” [333.] Ha csak magukra a halmazokra mondják, hogy ún. ‘én’, akkor azt nem is tagadjuk.

– Ha ez így van, akkor hogyan lehet azt mondani, hogy” a halmazok (önnön) természete egy másik világba *vándorol*”?

A halmazok nem csupán vándorló (*‘pho-ba*) halmazok: „*Szenve(délye)kből és tettekből tevődnek össze, / köztes lét(pillanatok) folyamán át, (mint) a mécses lángja, jutnak az anyaméhbe.*” A halmazok pillanat(nyi)ak: bennük nincs meg (az egyik életől a másik életre) vándorlás képessége (*‘pho-ba’i mthur med*), hanem szenvedélyek és a tettek összekeverik őket (AK i,15a), és ezen halmazok révén halad az anyaméh felé a köztes létnek nevezett folyamat. Például ahogyan a mécses (lángja) is pillanatnyi, mégis a folytonossága révén máshová is képes átmenni. Így tehát ez a (halmazokra és az énről vonatkozó) állítás nem hibás.

Ezért az az állítás az igaz, amely szerint „A szenvedélyek és tettek révén én nélkülön összetett halmazok folyama lép az anyaméhbe.”

Ahogy előrevetült, a folyamat aszerint fokozatos. Miután megszületett, a tettek és a szenvedélyek révén

További világokba megy. A lét kereke kezdetlen

ji-ltar 'phangs-bzhin rim-gyis rgyun||
skyes-nas las dang nyon-mongs-kyis||

'jig-rten pha-rol-dag-tu 'gro||
srid-pa'i 'khor-lo thog-ma-med||19||

„*Ahogy (oka) előrevetítette, a folyamat aszerint (lendül tovább) fokozatosan. / Miután megszületett, a tettek és a szenvedélyek révén / további világokba megy.*” – Mert az életet eredményező tettek (āyusyakarman, AK ii.10) különbözőek, ezért a halmazoknak nem minden folytonossága hasonlít a arra, ami előrevet(ít)i, emiatt ameddig előrevetült, addig fejlődik fokozatosan.

Mi az, hogy fokozatos? Egy tudományos munkából idézve:

dang-por nur-nur-po yin-no||
nur-nur-po-las mer-mer skye||
mer-mer-po-las nar-nar skye||
nar-nar-po-las mkhrang¹³⁶ 'gyur skye||
mkhrang-las rkang-lag 'gyus-pa 'dra||
skra-spu sen-mo-la sogs-pa||
dbang-po gzugs-can-rnams dang ni||
mtshams-rnams rim-gyis skye-bar 'gyur||

¹³⁵ Vasubandhu már előlegezi a következő vers magyarázatával megkezdett témát, a függő keletkezést. AK iii,20-44.

¹³⁶ Modern alakban: 'phrang (TSHIG-CHEN: p 685.)

„Először van a (1) tojásdad embrió,
a tojásdadból jön létre a (2) változékony alakú embrió,
a változékony alakú embrióból a (3) szögletes / sejtes alkatú,
a sejtes alkatúból keményedik (4) magzattá,
a húsos magzataból (5) kinőnek a végtagok (karok, lábak, fej),
majd a (6) haj, a szőrzet, a körmök és a többi,
(azután) az (7) anyagi formájú szervek és képességek,
majd (8) körvonalak fejlődnek ki fokozatosan.”¹³⁷

A tojásdad vagy ovális, a változékony alakú, a sejtes embrió, a húsosodó és a végtagokat növesztő magzat az öt anyaméhbeli fejlődési szakasz (*gnas-skabs*).¹³⁸

Később azon tettek beéréséből, amelyek az anyaméhbeli kínokat és fájdalmakat (a magzatot) eredményezték¹³⁹, és ezt az anyaméhbeli fájdalmat az anyaméhben megfordítják, majd őt arccal az anyai test tisztátalan kapuja felé fordították, szelek kerekednek: nagyon nehéz a magzatnak helyet változtatni, mert az a hatalmas tisztátalan tömeg ránehezedik.

Néha, ha az anya étkezése vagy életmódja nem megfelelő, vagy a korábban elkövetett helytelen cselekedetek miatt (a magzat) még a méhen belül elpusztul.

Akkor egy hozzáértő asszony vagy egy orvos friss vajjal, finom szezámolajjal, finomra őrölt szantálfa porral, vagy más alkalmas szerrel, a kezét bekeni, (illatosítja), majd fog egy keskeny, éles pengét és belenyúl ebbe a pöcegödörként elviselhetetlenül bűzlő sötét lyukba, amely akár a mocsár, ami sok-sok ezer féregféle lakhelye. Ha ezt a folyton csepegő, állandóan tisztítandó, sperma, petesejt, vizelet és piszok fészket, ha ezt teljesen elrothadtat, gennyestet, szivároogót meglátnánk, elborzadnánk, ezért lágy, kitüremkedő bőrrel fedett, a korábbi tettek teljes beéréséből eredő test heges seb és (az elhalt magzat) kisebb és nagyobb tagjait (vagyis kezét és ujjait stb.) levágván kihúzza.¹⁴⁰

¹³⁷ A tibeti főnevekben mondja el, az átalakulás szakaszainak a felsorolásával, miként jut el a magzat a megszületésig. Ezek a fázisok szanszkritül (1-4) kalala, (5) praśākhāvasthā, (6) keśalomavasthā, (7) indriyāvasthā, (8) vjañjanāvasthā. Vö.: Saṃyutta, i,206; Jātaka-atthakathā, iv,496; Kathāvatthu, xiv,2; Mahāniddeśa 120; Mahāvūtpatti 190; Garbha upaniṣad; Milinda 40; Visuddhi, 236 (a magzati stádium előtti halállal nem foglalkozik, nem számítja még embernek a magzatot); Saṃyukta TD2, p 357c29 a végtagok megjelenésétől számítja emberi lénynek a magzatot (vyākhyābōl: rūpindriyāni jāyante vyañjanānyanupūrvaśaḥ). A Kathāvatthu kommentátora szerint (xiv,2) viszont csak akkortól számít emberi lénynek, amikor (szerinte 72 nap után) a szeme egyértelműen láthatóvá válik. A páli Saṃyutta és a szanszkrit Saṃyukta közös szövegében yakkhā (yakṣa) vitatkoznak a rūpārōl (Saṃyutta i,206 = Saṃyutta I.X.1.3.:) Pathamaṃ kalalaṃ hoti // kalalā hoti abbudaṃ // abbudā jāyate peṣī nibbattati ghaṇo // ghaṇā pasākhā jāyanti // keśā lomā nakhāni ca // eddig a felsorolás, és az Indako nevű yakkhā azt fejté ki, hogy ettől a fázistól már az anya életterejét fogyasztani képes önálló lény. Ezzel összhangban van Vasubandhu is (AKBh VJ 339), amely a sāmmītiya iskola nézeteit tükrözi (LA VALLÉE POUSSIN-PRUDEN: p 511, fn 147).

¹³⁸ ‘Jam-mngon Kong-sprul Blo-gros mtha’-yas szerint mer-mer-po, nur-nur-po, dbang-po lnga alakul ki (KONGTRUL-T: p 266-267; KONGTRUL-A: p 216-217; GRANGS: p 132 viszont így adja meg: mngal-gyi gnas-skabs-linga | mer-mer-po | nur-nur-po | nar-nar-po | gor-gor-po | rkang-lag ‘gyus-pa’o || TSHIG-CHEN: p 684b: mNgal-gyi gnas-skabs lnga | kétféle listát ismertet (1) nur-nur-po dang | mer-mer-po-dang | nar-nar-po dang | ‘phrang-gyur | rkang-lag ‘gyus-pa bcas lnga... a gNod-sbyin-gyi dbang pos zhus-pa’i mdo szerint. (Valószínűleg megfelel a gNod-sbyin na ḍa pha-mo’i sgrub-thabs T 2053 Yakṣānadanadīśadhanānak, talán a páli Saṃyutta idézett suttájának – i,206). A másik lista, amely közelebb áll a ‘Jam-mngon Kong-sprul felsorolásához: nur-nur-po dang | mer-mer-po | nar-nar-po | gor-gor-po | rkang-lag ‘gyus-pa bcas lnga’o, a Vasubandhu által szintén idézett mNgal-du ‘jug-pa’i mdo felsorolása, amely cím szerint ismert a tibetiek előtt, de a Tōhoku katalógusban nem szerepel.

¹³⁹ ‘jog-par byed-pa las-kyi rnam-par smin-pa las, aparaparyāya vedanīya karma, Lásd: AK iv,50b

¹⁴⁰ Vö.: Majjhima i,266, ahol a leírás érzelmileg nem ennyire telített. Ennek oka lehet, hogy az életrajzok szerint Vasubandhu a vitákon nyert támogatásokból kolostorokat, menedékházakat és szülőotthonokat alapított, amelyet állítólag rendszeresen látogatott is (VASUBANDHU7: p 22)

Azt pedig a (a magzat vagy embrió állapotból újból köztes létű tudatfolyamot) számtalan korábban (elkövetett) tette máshol megtapasztalható eredménye irányítja tovább.

Ha viszont sikerül jó egészségben megszületnie, az újszülött teste olyan érzékeny, mint a friss seb és a gyermekhez (szeretettel) ragaszkodó anya, vagy az őt ápoló nő kezét, amikor megfogják és megmosdatják, éles késnek vagy (érdes vagy csípős) orvosságos pornak érzi.

(Anya)tejjel és friss vajjal táplálják majd fokozatosan szoktatják a durvább ételekhez.

A születéséhez vezető okok szerveit és képességeit teljesen megérlelik, ami után a szenv(edély)ek mindenben aktívvá lesznek és újabb (a következményekkel járó) halmozódnak fel.

Amikor pedig a test elpusztul, úgy mint korábban, a köztes létpillanatok folyamán át vándorol további világ(ok)ba: „*a lét kereke kezdettelen.*” Ilymódon a tettek és szenv(edély)ek okaiból jött létre a születés, és (ugyan ezekből az okokból) újabb tettek és szenv(edély)ek jöttek létre, ezekből pedig újabb születések és így tovább, – így értendő az, hogy „*a lét kerék kezdettelen.*”

Ha feltételezünk egy „kezdetet”, akkor abból (a ‘kezdet’-nek nevezett jelenség) ok nélkülsége következik.¹⁴¹

Ha egy dolog ok nélküli, akkor éppenúgy valamennyi dolognak ok nélkülinek kell lennie.

A tér és az idő külön-külön való meghatározottsága alapján belátható, hogy a hajtás és hasonlók számára a mag és hasonlók, a főtt étel és hasonlók számára a tűz és hasonlók szolgálhatnak okként, ezért fel sem merül az ok nélküli keletkezés.

Egy állandó ok létét valló vélekedést már korábban (II.65) megcáfoltuk.

Ezért tehát csak az fogadható el, hogy a (lét)körforgásnak kezdete nincs.

Mivel a születés-keletkezés az októl függ, ezért az ok kimerültével vég(et ér egy jelenség), mint ahogyan például a mag kimerültével véget ér a mag és létrejön a hajtás.

¹⁴¹ A mahīśāsakák tételeztek fel egy kezdetet, egy első okot. Vö.: AK ii,65 (a folyamatosan fennálló okról)

V. Felhasznált irodalom

Abhidharmakośa szövegkiadások

Tibeti

MNGON: Mngon-rtog-rgyan dang, Dbu-ma-'jug-pa, Mdzod-rtsa-bcas bzhugs-so. Na-legs-bshad gter-mdzod par-khang, Wa'na 1972. A III. fejezet kārīkai: pp 147-268.

CHOS-MNGON-MDZOD: Chos-mngon-pa-mdzod, Sde-gde edition, 1730, Bstan-'gyur mngon-pa vol. Ku, folio 1a-25b (a kārīkák szövege)

RANG-'GREL: Mdzod rang-'grel, Sde-gde edition, 1730, Bstan-'gyur Mngon-pa, Ku, folio 26b-258a, khu 1a-95

STCHERBATSKY1: Stcherbatsky, Th. I.: Abhidharmakośabhāṣyam, (orosz bevezetővel a Bibliographie Bouddhique sorozatban, XX, Part I.) Sanktpeterburg, 1917, Part II. Leningrád 1930. Magyar fordítása: KÓMÁR-MEIER: Kómár Lajos – Meier Tibor: Vaszubandhu: Abhidharmakósa-kārīkák, Abhidharmakósa-bhāṣja, I. Dhātu-nirdéśa. Szakdolgozat, TKBF, Budapest, 1997.

Más fordítások

a) angol

LA VALLÉE POUSSIN-PRUDEN: Abhidharmakośabhāṣyam by Louis de La Vallée Poussin. English translation by Leo. M. PRUDEN, Asian Humanities Press, Berkeley California 1988-1990. (4vols.)

b) orosz

Васубандху: Абхидхармакоша, перевод: Семичова, Б. В., и Брянская, М. Т., Улан-Удэ, *In* Иркутский Экспресс, <http://www.express.irk.ru/pub/rel/a/abhi.htm>. 1998. (Eredetileg: Васубандху: Абхидхармакоша. *Бликий к тексту перевод с тибетского на русский язык, введение, подготовка тибетского текста, примечаний и таблиц.* Б. В. Семичова и М. Г. Брянского. Бурятское Книжное Издательство, Улан-Уде, 1980. (1-3 fejezet, két kötetben.)

Tibeti kommentárok

DGE-'DUN-GRUB: Rgyal-ba Dge-'dun-grub: Dam-pa'i Chos-mngon-pa'i mdzod-kyi nam-par bshad-pa thar-lam gsal-byed, dGe-lugs gSung-'bum No.: 408, folio 1a-205b

CO-NE-MDZOD: Co-ne bla-ma Grangs-pa Bshad-sgrub: Co-ne-mdzod, Ser-smad Grwa-tsang edition, 1770. Folio 1a-211b.

MCHIMS-MDZOD: Mchims 'Jam-pa'i Dbyangs: Mchims-mdzod 1a-430b, hosszabb címe: Mdzod-'grel mngon-pa'i rgyan. Összeállította: Mchims-'jam-pa'i dbyangs.

Krung-go bod-kyi shes-rig dpe-skrun-khang, Beyjing 1989. (Chos-mngon-mdzod-kyi Buxa, Indian edition of 1967)

Páli szövegek

A Kánon

a) páli nyelven

ANGUTTARA: The Anguttara-Nikāya, Pāli Text Society, Luzac and Co., ed. by Prof. E. Hardy. London, I. 1885. (1961²), II. 1888 (1955²), III. 1897 (repr. 1958), IV. 1899 (repr. 1958), V. 1900 (repr. 1958), VI. 1910 (repr. 1960)

DĪGHA: The Dīgha-Nikāya, Pāli Text Society, Luzac and Co. ed. by Prof. T. W. Rhys Davids and Prof. J. Estlin Carpenter. London, I. 1890 (repr. 1932, 1949), II. 1903 (repr. 1938, 1947), III. 1911 (repr. 1947, 1960) (Rövidítve lábjegyzetben mint másodlagos referencia: D., DA pedig = Dīgha Nikāya Atthakathā)

MAJJHIMA: The Majjhima Nikāya. Edited by V. Trenckner. The Pāli Text Society, Oxford, I. 1888. (repr. 1948, 1964, 1979, 1993.) II. (ed. by Robert Chalmers) 1899. (1951, 1960, 1977, 1994.), III. (ed. by Robert Chalmers) 1899. (1951, 1960, 1977, 1994.), IV. Index of Words, ed. by Mrs. Rhys Davids, 1925. (1960, 1974, 1991) (Lábjegyzetben, másodlagos referenciaként rövidítve M., MA = Majjhima Nikāya Atthakathā)

SAMĀYUTTA: The Saṃyutta-Nikāya of the Sutta-Piṭaka. Edited by Léon Feer. Luzac and Co., London, I. 1884 (repr. 1960.), II. 1888. (repr. 1960), III. 1890. (repr. 1960), IV. 1894. (1960), V. 1898 (repr. 1960), VII. 1904. (repr. 1960).

b) fordítások

ANGUTTARA-E: The Book of Gradual Sayings (Anguttara-Nikāya) or More-Numbered Suttas. Translated by E. M. Hare, The Pali Text Society, Oxford 1934. (1988.)

DĪGHA-E: The Long Discourses of the Buddha. A Translation of the Dīgha Nikāya by Maurice Walshe. Wisdom Publications, Boston 1987. (1995²)

DĪPA: The Dīpavaṃsa: An Ancient Buddhist Historical Record by Hermann Oldenberg. Asian Educational Services, New Delhi, Madras 1992. (Repr. of the 1879 edition.)

MAJJHIMA-E: The Middle Length Sayings of the Buddha. A New Translation of the Majjhima Nikāya. Original translation by Bhikkhu Ñāṇamoli, edited and revised by Bhikkhu Bodhi. Buddhist Publication Society, Kandy 1995.

Szanszkrit szövegek

UV SZANSZKRIT: Udānavarga. Bernhard, Franz (hrsg.): Udānavarga. Sanskrittexte aus den Turfanfunden X. Band I. Einleitung, Beschreibung der Handschriften, Textausgabe, Bibliographie. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1965. (Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften in Göttingen, Philosophisch-Historische Klasse, Dritte Folge Nr 54.

UV TIBETI: Studied Śāstra of Udānavarga and Dharmapāda. Collected and Translated by Gavju T. Danzan-Odser, Gevše Ś. Lamajab, Gevše S. Ese-Tabkhai and Gevše S. Dasi-Damba. Edited by Khambu Lama S. Gombjav, Ulanbator 1966. (Ched-du brjod-pa'i tshoms dang chos-kyi tshigs bcaid gnyis sbrags-nas bstan-pa'i bcos bde skyid 'byung-gnas zhes bya ba bzhugs||)

UV ANGOL: The Tibetan Dhammapada. In the language of India: Udanavarga; In the language of Tibet: Ched du brjod pa'i tshoms; IN English: Compilations of Indicative Verse. Compiled by Dharmatrāta. Translated from Tibetan, and with an introduction by Gareth Sparham with the Guidance from Lobsang Gyatso and Ngawang Thechok. Edited by Beth Lee Simon. Mahayana Publications, New Delhi, 1983.

Másodlagos irodalom

A-KYA: A-ya Yongs-'dzin Yang-chen ga-ba'i Blo-gros: A Compendium of Ways of Knowing. A Clear Mirror of What Should Be Accepted and Rejected (*"Blo-rigs-kyi sdom-tshig bland-dor gsal-ba'i me-long"*). Prepared by the Translation Bureau of the Library of Tibetan Works and Archives: Geshe Ngawang Dhargyey, Sherpa Tulku, Khamlung Tulku, Alexander Berzin, Jonathan Landaw. LTWA, Dharamsala 1976.

BALSLEV: BALSLEV, Anindita Niyogi: A Study of Time in Indian Philosophy. Otto Harrassowitz, Wiesbaden 1983.

BLUE ANNALS: Roerich, George N.: The Blue Annals I-II. Bound in One. Motilal Banarsidass, Delhi, Varanasi, Patna 1979. Reprint of 1949 edition, Calcutta)

BODHI: Bhikkhu Bodhi: A Comprehensive Manual of Abhidhamma (The Abhidhammata Sangaha of Acariya Anuruddha). Pāli text originally edited and translated by Mahāthera Nārada. Translated and revised: Bhikkhu Bodhi. Buddhist Publication Society, Kandy 1993.

BRAUEN: Brauen, Martin: Das Mandala: Der Heilige Kreis im Tantrischen Buddhismus, DuMont Buchverlag, Köln, 1992.

CABEZÓN-JACKSON: Tibetan Literature. Studies in Genre. Edited by José Ignacio Cabezón and Roger R. Jackson. Snow Lion Publication, Ithaca, New York, 1996.

COOMARASWAMY: Coomaraswami, Ananda K.: Yakṣas. Essays on Water Cosmology. Indira Gandhi National Centre for the Arts, New Delhi. Revised and enlarged edition, Oxford University Press, Delhi, Bombay, Calcutta, Madras 1993.

DREYFUS: Dreyfus, Georges: Tibetan Scholastic Education and The Role of Soteriology. *In* Journal of the International Association of Buddhist Studies, Vol. 20. No. 1. (1997), pp 31-62.

ENCYCLOPEDIA VII: Encyclopedia of Indian Philosophies VII.: Abhidharma Buddhism to 150 A. D. Edited by Karl H. Potter, Robert E. Buswell, Jr., Padmanabh S. Jaini, Noble Ross Reat. Motilal Banarsidass, Delhi 1996.

FRAUWALLNER-PHILOSOPHIE: Frauwallner, Erich: Die Philosophie des Buddhismus. Akademie Verlag, Berlin, 1994⁴. (1959 Salzburg: Geschichte der indischen Philosophie II.)

FRAUWALLNER-STUDIES: Frauwallner, Erich: Studies in Abhidharma Literature and the Origins of Buddhist Philosophical Systems. Translated from the German by Sophie Francis Kidd under supervision of Ernst Steinkeller. State University of New York Press, Albany, 1995.

GERMANO: Germano, David: A Structural Outline of the Keypoints of the Abhidharma Kośa. At the University of Virginia, 1993.

- GOVINDA: Govinda, Lama Anagarika: A korai buddhista filozófia lélektani attitűdje és annak szisztematikus bemutatása az Abhidhamma hagyománya alapján. Orientpress, Budapest 1992. (Ford.: Takács László)
- GRUB MTHA RIN CHEN 'PHRENG BA: *Grub-pa'i mtha'-rnam-par bzhag-pa rin-po-che'i 'phreng-ba zhes-bya-ba bzhugs-so. mDzad-pa-po: bTsun-pa dKon-mchog 'jigs-med dBang-po.* (Precious Garland of Tenets by Kon-Chok-jik may-wang-po) Dro-mang Buddhist Cultural Association, Loselling Press, Mundgod, 1980.
- GUENTHER: Guenther Herbert V.: Buddhist Philosophy in Theory and Practice. Shambala, Boulder, London 1976. Ebben a műben párhuzamos passzusok olvashatók *Mi-pham 'Jam-dbyangs rNam-rgyal rGya-mtsho* (1846-1914) „*Yid-bzhin-mdzod-kyi grub-mtha' bsus-pa*” vagy röviden *Yid-bzhin-mdzod* című művéből.
- GUENTHER-PHILOSOPHY: Guenther, Herbert V.: Philosophy and Psychology in the Abhidharma. Shambala, Berkeley and London 1976.
- HOPKINS1: Hopkins, Jeffrey: Tantric Distinction: An Introduction to Tibetan Buddhism, Wisdom Publications, London 1985.
- JAYASURIYA: Jayasuriya, W. F.: The Psychology and Philosophy of Buddhism. Being an Introduction to the Abhidhamma. Buddhist Missionary Society, Buddhist Temple, Jalan Berhala Briekfields, Kuala Lumpur 1963.
- KLEIN1: Klein, Ann C.: Knowledge and Liberation. Tibetan Buddhist Epistemology in Support of Transformative Religions Experience. Snow Lion Publications, Ithaca, New York 1995.
- LCANG-SKYA: lCang-skya Rol-pa'i rdo-rje: *Grub-mtha' thub-bstan lhun-po'i mdzes rgyan.* Krung-kho bod-kyi shes-rig dpe-skrun khang, Beyjing 1989.
- MACDONELL: Macdonell, A. A.: Vedic Mythology. Strassburg, 1898. Reprint: Motilal Banarsidass, Delhi 1974, 1981, 1995.
- MA(Bh): Candrakīrti: Madhyamakāvatārabhāṣyaṁ (Zla-ba grags-pa: dBu-ma-la 'jug-pa'i rang-'grel-dang bcas-pa bzhugs-so) Bibliotheca Buddhica IX: Madhyamakāvatāra par Candrakīrti – Traduction Tibétaine. Publiée par Louis de la Vallée Poussin, Sankt Peterburg 1907-1912. Reprint: Meicho-Fukyū-kai, The Association for Publishing Academic Masterpieces, Minatoku, 1977.
- MIMAKI: Le *Grub mtha' rnam b'zag rin chen phreñ ba* de dKon mchog 'jigs med dbañ po (1728-1791). Texte Tibétain, édité, avec une introduction par Katsumi Mimaki. In ZINBUN 14, 1977, pp 55-112. (The Research Institute for Humanistic Studies, Kyoto University) A tibeti szöveg kritikai kiadása, amelyben Mimaki professzor nyolc kiadást hasonlított össze.
- NĀGĀRJUNA1a: Nāgārjuna's Letter to King Gautamīputra. With Explanatory Notes Based on Tibetan Commentaries and a Preface by His Holiness Sakya Trizin. Translated into English from the Tibetan by Venerable Lozang Jamspal, Venerable Ngawang Samten Chopel and Peter Della Santina. Motilal Banarsidass, Delhi, Varanasi, Patna 1978. (Appendix: Slob-dpon Klu-sgrub-kyi Bshes-pa'i springs-yig bzhugs-so)
- NĀGĀRJUNA1b: dGe-bshes Blo-bzang sByin-pa: Bshes-pa'i springs-yig rnam-bshad 'phags-pa'i dgongs-pa'i kun-gsal. Gomang edition, Varanasi, 1961.
- NĀGĀRJUNA1c: 'Jam-mngon 'Ju Mi-pham-rgya-mtsho: Bshes-spring-gi mchan-'grel pad-ma dkar-po'i phreng-ba zhes-bya-ba bzhugs-so. In Collected Writings of 'Jam-mngon 'Ju Mi-pham-rgya-mtsho. Comprising a collection of the works of the scholar-saint selected for their rarity from recently unpublished xylographic prints and manuscripts from the libraries of Dudjom Rinpoche, Luding Khen Rinpoche, and other religious teachers and laymen by Sonam Topgay Kazi, Gangtok 1976. Vol 7. 'Grel-pa Mchan-'grel-sogs, folio 157-220.
- NĀGĀRJUNA2a: Nāgārjuna's Ratnāvalī Vol I. Basic Texts (Sanskrit, Tibetan, Chinese) by

Michael HAHN. Indica et Tibetica Verlag, Bonn 1982. (Indica et Tibetica. Monographien zu den Sprachen und Literaturen des indo-tibetischen Kulturraumes, hrsg.: Michael Hahn, Band I/1.)

NAKAMURA: Hajime Nakamura: Indian Buddhism. A Survey with Bibliographical Notes. Motilal Banarsidass, Delhi 1996 (repr.), (1987¹ India, 1980² Japan)

ROCKHILL: Rockhill, W. Woodville: The Life of the Buddha and the Early History of His order derived from Tibetan Works in the Bksh-hgyur and Bstan-hgyur Followed by Notices on the Early History of Tibet and Khoten. (Popular Edition) Kegan Paul, Trench, Trübner & Co. Ltd., London, 1884.

SASAKI: Genjun H. Sasaki: Linguistic Approach to Buddhist Thought, Motilal Banarsidass, Delhi, 1992. (1986)

SCSERBATSZKIJ 2: Tscherbatsky, Theodor: The Central Conception of Buddhism and the Meaning of the Word "Dharma. Royal Asiatic Society, London 1923. Reprinted by Motilal Banarsidass, Delhi, 1970, 1974, 1979.

SONAM: Losang Sonam Lodö: Abhidharma. Outline of Losang Sonam's Lectures on Vasubandhu's Abhidharmakosha at the Gate of Dharma Buddhist College 1996. TKBF, Budapest, 1997.

SOPA: Geshe Lhundup Sopa: Lectures On Tibetan Religious Culture. Library of Tibetan Works and Archives, Dharamsala, 1988.

SOPA-HOPKINS: Lhundup Sopa and Jeffrey Hopkins: Cutting Through Appearances. The Practice and Theory of Tibetan Buddhism, Snow Lion Publication, Ithaca, New York 1989. (Első kiadás: The Practice and Theory of Tibetan Buddhism, Kegan Paul, London 1976)

VASUBANDHU7: Stefan Anacker: Seven Works of Vasubandhu: The Buddhist Psychological Doctor. Motilal Banarsidass, Delhi, 1984. Reprint: 1986. (Religions of Asia Series, No. 4.)

WALDSCHMIDT: Waldschmidt, Ernst: Das Mahāparinirvānasūtra. Text in Sanskrit und Tibetisch, verglichen mit dem pāli nebst einer Übersetzung der Chinesischen Entsprechung im Vinaya der Mūlasarvāstivādin auf Grund von Turfan-Handschriften. hrsg. Und bearbeitet von..., Abhandlungen der Deutschen Akademie von Wissenschaften zu Berlin, Philosophisch-historische Klasse, Jahrgang 1949 Nr 1, 1950 Nr 2,3.

WARDER: Warder, A. K.: Indian Buddhism. Motilal Banarsidass, Delhi, aranasi, Patna, 1980. (1970)

WIJESEKERA: Wijesekera, O. H. De A.: Buddhist and Vedic Studies. A miscellany. Motilal Banarsidass, Delhi 1994.

ZAHLER: Meditative States in Tibetan Buddhism: The Concentrations and Formless Absorptions. Edited and annotated by Leah Zahler. Lati Rinpoche's presentation translated by Jeffrey Hopkins, Pan-chen Sö-nam drak-ba's "Explanation of the Concentration and Formless Absorption. Translated by Leah Zahler. Denma Lochö Rinbochay's oral commentary translated by Jeffrey Hopkins. Wisdom Publication, London, 1983.

Szótárak

CHANDRA: Chandra, Lokesh: Tibetan-Sanskrit Dictionary. International Academy of Indian Culture, New Delhi, (Śatapiṭaka, Indo-Asian Literature Vol. 3.) 1959-61. (Reprint in Compact edition, Rinsen Book Co. 1971, second repr. 1982.) (Bod dang Legs-sbyar-kyi Mdzod)

BYA-TSHIG: Bya-tshig mdzod. Szerk.: Li-yung khrang. Mi-rigs dpe-skrun-khang, Beyjing 1988 (repr. 1991)

CSOMA1: Kőrösi Csoma Sándor (Kőrös, Alexander Csoma de): Sanskrit-Tibetan-English Vocabulary. Being an edition and translation of the Mahāvvyutpatti. Memoirs of the Asiatic Society of Bengal, Vol. IV. No. 1. pp 1-127, No.2. pp 128-390. (repr. Akadémiai Kiadó, 1984)

CSOMA2: Kőrösi Csoma Sándor (Kőrös, Alexander Csoma de): Tibetan-English Dictionary. A Dictionary Tibetan and English, Calcutta 1834. (repr. Akadémiai Kiadó, Budapest 1984.)

DAS: Das, Chandra: Tibetan-English Dictionary. Kyoto, Rinsen Book Co. (Calcutta 1902, 1. repr. Kyoto 1969, 6. repr. Kyoto 1983.)

EDGERTON II: Edgerton, Franklin: Buddhist Hybrid Sanskrit Grammar and Dictionary. Vol. II.: Dictionary. Motilal Banarsidass, Delhi, Varanasi, Patna, 1977. Reprint of 1953, New Haven edition.

GRANGS: Chos-kyi rnam-grangs. Szerk.: Mngon-po dbang-rgyal. Si-khronng Mi-rigs dpe-skrunkhang, Beyjing 1987.

JAESCHKE: Jaeschke, H.: A Tibetan-English Dictionary with Special Reference to the Prevailing Dialects to which is added an English-Tibetan Vocabulary, 1881. (reprint, Delhi 1975, 1980, 1987, 1992.)

KABA PALTSEG: Lotsawa Kaba Paltseg: A Manual of Key Buddhist Terms. Categorization of Buddhist Terminology with Commentary. Translated by Thupten K. Rikey and Andrew Ruskin. Library of Tibetan Works and Archives, Dharamsala, 1992.

MVYUTPATTI: The New Critical Edition of the Mahāvvyutpatti. Sanskrit-Tibetan-Mongolian Dictionary of Buddhist Terminology. (Materials for Tibetan-Mongol Dictionaries, Vol. 1.) The Toyo Bunko, Tokyo 1989.

NYANATILOKA: Nyanatiloka: Buddhist Dictionary. Manual of Buddhist Terms and Doctrines. Buddhist Publication Society, Kandy 1988. (1952¹, 1980⁴, revised)

TERJÉK-SZ: Terjék József: Tibeti-magyar szótár. Kőrösi Csoma Társaság Keleti Nyelvek Kollégiuma, Budapest 1988.

TSHIG CHEN: Bod-rgya Tshig-mdzod Chen-mo, Mi-rigs Dpe-skrunkhang, Beyjing 1993. (1984.),

Katalógusok

TŌHOKU: A Catalogue-Index The Tibetan Buddhist Canons (Bkaḥ-ḥgyur and Bstan-ḥgyur). Published by Tōhoku Imperial University aided by Saitō Gratitude Foundation, Sendai Japan, 1934. Reprint Munshiram Manoharlal 1981.

Nyelvtanok

BEYER: Beyer, Stephan V.: The Classical Tibetan Language. State University of New York Press, New York 1992.

CSOMA-NY: Kőrösi Csoma Sándor (Kőrös, Alexander Csoma de): Grammar of the Tibetan Language, Calcutta, 1834. (repr. Budapest 1984, Akadémiai Kiadó)

PARFIONOVICH: Parfionovich, Y. M.: The Written Tibetan Language, “Nauka Publishing House”, Central Department of Oriental Literature, Moscow 1982.

TERJÉK-NY: Terjék József: A klasszikus tibeti nyelv szerkezeti felépítése (Tibeti nyelvtan I.). Kőrösi Csoma Társaság, Keleti Nyelvek Kollégiuma, Budapest 1990.

WILSON: Wilson, Joe: Translating Buddhism from Tibetan. Snow Lion Publications, Ithaca, New York 1992.

A bevezetőhöz felhasznált irodalom

- 200th ANNIVERSARY: Tibetan and Buddhist Studies Commemorating the 200th Anniversary of the Birth of Alexander Csoma de Kőrös I-II. Ligeti Lajos (szerk.), Akadémiai Kiadó, Budapest, 1984.
- BUSTON1: Szerb János: Bu ston's History of Buddhism in Tibet: Critically edited with a comprehensive Index. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 1990. (Österreichische Akademie der Wissenschaften Philosophisch-Historische Klasse, Sitzungberichte, 569 Band, Beiträge zur Kultur- und Geistesgeschichte Asiens Nr. 5) csak a tibeti fejezet: = BUSTON2: pp 180-119.
- BUSTON2 Bus-ston Chos-'byung|| Bu-ston Rin-chen-grub| Krung-kho'i Bod-kyi Shes-rig dpe-skrun khang, Beyjing, 1988.
- CABEZÓN: Cabezón, José Ignacio: Buddhism and Language. A Study of Indo-Tibetan Scholasticism. State University of New York Press, Albany 1994.
- KLOETZLI: Kloetzli, W. Randolph: Buddhist Cosmology. Motilal Banarsidass, Delhi 1981. (1989.)
- KOLAKOWSKI: Kolakowski, Leszek: Ha nincsen Isten. Európa, 1993. (ford.: Pásztor Péter)
- KONGTRUL-T: Kong-sprul Yon-tan rgya-mtsho (= 'Jam-mgon Kong-sprul Blo-gros mtha'-yas): Shes-bya kun-khyab. Mi-rigs dpe-skrun-khang, Beyjing 1982.
- KONGTRUL-A: Kongtrul Lodrö Tayé, Jamgön: Myriad Worlds: Buddhist Cosmology in Abhidharma, Kālacakra and Dzog-chen. Translated and edited by the International Translation Committee of Kunkhyab Chöling founded by the V.V. Kalu Rinpoche. Snow Lion Publications, Ithaca, New York 1995. (Válogatás *Kong-sprul Blo-gros-mtha'-yas: Shes bya mtha' yas-pa'i rgya-mtsho* című művéből.
- LOBSANG: Lobsang Gyatso: The Brief History of The Buddhist School of Dialectics. Buddhist School of Dialectics, Dharamsala, 1978.
- LOPEZ: Lopez, Donald S. (ed.): Buddhist Hermeneutics. Motilal Banarsidass, Delhi 1993. (1988, Kuroda Institute
- MALALASEKERA: Dictionary of Pāli Proper Names I-II. by G.P. Malalasekera. Pāli Text Society (Luzac and Co.,) London, 1960. (1937¹)
- MIZUNO: Kyōgenn Mizuno: The Essentials of Buddhism. Concepts of Buddhist Philosophy and Practice. Translated by Gaynor Sekimori, with a Foreword by J. W. de Jong. Kōsei Publishing Co., Tōkyō, 1996.
- NISHITANI: Nishitani, Keiji: Religion and Nothingness. University of California Press, Berkeley, Los Angeles, London 1982. Fordította és bevezeti: Van Bragt, Jan. Magyarul a *Nihilism and Sunyata* fejezet 'A Semmisség' címmel Athenaeum II/3. (1994) pp 118-128.
- NISHIDA: Nishida Kitaro: A világ önazonossága és folytonossága. In. Athenaeum II/3. (1994) pp 46-99.
- RITOÓK: Ritoók Zsigmond: Így látták a görögök. *In Pannonhalmi Szemle: visibilium et invisibili* III. (1995) pp 21-26.
- SKILTON: Andrew Skilton: A buddhizmus rövid története, Corvina, Budapest 1997.
- STORY: Story, Francis: The Buddhist Worldview in the Age of Science. *In Dimensions of Buddhist Thought, Essays and Dialogues. Contributed to the Serial Publications The Wheel and Bodhi Leaves Collected Writings Vol. III.* Buddhist Publication Society, Kandy, Sri Lanka, 1976. pp 173-215.

-----Gods and Their Place in Buddhism, pp 261-284.

-----Cosmological Thought in Buddhism and Modern Sciences, pp 285-302

SZÉKELY L1: Székely László: Einstein kozmoszától a felfúvódó világegyetemig. A standard kozmológiai paradigma története és filozófiai-ismeretelméleti háttere, Filozófiaoktatók Továbbképző és Információs Központja, ELTE BTK, Budapest 1990.

SZÉKELY L2: Székely László: Az emberarcú kozmosz. Az antropikus kozmológiai elv. Aron kiadó, Budapest 1997.

TĀRANĀTHAA: Tāranātha's History of Buddhism in India. Translated from Tibetan by Lama Chimpa, Alaka Chattopadhyaya. Edited by Debiprasad Chattopadhyaya. Motilal Banarsidass, Delhi, 1990. Reprint 1997. (Simla, 1970¹)

TĀRANĀTHAT: Jo-nang-pa Kun-mkhyen Tāranātha: rGya-gar 'phags-pa'i yul-gyi Chos-'byung. Reproduced from a manuscript collection from Nalendra Monastery in Bhutan. Kunsang Topgay, Thimpu (Bhutan), 1976, pp 261-653 (folio 1a-170b.) Gyűjteményes kötet Dol-po-pa Shes-rab-rgyal-mtshan: Theg-pa chen-po rgyud-bla-ma'i bstan-bcos legs-bshad nyi ma'i 'od-gzer (A detailed Commentary on the Ratnagotravibhāga or Uttaratāntrasāstra) és Tāranātha: Dus-'khor chos-'byung című munkájával.

TOKAREV: Tokarev, Sz. A.: Mitológiai enciklopédia I-II. Gondolat, Budapest 1988.

YAMASAKI: Yamasaki, Yosuke: Az önmaga és az idő, *in* Athenaeum II/3. (1994) pp 129-138.

WALLACE: Wallace, B. Allan: Choosing Reality. A Buddhist View of Modern Physics and the Mind. Snow Lion Publication, Ithaca, New York 1996.

Egyéb rövidítések:

EW East and West

PhEW Philosophy East and West (University of Hawaii Press)

Vasubandhu: Abhidharmakósa 3. Világ című fejezete 1-19. versek
szanszkrit nyelven: Vasubandhu: Abhidharmakośakārikā, Lokanirdeśa)

tibeti nyelven: dByig-gnyen:

Chos-mngon-pa'i mdzod-kyi tshig le'ur byas-pa dang bshad-pa'i
'jig-rten-gyi bstan-pa zhes bya-ba bzhugs-so

**Pokollakók, éhszomjúak, és állatok,
emberekkel, istenekkel összesen hat.
Ők teszik a vágyvilágot: a poklok
És földrészek már húsztíz részre oszthatóak.**

(7a) dmyal-ba yi-dvags dud-'gro dang||
mi-rnams dang ni lha drug-dag||
'dod-pa'i khams yin dmyal-ba dang||
gling dbye-ba-las de nyi-shu|| 1||

**A lét felsőbb állapotai, épp tizenhét,
lesz a forma birodalma. Itt egyenként
Három szintű elmélyedés van, a negyedik
Elmélyedés már nyolc szinttel rendelkezik.**

gong-ma'i gnas-dag bcu-bdun ni||
gzugs-khams yin der so-so-yi||
bsam-gtan sa ni gsum-pa yin||
bzhi-pa sa ni brgyad-pa yin|| 2 ||

**Hol forma nincs, ott nincs senkinek lakása.
A születés módjából is van négyféle.
Itt alkatra és az élet erejére
Támaszkodik a tudat folytonossága.**

gzugs-med khams-na gnas med-do||
skye-ba-las ni rnam-pa bzhi||
der ni ris dang srog-la yang||
sems-kyi rgyud ni rten-pa yin|| 3||

**Evilágban a poklok és a többi, az öt
Vándorlét, saját néven nevezettek,
Sem nem szenvednek, sem nem semlegesek
'élőlény'-nek hívják, nem köztes létűnek.**

der ni dmyal-sogs 'gro-ba lnga||
rang-gi ming-gis bstan de-dag||
nyon-mongs-can min lung bstan min||
sems-can shes-bya bar-srid min|| 4||

**Különböző testűek és tudatúak,
Testük különbözik, tudatuk egyforma,
Fordítva; testük tudatukkal azonos,
Formával nem bírnak, mindhárom világban || 5||**

lus-dang 'du-shes tha-dad dang||
lus tha-dad-cing 'du-shes gcig||
bzlog dang lus dang 'du-shes gcig||
gzugs-can ma yin gsum-po-dag|| 5||

**a tudatosságnak hét lakhelye van.||
A fennmaradó pusztító; a lét csúcsát
És a tudatosság nélküli lényekkel
A lények „lakhelyét” kilencnek számolják. || 6||**

rnam-shes gnas-pa bdun lhag-ma||
de 'joms byed-ldan srid-rtse dang||
'du-shes med-pa'i sems-can-rnams||
sems-can-gyi ni gnas dgar bshad|| 6||

**Miként nem vágnak ott lakni, ezért nem lakóhely.
A lakóhelyek pedig még négyfélék is:
A tudat a négy szennyezett halmazban; mivel
Azokban saját területként „lakik”. ||7||
Ezért őt magát már nem mondjuk lakásnak.**

mi 'dod bzhin gnas phyir gzhan min||
gnas-pa-dag ni yang bzhi-ste||
zag-dang bcas-pa'i phung-po bzhi||
rang-gi sa-pa-nyid rnam-shes||7||
'ba'-zhig gnas-par ma bshad-do||

**Összefoglalva: adott négy lehetőség.
Itt pedig születik tojásból élőlény,
És másból is, összesen négy szülő-helyről. ||8||**

**Emberek és állatok négyféle módon,
A pokollakók és az istenek pedig
A köztes létbeliekkel csodás módon,
Éhszomjú lény anyaméhéből is születik. ||9||**

**Aki itt keletkező, az a halál és
A születés létpillanata között áll még,
Vándorlétben helyére még oda nem ért,
Ezért a köztes létű nem „keletkezett”. ||10||**

**A rizs szállításához hasonló lévén,
Nem a létpillanatok szakadásából.
Keletkezik. A tükör igazából
nem példa:mert nem ilyen, rá ez nem igaz. ||11||**

**Mert ugyanott, egyidőben két dolog nincs;
Mert nem folyamat; mert kettőből jött létre;
„Illat-evő”hangzott Buddha szájából is;
És „ötnek” mondta a "Vándorlét-szútra" is. ||12||**

**Az, mert ugyanaz vetíti előre, és
Korábbi létből keletkezett formájú,
Még a halál előtt előre vetül, és
A születés pillanatáig fennálló.**

**A hasonlóakat isteni szem látja,
A tettek kivetítő erejével bír,
Minden érzékszerve ép, akadálytalan,
Visszafordíthatatlan, illatot eszik.**

**Mivel elméje elbizonytalanodott,
Ezért örömmre vágyik, tart léte felé.
Illatra és lakhelyre vágyik; a többi,
Pokolba születő fejjel lefelé van.**

**Egyesek észlelik, mikor lépnek be, ám
Mások így is időznek ott, ismét mások
Születéskor is; a többi mindben sötét,
Mint a tojásból születők állandóan.**

bsdu-na mu ni bzhi yin-no||
der ni sgo-nga-las skyes-sogs||
sems-can skye-gnas bzhi-dag-tu||8||

mi dang dud-'gro rnam-pa bzhi||
dmyal-ba-rnams dang lha-rnams dang||
srid-pa bar-ma rdzus-te-skye||
yi-dvags mngal-nas skye-ba'ang yin||9||

'dir gang 'chi dang skye-ba-yi||
srid-pa'i bar-du 'byung-ba'o||
bgrod-pa'i yul-du ma phyin-phyir||
srid-pa bar-ma byung-ba min|| 10||

'bru-yi rgyun-dang chos mthun-phyir||
srid-pa chad-las byung-ba min||
gzugs-brnyan ma grub phyir-ba dang||
mi 'dra'i phyir-na dpe ma yin|| 11||

gcig-na lhan-cig gnyis med phyir||
rgyun min phyir gnyis-las byung phyir||
mgur-nas gsungs phyir yod dri-za||
lugar gsungs 'gro mdo-las kyang grub||12||

de ni 'phen-pa gcig-pa'i phyir||
sngon dus srid 'byung sha-tshugs-can||
de ni 'chi ba'i sngon rol te||
skye ba'i skad cig (7b) phan chad do||13||

rigs mthun lha mig-dag-pas mthong||
las-kyi rdzu-'phrul-shugs-dang ldan||
dbang-po kun tshang thogs-med-ldan||
mi zlog de ni dri-za'o||14||

blo ni phyin-ci-log gyur-pas||
rtse-dgas 'gro-ba'i yul-du 'gro||
dri dang gnas-la mngon 'dod gzhan||
dmyal-ba-yi ni spyi'u-tshugs yin||15||

gcig ni shes-bzhin-du 'jug-go||
gzhan ni gnas-pa yang gzhan ni||
'byung-ba 'ang gzhan ni thams-cad rmongs||
|sgo-nga-las skyes rtag-tu'o||16||

**Három módon léphetnek az anyaméhbe:
A “kerékforgató”, és a két “maga-lett”,
Tettei és bölcsessége, vagy mindkettő
Hatalmas, eszerint következnek sorra.**

**Nincs én, pusztán maguk a halmazok vannak.
Szenvekből és tettekből tevődnek össze,
Mert köztes létpillanatok folyamán át,
A mécses módján jutnak az anyaméhbe.**

**A folyamat fokai, ahogyan vetültek.
Születés után, tettek és szenvedések révén
Következő világba vándorol tovább:
A lét kerekének nincs kezdete (s vége).**

mngal-du 'jug-pa gsum-dag-ste||
'khor-los-sgyur dang rang-byung gnyis||
las-sam ye-shes-sam gnyis-ka||
rgya-che'i phyir-na go- rims bzhin||17||

bdag-med phung-po tsam-nyid-do||
nyon-mongs las-kyis mngon-'dus-byas||
srid-pa bar-ma'i rgyun-gyis-na||
mar-me bzhin-du mngal-du 'gro||18||

ji-ltar 'phangs-bzhin rim-gyis rgyun||
skyes-nas las dang nyon-mongs-kyis||
'jig-rten pha-rol-dag-tu 'gro||
srid-pa'i 'khor-lo thog-ma-med||19||

Az Abhidharmakośa jelentősebb fogalmai kifejezései
Tibeti-szanszkrit-magyar szójegyzék

kun-'gro lnga kun-tu-rgyu 'tsho-byed	pañca-sarvatra-ga Ājīvika	az öt mindig jelenlévő (viszonyulás) „Vándor orvos”, Buddha kortársát, Gosāla Makkhalit követők neve (mindent átható) általános ok képzeltetés, illúzió(k), képzettársítások személyes okának az igazsága kígyó, kígyó(démon) – nága feltétel, szükséges körülmény hasonló (körülmények) egyöntetű ok érzékelési terület érzékszervi tudatosság hatos csoportja
kun-tu 'gro-ba'i rgyu kun-rtog v. nam-rtog kun-'byung-ba'i bden-pa klu rkyen skal-ba mnyam-pa skal-ba mnyam-pa'i rgyu skye-mched skye-mched-kyi nam-par shes- pa drug-pa skye-mched drug skye-mched drug skye-gnas, skye-ba	sarvatra-ga-hetu vikalpa, saṃkalpa samudaya-satya nāga pratya sabhāga sabhāga-hetu āyatana ṣaḍ-vijñāna-āyatana ṣaḍ-āyatana āyatanas yoni	hat érzékelési terület érzet hat csoportja szülő-hely, anyaméh, a születés helye, "születési mód" a születés / fogantatás létpillanata kiváló lény „A magasztos lények hét vándorlása (életről életre)" (szútra)
skye-ba'i srid-pa skyes-bu chen-po sKyes-bu dam-pa'i 'gro-ba bdun	upapatti-bhava mahāpuruṣa Satpuruṣagati	

kha-che-ba-rnams, kha-che bye- brag smra-ba kham-gyi zas khams	kaśmīri vaibhāṣika kavalikāhāra dhātu	kasmíri vaibhásikák anyagi táplálék, anyagi étel birodalom, tartomány, terület, (lét)elem, alapelem, összetevő hat alapelem forrás, idézett forrás (bizonyító értékű) harag, düh szégyenérzet, „pironkodás” vö.: <i>ngo-tsha</i> <i>shes-pa</i>
khams drug khungs khong-khro khrel-yod-pa	ṣaḍ-dhātu pratighāta apatrāpya	ellenségeskedés, haragvás sértődékenység, haragtartás létforgatag
khro-ba 'khon(-du) 'dzin(-pa) 'khor-ba	krodha, ākrūṣati upanāha saṃsāra	

gya-nom-snang-rnams	sudṛṣā (devā)	„Kiváló megjelenésűek”, az elmélyülés negyedik szintjének hatodik szakasza hasonló ok
rgyu mthun-pa dga’-ldan	sabhāga-hetu tuṣita	“Örvendezők” (vágyvilágbeli istenségek, vagy a lakhelyük)
dge-rgyas-pa	subhaktṛsnāḥ (devā)	„kiváló erényűek”, az elmélyülés harmadik szintjének harmadik szakasza
dge-chung-rnams	parītaśubhas	„Csekély erényűek” az elmélyülés harmadik szintjének első szakasza
dge-ba dgra-bcom-pa	kuśala, śubha arhat	erényes, jóra / üdvre vezető szent, „ellenséget legyőző”, a hínájában elérhető négy állapot közül a legmagasabb szint
‘gal-ba ‘gog-pa ’gog-pa’i bden-pa	virodha, viruddha nirodha nirodha-satya	ellentmondás kioldás, megszüntetés (a szenvedés) megszüntetés(ének) igazsága
‘gog-pa’i snyoms-par ‘jug-pa	nirodha-samāpatti	a megszüntetés / kioldás kiegyenlítő meditációja
’gyur byas-pa’i gzugs ’gro-ba	gati, gamaṇa, gacchati	a négy elem alkotta anyagi forma 1. „vándorlány”, a létforgatagban vándorló lény, élőlény, 2. vándorlét
‘gro-bar ‘gro-ba rga-ba rgyal-po chen bzhi-po-rnams	gamana gati jara caturmahārājikā	a létforgatagban vándorló öregedés a négy nagy király (a vágyvilági istenek első csoportja)
rgyu sgo-nga-las skyes-pa, sgo-nga- nas skye-ba	hetu, kāraṇa aṇḍaja	ok tojásból születés / tojásból született lény
sgra sgra’i skye-mched sgra’i khams sGra-mi-snyan bsgribs-pa bsgom-pas spang-bar bya-ba	śabda śabda-āyatana śabda-dhātu Kurava āvaraṇa bhāvana-heya	hang hang érzékelési terület hang tartomány lásd: byang-gi sgra-mi-snyan befolyásolt, elfedett, szennyezett meditáció által megszüntethető jelenségek

nga-rgyal ngo-bo-nyid ngu-’bod ngu-’bod chen-po ngo-tsha shes-pa mngal-nas skyes-pa	māna, abhimāna svabhāva raurava mahāraurava hrī jarayu-ja	büszkeség, gőg (sajátos) jelleg, természet sírás-rívás (a pokol egyik szintje) nagy sírás-rívás (a pokol egyik szintje) szégyenérzet 1. anyaméhéből való születés, 2. született lény
sngon dus srid	pūrva-bhava	„korábbi élet”, egyik létről a másikra váltáskor a köztes lét előtti élet

ᠰ

ci-yang med-pa'i skye-mched

ākīñca-antyā-āyatana

„az érzékelés forrása a semmi(sség)”, a formanélküli birodalom harmadik elmélyedési szintje

(Sangs-rgyas) Bcom-ldan-'das

(Buddha) Bhagavā

Győzedelmesen / Diadalmasan Elmúlt buddha

lce

jihva

nyelv

lce'i dang-po

jihva-indriya

nyelv érzékelő képesség

lce'i rnam-par shes-pa'i kham

jihvā-vijñāna-dhātu

nyelv-tudatosság (ízlelési) tartomány

ᠰ

chags-pa

lobha

vágy

chu

ap, udaka

víz (elem)

Chos-skyob(s)

Dharmatrāta

Dharmatrāta

chos

dharma

jelenség, tény, esemény, tartam

chos-kyi skye-mched

dharma-āyatana

gondolat(i tárgy) kapuja, gondolkodás érzékelési területe

chos-kyi kham

dharma-dhātu

gondolati tárgy, gondolkodás tárgya tartomány

chos-kyi phung-po

dharma-skandha

jelenség-halmaz

chos-can

dharmin

jelenség-hordozó

chos mngon-pa

abhidharma

jelenségekre vonatkozó bölcsesség,

chos-mngon-pa-pa

ābhidharmika

felsőbb tan, magasabb tudás, „metafizika”

'chab-pa

mraṅka

az abhidharma (filozófiai) iskola követői titkolózás

'chi-'pho

cyuti, marana-saṃkrama

meghal, vagyis életről halálra és halálról életre vált, „életet vált”

ᠰ

jigs-lta

satkāryadṛṣṭi

mindenféle világi vélekedés arról, hogy van egy változ(tathat)atlan “én”

'jig-rten-gyi kham:

lokadhātu

„pusztuló alapú birodalmak” értsd.: a világ mint szféra, tartomány, birodalom

'joms byed-ldan

bhañjaka

(tudatosságot) tisztító

ᠰ

nyan-thos

śrāvaka

Hallgató

nying-mtshams sbyor-ba

pratisaṃdhi

az újjászületés, újratestetöltés, fogantatás pillanata

nying-mtshams sbyor-ba'i sems

pratisaṃdhi-citta

„(vándor)lét közti szünetet összekötő tudat” értsd.: a fogantatás pillanatához tartozó tudatállapot

nye(-bar)-len-pa'i phung-po

upādāna-skandha

kötődő halmaz ...szennyezett jelenségek halmaza

nye(-ba)r-len-pa'i phung-po lnga

pañca upādāna-skandha

öt kötődő halmaz

nyon-mongs

kleṣa

szenv, szenvedély szennyezett

nyon-mongs-pa-can ma yin-pa'i

akliṣṭaṃ ajñānaṃ

1. szennyezetlen nemtudás, 2. a

mi shes-pa		tudatlanság nem szenvedély típusú formája
gNya-shing	Īṣādhāra	„Járom” özönvíznyi esőt alázúdító felhő, a világekorszak elején
gNya-shing-'dzin	Yugandhāra	“járom hordozó” avagy "a szekér", az egyik, Méru hegyet övező, gyűrű alakú hegylánc neve
gnyis-ka ma yin-pa	anubhaya	semleges, sem nem jó, sem nem rossz érzés
mnyam-par bzhag-pa snyigs-ma snyoms-par 'jug-pa snyoms-par 'jug-pa'i bsam-gtan	samādhā pañca-kaṣāya samāpatti samāpatti-dhyāna	kiegyensúlyozottság állapota öt tisztátalanság elmélyedés elmélyedést célzó meditáció
		
ting-nge-'dzin	samādhi	elmélyülés, meditáció, „a tudat megalapozása”
gti-mug	moha	zavarodottság, szellemi sötétség, ostobaság
gti-mug med-pa	amoha	tiszta, sötétségtől, zavarodottságtól mentes tudat
Btags-pa('i bstan-bcos)	Prajñapti(śāstra)	(A hét jelenségekről szóló értekezés egyike)
btags-pa'i yod-pa	prajñapti-sat	nem valós létező; amelyre csak ráfogjuk, hogy létezik
btang-snyoms	upekṣā	tudati egyensúly, „egykedvűség”, belső kiegyensúlyozottság
rtags rten-cing 'brel-bar 'byung-ba rtog-pa rtog-pa lta-ba	liṅga, nimitta pratitya-samutpāda vitarka vikalpa, kalpanā, kalpa dṛṣṭi	(ismertető) jegy függő (függésben való) keletkezés tudat kereső állapota , vizsgálódás képzeldés, képzelgés, fantázia (téves) nézet, (helytelen látásmód), tévképzet
lta-ba lnga lta-ba mchog-'dzin	pañca-dṛṣṭi prāmaṇsādṛṣṭi	öt tévképzet alacsonyabb rendű, hitványabb nézeteket fennebb valónak tartani
ston-pa bstan-bcos bsten / brten-pa-dang bcas-pa	Śāstr śāstra	Mester (Buddha) értekezés 1. „támaszos”: tárgygal, alappal rendelkező (érzékelési folyamat) 2. (az) a tárgy, (amire a tudat éppen irányul)
		
thig-nag the-tshom thogs-pa thogs-pa thogs-pa-dang bcas-pa	kālasūtra vicikitsā pratigha pratighāta pratighata	fekete vonal (az egyik forró pokol) kétely, kétség, bizonytalanság akadály áthatolhatatlanság, „akadályosság” akadállyal bíró, akadályos

thogs-pa-dang bcas-pa
thogs-pa med-pa
thob-pa
thub-pa
mthar-lta
'thab-bral-ba-rnams

dad-pa
don lnga
dud-'gro
dran-pa

dri
dri skye-mched
dri'i khams
dri-za

drod-gsher-las skyes-pa

bdag(-nyid)
bde-ba
bden-pa bzhi
mdo-sde-pa
'dus-byas-pa'i chos
'du-byed-pa'i phung-po
'du-byed-du nye-bar 'gro-ba
'dus ma byas-pa'i chos
'du-shes
'du-shes-pa'i phung-po
'du-shes med 'du-shes-med min-
gyi skye-mched

'du-shes-su nye-bar 'gro-ba
'dod-chags
'dod-pa, 'dod-dgu
'dod-pa'i khams

rdul-phra-rab
bsdus-'joms
sdug-bsngal
sdug-bsngal-gyi bden-pa

nam-mkha'
nam-mkha' mtha'-yas skye-
mched
nam-mkha'i 'byung-ba

sapratigha
apratigha
prāpti
Muni
antagrāhadṛṣṭi
yama (devā)

śraddha, prasāda
pañca-viṣaya
tiryāṅca
smṛti

gandha
gandha-āyatana
gandha dhātu
gandharva

saṃsvedaja

ātman
sukha
catuḥ-satya
sautrāntika
saṃskṛita-dharma
saṃskāra skandha
saṃskāra-upagata
asaṃskṛita-dharma
saṃjñā
saṃjñā skandha
na-iva-saṃjñā-nā-
saṃjñā-āyatana

saṃjñā-upagata
rāga
kāma
kāma-dhātu

paramānu
saṃghāta
duḥkha
duḥkha-satya

ākāśa
ākāśānantya-āyatana
ākāśa-bhūta

akadályozó, áthatolthatlan
akadálytalan
elérés, megszerzés
Bölcs (a buddhák állandó jelzője)
végtelen, túlzó vagyis szélsőséges nézetek
“Békések” (vágyvilágbeli isteni lények)

hit, bizalom
öt érzékleti tárgy
állatok
1. emlékezet, 2. a) (tudati) jelenlét,
-készenlét, b) éberség, tudatosság, belső
örködés
szag
szag érzékelési terület
szag tartomány
„illat-evő”, a köztes lény egyik
szinonímája
hőből és nedvességből születés / született
lény
„én”
boldogság, fizikai jó / kellemes érzés
Négy Nemes Igazság
szautrāntika
összetett jelenség
viszonyulás halmaz
viszonyuláshoz közelítő
nem összetett jelenség
fogalmi észlelés, képzetalkotás
fogalmi észlelés halmaza
„az érzékelés forrása sem nem észlelés
sem nem nem-észlelés”, a forma nélküli
birodalom negyedik elmélezési szintje
az észleléshez közelítő
vágy(-ragaszkodás)
vágy
vágybirodalom, vágyvilág, az érzékek
birodalma, durva anyagi világ
(elemi) részecske, atom
összezúzó (az egyik forró pokol)
szenvedés
a szenvedés igazsága

tér
„az érzékelés forrása a végtelen tér”, a
formánélküli birodalom első szintje
tér-elem

Nam-mkha'-lding nub-kyi Ba-lang-spyod	Garuda Avaragodānīya	a nyugati, Legeltető szigete (az egyik Méru hegy tövében elterülő kontinens) létállapot
gnas gnas-pa	sthāna sthiti	lakóhely, állapot, valahol tartózkodni, valahol tartózkodás
mnar-med rna rna'i skye-mched rna'i dbang-po rna'i rnam(-par) shes(-pa) rnam(-par) rtog(-pa)	avīci śrota śrota-āyatana śrota-indriya śrota-vijñāna vikalpa; vitarka; vicāra; vikalpanā	„szüntelen kínú” (az egyik tüzes pokol) fül a fül érzékelési területe, hangok fül-erő, a fül érzékelési területe, hallás a fül / a hallás tudatossága 1. gondolat, észlelés 2. gondolkodás, elemző gondolkodás; következtetés 3. helytelen következtetés, tévképzet vö.: <i>kun-rtog</i>
rnam-par mi-tshe-ba	avihimsā	nem ártás (az ártó szándék aktív ellentéte, erényes tudati tényező)
rnam-par smin-pa rnam-par smin-pa'i rgyu rnam-par smin-pa'i rgyu-las skyes-pa rnam-par rig-byed ma-zin-pa'i gzugs rnam-par rig-byed-kyi gzugs rnam(-par) shes(-pa)	vipāka vipāka-hetu vipāka-hetu-bhava avijñapti-rūpa vijñapti-rūpa vijñāna	beérés, eredményez(és) a beérés oka, beérő ok beérő (okból) keletkezett
rnam-par shes-pa'i gnas-pa / rnam-shes-kyi gnas-pa rnam-shes mtha'-yas skye-mched	vijñānasthiti vijñāna-antyā-āyatana	megnyilvánulatlan anyagi forma megnyilvánuló anyagi forma 1. megkülönböztető tudatosság, érzékszervi tudatosság / észlelés, 2. észlelés, gondolat a tudatosság (lak)helye
rnam(-par) shes(-pa) drug rnam-par shes-pa'i khams bdun rnam-par shes-pa'i phung-po rnam-rig-pa sna sna'i skye-mched sna'i rnam-par shes pa sna'i dbang-po	ṣaḍvijñāna śapta-vijñāna-dhātu vijñāna-skandha vijñāpti ghrāna ghrāna-āyatana ghrāna-vijñāna-dhātu ghrāna-indriya	„az érzékelés forrása a végtelen tudat”, a forma nélküli birodalom második elmélyedési szintje hatféle észlelés, hat tudatosság hét tudat-tartomány az (érzékszervi) tudatosság halmaza tudomás orr a szaglás érzékelési területe orr-tudatosság tartomány, szag-észlelés orr-érzékelő képesség, a szaglás képessége “sokféleség”
sna-tshogs 	prapañca	
dpyod-pa sprin-med	vicāra anabhraka	1. elemzés 2. tudat rögzítő állapota „Felhőtlen”, az elmélyülés (dhyāna) negyedik szintjének az első szakasza

phung-po
 phung-po lnga
 phyag-'tshal
 phra-rgyas
 phrag-dog
 'phen-pa'i rgyu
 'phags-pa

 'phrul-pa'i sems

 'phrul-dga'-ba-rnams

skandha
 pañca-skandha
 namas, namra
 sūkṣma
 īrṣyā

 ārya

 nirmāṇacitta

 nirmāṇarati

halmaz
 öt halmaz
 hódolat (adás)
 szennyeződések
 féltékenység
 az "előre vetítő", "előre lendítő" ok
 „nemes”, „szent”, a látás ösvényét már
 elért gyakorló
 „csodás tudat”, „megjelenítő tudat”,
 „varázstudat”
 "(saját maguk) megjelenített(e dolgokat)
 élvezők" (vágyvilágbeli isteni lények vagy
 lakhelyük)

Ba-lang-spyod
 bag-yod-pa
 byang-gi Sgra-mi-snyan

Godānīya
 apramatta, apramāda
 Uttarakuru

lásd: nub-kyi Ba-lang-spyod
 lelkiismeretesség, figyelmesség
 az északi Kellemetlen Hangúak szigete (a
 Méru hegy tövében elterülő egyik
 kontinens)
 vaibhāsika
 Vibhāsā („Részletes kifejtés”, „részletező
 / osztályozó magyarázat”)
 cselekvő ok, ható ok
 értelem, intelligencia
 érzékelő képesség, érzékszerv
 öt érzékelő, érzékszervi képesség, öt
 érzékszerv
 hat érzékszerv, hatféle érzékszervi
 észlelés ld. érzékszervi tudatosság hatos
 csoportja
 Vasubandhu
 Vasumitra
 főelem
 négy főelem
 gyümölcs, okozat, következmény
 „Nagyobb gyümölcsű”, az elmélyülés
 negyedik szintjének a harmadik szakasza

bye-brag-tu smra-ba
 Bye-brag-bshad-pa

vaibhāsika
 Vibhāsā

byed-pa'i rgyu
 blo
 dbang-po
 dbang-po lnga

kāraṇa-hetu
 buddhi, mati
 indriya
 pañca-indriya

dbang-po drug

ṣaḍ-indriya

Dbyig-gnyen
 Dbyig-bshes
 'byung-ba chen-po
 'byung-ba chen-po bzhi
 'bras-bu
 bras-bu che-ba

Vasubandhu
 Vasumitra
 mahā-bhūta
 caturmahābhūtā
 phala, vipāka
 bṛhatphala

ma-chags-pa
 ma-bsgribs-pa
 ma-rig-pa
 mi-che-ba

alobha
 anāsrava
 avijñā
 avṛha

vágymentesség, nem-ragaszkodás
 nem szennyezett
 nemtudás, tudatlanság
 „Nem nagy / Kicsiny”, az elmélyülés
 negyedik szintjének negyedik szakasza

mi-rtag-pa mi-gdung-ba-rnams	anitya atapas	állandótlan(ság), mulandó(ság) „Fájdalom nélküliek” / „Nem szenvedők”, az elmélyülés negyedik szintjének ötödik szakasza
mi-shes-pa míg míg-gi skyje-mched mig-gi khams mig-gi rnam-par shes-pa'i khams	ajñāna cakṣur cakṣur-āyatana cakṣur-dhātu cakṣur-vijñāna-dhātu	tudatlanság szem szem érzékelési terület, szem kapuja szem (tartomány) szem észlelési tartomány, látás tudatosság területe
mig-gi dbang-po ming mun-pa me Mod-gal-gyi bu mos-pa mya-ngan(-las) 'das(-pa) dmigs-pa	cakṣur-indriya nāma tamas, andha tejas, agni Maudgalyāyanaputra adhimokṣa, adhimukti nirvāṇa ālambaṇa	szem-erő, szem érzékelő képesség, látás név sötétség tűz-elem Modgaljánaputra hit nirvána, ellobbanás, kialvás, (gondolati) tárgy, a gondolkodás, meditáció tárgya
dmigs-pa-dang bcas-pa dmigs-pa-la thogs-pa	aupalambhika ālambaṇa-pratighāta	(gondolati) tárggyal rendelkező (gondolkodás) tárgya szempontjából akadályozó (akadályos)
dmyal-ba	nāra	pokol, pokollakó
		
gtso-bo'i rgyu brtson-'grus	pradhāna-hetu vīrya	első (vagy fő) ok törekvés, erőfeszítés, igyekezet
		
tsha-ba tshangs-chen-rnams tshangs-pa'i mdun-na 'don- rnams tshangs-ris-rnams tshad-med 'od-rnams	tāpāna Mahābrahmā brahmapurohita	forró (az egyik tüzes pokol) Nagy Brahmā Brahmā igéit felcsendítők
tshad-med-dge-rnams	brahmakāyika apramāṇabhas	Brahmā-nemzetségbeliek „Mérhetetlen fényűek” az elmélyülés második szintjének második szakasza „Mérhetetlen erényűek”, az elmélyülés harmadik szintjének a második szakasza
tshul-khrims tshul-khrims dang brtul zhugs mchog-tu 'dzin-pa'i lta-ba	śīla śīla-vrata-parāmarśa	erkölcsi törvény helytelen) erkölcsi és életvezetési szabályokat felsőbb(rendű)nek tartó téves nézetek
tshor-ba'i phung-po tshor-bar nye-bar 'gro-ba mtshan-nyid mtshungs-pa de ma-thag-pa'i rkyen mtshungs-par ldan-pa	vedanā-skandha vedana-upagata lakṣana samanantara-pratyaya, samprayukta	érzet-halmaz az érzethez közelítő jelleg, jegy, meghatározó tulajdonság közvetlenül megelőző feltétel
		tudattal együttjáró tényező, az (elsődleges) tudatnak megfelelő, az

mtshungs-par ldan-pa'i rgyu mtshungs-par ldan-pa ma yin / ldan-min	viprayukta	(elsődleges) tudatot kísérő tényező megfelelő, összhangban lévő ok tudattal nem együttjáró tényező, a tudattal megfelelésben nem lévő tényező, tudatot nem kísérő tényező
'tshig-pa 	pradāsa, pradāśa	sértegetés, (ki)gúnyolás
'Dzam-bu-gling	Jambudvīpa	1. Dzsambudvípa, (főként) az emberek lakta déli világsziget vagy kontinens, 2. India
rdzas-yod-pa rdzus-te skye-ba	dravya-sat upapāduka	valós létező 1. csodás módon, hirtelen születés 2. csodás módon, hirtelen születő lény
	doṣa, dveṣa, roṣa adveṣa	gyűlölet gyűlölet-, harag-mentes(ség) (erényes tudati tényező)
zhe-sdang zhe-sdang med-pa	paranirmita-vaśavartin	"a mások megjelenítette (tárgyakat) élvezők" (vágyvilágbeli isteni lények, vagy lakhelyük
gzhan-'phrul dbang-byed-pa- rnams 	sāsrava-dharma anāsrava-dharma rūpa	szennyezett jelenség szennyezetlen jelenség 1. anyagi forma 2. látható anyagi forma vagyis a látvány
zag-pa-dang bcas-pa'i chos zag-pa med-pa'i chos gzugs	rūpa-āyatana	látható anyagi forma, látvány érzékelési területe
gzugs-kyi skye-mched	rūpa-dhātu rūpa-dhātu rūpa-skandha prasāda rūpa arūpya-dhātu rūpa-gata	a finom anyagi forma birodalma látvány (tapasztalási tartomány) anyagi forma halmaza finom (anyagi forma) anyagi forma nélküli birodalom az anyagi formához (mint az észlelés lakhelyéhez) közelítő
gzugs-kyi khams gzugs-kyi khams gzugs-kyi phung-po gzugs dang-ba gzugs-med-khams gzugs-su nye-bar 'gro-ba		
	akaniṣṭha devā	„Legfelsők”, az elmélyülés negyedik szintjének nyolcadik szakasza
'og-min-rnams	parīttābhas	„Kisfényűek”, az elmélyülés második szintjének első szakasza
'od-chung-rnams,	ābhāsravas	„Ragyogó fényűek”, az elmélyülés második szintjének harmadik szakasza
'od-gsal-rnams		

yang-dag-pa'i lta-ba yang-dag-pa'i don mthong-ba yang-dag-par 'gro-ba	samyag-dṛṣṭi samyag-dṛṣṭi samudāgata	helyes szemlélet a valóság helyes szemlélete a megfelelő módon él (vándorol a létforgatagban)
yang-sos yi-dvags yid yid-kyi khams	saṃjīva preta manas mano-dhātu	újjáélesztő (az egyik pokol) éhszomjas, éhszomjú elme, tudat, értelem tudat-tartomány, a tudat érzékelési területe, elme-tartomány
yid-kyi skye-mched yid-kyi rnam-par shes-pa'i khams	mano-āyatana mano-vijñāna-dhātu	értelem kapuja, értelem érzékelési terület értelem (elme)-érzékelési tartománya, elme-tudomás-tartomány
yid-la byed-pa	manasikāra	szellemi / tudati tevékenység, elfoglaltság, „figyelem”
yul	viśaya	1. birodalom, ország, 2. érzékleti tárgy 3. érzékelési terület
yul-la thogs-pa	viśajapratighāta	az érzékelés tárgya szempontjából akadályozó
yul so-sor nges-pa	viśaya-pratiniyama	azok a tudati tényezők, amelyek csak a tudattal való viszonyukban válnak meghatározóvá, vagyis amikor a tudat tárgyai lesznek
yongs-su mya-ngan-las 'das-pa g.yo	parinirvāṇa calati, śāṭhya	végső ellobbanás, végső kialakítás 1. ingatagság 2. csalás

rang-bzhin rang-sangs-rgyas rab-tu tsha-ba Rab-tu byed-pa'i gzhung rigs-pa ring-bsrel sku-gdung-rnams ris-mthun-pa reg-pa	svabhāva pratyekabuddha pratāpana Prakaraṇagranthā vāda, tarka	természet, saját jelleg önbuddha nagyon forró (az egyik tüzes pokol)
reg-bya reg-bya'i khams	spraṣṭavya spraṣṭavya-dhātu	érvelés (Buddha) földi maradványai megfelelő alkat, hasonló alkat 1. érintés, érintkezés 2. tapintás, testérzékelés
ro ro'i skye-mched ro'i khams	rasa rasa-āyatana rasa-dhātu	tapintható (tárgyak), a tapintás tárgya(i) testérzékelés tapasztalási tartomány, testérezékleti tárgy íz íz érzékelési terület íz tartomány

འཇམ་ལམ་

lam
lam-gyi bden-pa
las
las-kyi srid-pa

mārga
mārga-satya
karma
karmabhāva

ösvény, (a gyakorlás) út(tja)
az ösvény igazsága
tett, cselekedet, tett-következmény
a tett (1. a megtett tett, 2. a tett
megtevésének a pillanata)
téves, fonák nézetek
hagyomány, útmutatás
test (mint érzékszerv)
testérzékelő képesség területe
a testi érzékelő erő, tapintás
testérzékelés-tudatosság
levegő- vagy szél-elem

log(-par) lta(-ba)
lung
lus
lus-kyi skye-mched
lus-kyi dbang-po
lus-kyi rnam-par shes-pa
rlung-gi khams /'byung-ba

mithyādṛṣṭi
āgama
kāya
kāya-āyatana
kāya-indriya
kāya-vijñāna
vāyu-dhātu

ཤམ་མཉམ་པ་

sha-tshungs
sha-za
shar-gyi Lus-'phags-po

piśāca
Pūrvavideha

„hús-vér” alkat, forma, kinézet
„húsevő” szörny
a keleti Magas termetűek szigete (az egyik
Méru hegy tövében elterülő kontinens)
„Jól látók” / „Jól látszók” /
„Kiemelkedőek”, az elmélyülés negyedik
szintjének hetedik szakasza
1. kiegyensúlyozott tudatállapot,
2. a tudat alkalmazkodó képessége,
rugalmassága

shin-tu mthong-ba-rnams

sudarśana

shin-tu sbyangs-pa

prasabdhi

shes-bya
shes-rab

jñeya
prajñā

a megismerés tárgya, megismerendő
bölcesség, ismeret

སེམས་

sa
sa
sum-bcu-rtsa gsum-pa-rnams
sems
sems-kyi skad-cig-ma
sems dang sems-las byung-ba-
rnams
sems-pa
ser-sna
so-so'i skye-bo

bhūmi
pṛthivi
trāyastriṃśā
citta
citta-kṣaṇika
citta-caitta

föld, terület, szint
föld(elem)
a 33 ég istenei (Indra birodalma)
1. tudat 2. gondolat
tudatpillanat
a tudat és a tudati tényezők

so-sor brtags-pas 'gog-pa
so-sor brtags-pa ma-yin-pas 'gog-
pa
srid(-pa'i) rtse(-mo)
srin-po
sred-pa

cetanā
mātsarya, matsara
pṛthag-jana
pratisamkhyā-nirodha
apratīsamkhyā-nirodha
bhava-agra
rākṣasa
tṛṣṇā

szándék, készítés
kapzsiság, irigység
hétköznapi ember, aki a meditációban, a
gyakorlásban a látás ösvényét még nem
érte el
elemzés általi kioldás
nem elemzés általi kioldás, elemzés
nélküli kioldás
a lét(forgatag) csúcsa
démon, ráksasza
sóvárgás, vágy, szomj

bsags-pa'i kham
bsags-pa-ma yin-pa'i kham
bsam-gtan
bsam-gtan khyad-par-can
bsod-nams
bsod-nams-skyes-nas

lha

lhan-cig 'byung-ba'i rgyu
lha'i mig

upācāya-dhātu
anupacaya-dhātu
dhyāna
dhyāna-antara
puṇya
puṇyaprasava

deva

devacakṣus

összetett tartomány
nem összetett tartomány
elmélyedés
sajátságos (átmeneti) meditáció
erény, érdem, (pozitív) tulajdonság
„Érdemből születettek”, az elmélyülés
negyedik szintjének második szakasza

1. isten, isteni lény 2. a formanélküli
birodalmak meditációs állapotai
egyidejű ok
isten szem, egyike a különleges
képességeknek, amelyet meditáció útján
szerez az ember